

PLOŠNÝ PRŮZKUM VESNICKÝCH SÍDEL NA PŘÍKLADU VESNICE PAVLOVICE

MIROSLAV KOLKA – TEREZA KONVALINKOVÁ

ÚVOD

Severní Čechy patří mezi jednu z oblastí s nejpočetnější dochovaným fondem objektů lidového stavitelství i celků vesnických sídel. I přes mimořádné množství velmi cenných autentických objektů je současný stav bádání bohužel stále nedostatečný a neucelený a spousta informací tak zaniká spolu s demolicí domů či změnou historické urbanistické struktury novodobou výstavbou mimo tradiční zástavbu a parcelaci.

Studii či publikaci věnujících se plošným průzkumům vesnických sídel je v regionu severních Čech spíše poskrovnu. Pro některé vesnice existují stavebněhistorické průzkumy či pasportizace, které prováděl v průběhu 70. až 90. let 20. století především kolektiv SURPMO v rámci přípravy k vyhlášení památkových zón či rezervací. Počet těchto elaborátů není s ohledem na množství velmi dobře zachovaných vesnic na Českolipsku nikterak velký (například Janovice, Lhota u Dubé, Loubí, Rané, Ždár v Podbezděži). Mezi systematicky zpracovaná publikovaná díla pak lze zařadit především Encyklopedii českých vesnic Jana Pešty (území se dotýká V. díl – Liberecký kraj).¹⁾ Dotčené oblasti Českolipska se podrobněji věnuje například monografie Lidová architektura v severních Čechách Břetislava Vojtíška a Josefa Vařeky.²⁾

První a dosud jedinou ucelenou a vzorovou publikovanou studií z regionu je odborný článek Martina Ebela, Jiřího Škabradu a Petra Dostála – Zděná klasicistní přestavba vesnice Loubí po požáru roku 1843³⁾, který podává zevrubný popis historie, stavebního a urbanistického vývoje vsi a katalog vybraných objektů včetně jejich zaměření či historických stavebních plánů. Studie sloužila vzhledem k blízkosti obou vesnic i jako srovnávací a metodický materiál pro následující článek.

Právě vědomí nedostatku informací o současném stavu zachování lidových staveb a vesnických sídel vedlo k podání grantového záměru na zpracování metodiky pro provádění plošných průzkumů vesnických sídel na území ČR.⁴⁾ Jedním z jeho výstupů je i tento článek.

Výběr vesnice Pavlovice pro zpracování plošného průzkumu vyšel z požadavku revize návrhu jejího prohlášení za Vesnickou památkovou zónu z roku 1998.⁵⁾ Vzhledem

k mimořádným architektonickým a urbanistickým hodnotám této vesnice bylo žádoucí věnovat se jejímu průzkumu mnohem podrobněji, než to vyžadovala revize.

Samotný výzkum sídla probíhal nárazově v rámci cca jednoho roku ve dvou rovinách – práci v terénu a studiem archivních pramenů, literatury a historické fotodokumentace.⁶⁾ K jednotlivým objektům byly vypracovány detailní karty, z nichž vychází předkládaný katalog staveb. Kromě stavebního vývoje či urbanistické struktury byl kladen důraz na komplexnější přístup zahrnující rovněž extravilán obce, včetně způsobu hospodaření, komunikačních sítí, zásobování vodou nebo těžby kamene v lomech. Relativně malá pozornost byla věnována kostelu, faře a drobným sakrálním stavbám.

Získáním množství nových informací ke vsi vyšlo najevo několik mylných či nepřesných předchozích předpokladů o stáří či stavebním vývoji domů, celého sídla i jeho okolí. Nově získané poznatky přispěly k rozšíření vědomostí o lidových stavbách v regionu a metodický přístup se snahou o využití maximálního množství zdrojů zde byl jednoznačně přínosem. Přinejmenším byl také nashromážděn cenný srovnávací materiál k urbanistickému vývoji obce, datování řady konstrukcí a regionálním specifickým prvkům, který najde své uplatnění i při praktické obnově staveb. Velkou výhodou bylo komplexní zpracování stavebního fondu včetně zaniklých objektů. Vyhodnocení výskytu určitých sledovaných jevů tak nemůže být zatíženo torzovitým zachováním objektů či jejich přestavbami. Mimo jiné nás výsledky také vedou k úvahám o smysluplnosti přípravy nových památkových zón a plánů ochrany památkově chráněných celků dle současných trendů urychleného vyhodnocení zástavby na základě vnějších znaků objektů a násilné kategorizaci v rámci mapových výstupů.

Při pokračování plošného průzkumu vesnických sídel na širším území Libereckého kraje počítáme nejprve s podrobnější inventarizací a zhodnocením starších průzkumů (plošných i dílčích) a komplexním přehledem stavu jednotlivých vesnic po okresech. Tato inventarizace by měla dát

1998, uloženo v archivu Národního památkového ústavu (dále jen NPÚ), ÚOP v Liberci.

6) Z archivních pramenů byly prostudovány zejména tyto fondy: fond Velkostatek Česká Lípa – Nový Zámek ve Státním oblastním archivu Litoměřice, pobočka Děčín (stavební plánová dokumentace a pozemkové knihy), fond Archiv obce Pavlovice (poměrně výjimečný byl objev části stavební agendy včetně plánů a soupisu komínů z r. 1802 a 1803) ve Státním okresním archivu Česká Lípa. Mimo to byly použity běžné zdroje informací jako 1. tzv. josefské vojenské mapování (rektifikace 1780–1783), josefský katastr z r. 1785 (uložen v Národním archivu v Praze) a stabilní katastr z r. 1843 (mapové části a písemný elaborát z opisu ve fondu velkostatků). Historická fotodokumentace pocházela z fondů Severočeského muzea v Liberci, archivu NPÚ ÚOP v Liberci a NPÚ ÚP. Doplnující snímky jsou publikovány v knize S. Dulík, Dubá a okolí na starých pohlednicích. Hostivice: Baron 2009.

1) J. Pešta, Encyklopedie českých vesnic V. Liberecký kraj. Praha: Libri 2011.

2) B. Vojtíšek – J. Vařeka, Lidová architektura v severních Čechách. Česká Lípa: Okresní vlastivědné muzeum v České Lípě a Svaz ochránců památek v České Lípě 1999.

3) M. Ebel – J. Škabrada – P. Dostál, Zděná klasicistní přestavba vesnice Loubí po požáru roku 1843, Průzkumy památek I, 1997, s. 63–89.

4) Metodika spolu s jednotlivými plošnými průzkumy vzniká v rámci výzkumného cíle Podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace 2012 (DKRVO).

5) Zpracovala: Jitka Volrábová, Památkový ústav v Ústí n. L., prosinec

Obr. 1: Pavlovice (okres Česká Lípa), dobový pohled na severovýchodní stranu návsi. Na snímku jsou zachyceny (zprava) – objekt fary čp. 1, hlavní dům usedlosti čp. 38, dva patrové zděné objekty usedlosti čp. 37 – výměnek a hlavní dům a níže ve svahu usedlost čp. 36. Z fotografie je jasně patrná záměrná, vizuálně působivá štítová orientace usedlostí a výjimečné postavení podélně situované fary. Záběr zachycuje i charakteristické zástupce zástavby obce – vrstvu roubených staveb (čp. 38), starší zděnou zástavbu z období před polovinou 19. století (fara, čp. 37) i mladší zděné objekty z konce 19. století (čp. 36) (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, foto J. Kabiček, 1968).

lepší představu o stavu bádání na uvedeném tématu a v současné době již probíhá. Z přehledu, zpracovaného v jednoduché tabulkové formě, by mělo být rovněž patrné u kterých vesnic a osad je žádoucí provedení komplexního podrobného průzkumu celého sídla, kde postačí urbanistické vyhodnocení a průzkum dílčích částí zástavby apod. V následujících letech bychom zvolenou metodiku rádi ověřili na různých typech sídel. Podrobnost a rozsah zvolený u Pavlovic nemusí být vhodný pro některé typy sídel. Odlišný přístup může být zvolen u dlouhých lánových vsí s rozsáhlým stavebním fondem (např. Lužické hory, Novoborsko), drobnějších osad (např. na Česko-dubsku) a zejména u rozptýlené zástavby obcí v Jizerských horách či Krkonoších a jejich podhůří.

V následujícím textu se snažíme představit vesnici Pavlovice a zjištěné výsledky k urbanistickému a stavebnímu vývoji jednotlivých usedlostí i celé vsi. Pro ucelený náhled do stavebního fondu jsme zařadili katalog všech usedlostí včetně části zástavby v údolí Švábského potoka, tak aby byl postižen celý rozsah původní obce. V katalogu jsou publikovány základní údaje bez dalších podrobností (jména hospodářů, ceny usedlostí apod. – vodítkem pro další práci mohou být odkazy na nalezené prameny).

CHARAKTERISTIKA ÚZEMÍ, GEOGRAFICKÉ ZAŘAZENÍ, PŘÍRODNÍ PODMÍNKY

Vesnice Pavlovice (okres Česká Lípa) se nachází v regionu severního Kokořinska (Dubského Švýcarska), mezi obcemi Dubá a Zahrádky v nadmořské výšce cca 345 m. n. m. Je umístěna v geomorfologicky členitém terénu s pískovcovým podložím, na mírně vyvýšené terase, která je ze severovýchodu ohraničena hlubokým zářezem skalnatého údolí Švábského potoka a z jihovýchodu Drchlavskou roklí. Jihozápadní strana je spíše rovinatá, s poli směřujícími

až k dalšímu kaňonovitému údolí Dolského potoka. Okolí vesnice charakterizuje velmi členitý krajinný reliéf s hlubokými úzkými roklemi, tvořenými pískovcovými stěnami se smíšenými lesy.

Vesnice je umístěna na plošině mírně nakloněné k severovýchodu a její dispozice a uspořádání zčásti ovlivňují dané možnosti terénu. Půdorys vesnice tvoří náves kapkovitého tvaru s radiálně uspořádanými usedlostmi a navazující užší ulicovitou částí v severozápadním směru. Na severovýchodní straně navazuje na náves zástavba kolem ústí rokle historické dlážděné cesty z údolí Švábského potoka. Za jednotlivými usedlostmi se napojovala paprskovitě uspořádaná lánová pluzina až k hranici lesa či na hranu zmíněných roklí. Přírodní podmínky a typ půdy předurčovaly i převažující druhy pěstovaných plodin – obilniny,

ovocné stromy (zejména švestky) a velmi výraznou roli zde hrálo pěstování chmele.

Stejně jako pro řadu vesnic v okolí, umístěných na vyvýšených plošinách na pískovcovém podloží, je i zde charakteristický nedostatek přímých vodních zdrojů, který byl v tomto případě řešen pomocí systému několika kalů ve vsi a dalšími zařízeními. Zisk vody souvisel i s hlavní historickou příjezdovou komunikací, kterou byla dlážděná cesta z údolí Švábského potoka, vedoucí zároveň k jedinému vydatnějšímu zdroji vody pro vesnici. Naopak současná hlavní komunikace na ose Podolec – Holany vznikla vytesáním do skalního bloku až ve 2. polovině 19. století, s možným rozšiřováním při těžbě kamene pro stavbu zděných domů. Historickou komunikační síť doplňovaly i menší pěšiny či dlážděné cesty na jednotlivé pluziny a ke stodolám usedlostí. Dalším typickým rysem území je masivní využití pískovcového podloží pro stavební účely, umístění hospodářských prostor a komunikací.

NÁSTIN HISTORICKÉHO VÝVOJE

Přesnější doba založení vrcholně středověké vesnice Pavlovic není známa.⁷⁾ První zmínka pochází z roku 1352, kdy je v soupisu odvodu papežských desátků z farních kostelů spadajících pod lipský děkanát uveden také pavlovický kostel tehdy neznámého zasvěcení. Poplatek činil šest grošů a po zbytek 14. století a na počátku 15. století se dle zachovaných záznamů neměnil. Podacím právem disponují do počátku 15. století Berkové z Dubé, k jejichž majetku Pavlovic patřily. Jindřich Vaněk připojil obec k majetku Chudého Hrádku, kde měl od r. 1402 své sídlo. K roku 1440 je uváděn Jan Berka z Dubé, seděním přímo v Pavlovicích

7) Údaje jsou čerpány z F. Bernau, Der politischen Bezirk Dauba. Dubá 1888; J. Pešta, o. c. v pozn. 1, s. 225–230. Stejně tak i v dalším textu, pokud nebude uveden jiný zdroj.

a zdá se, že by se mohlo jednat o jeho jediný majetek, a proto zde v tomto období badatelé předpokládali existenci tvrze. Lokalizace A. Sedláčkem do usedlosti čp. 11 byla zatím zpochybněna z důvodu nelogické polohy v obci a absence archeologických dokladů.

V polovině 15. století, po vyřešení dědických sporů, připadl Chudý Hrádek synu Jindřichovi, po jehož smrti v roce 1465 prodává manželka Eliška z Boskovic Pavlovice s poplužním dvorem, oddělené od Chudého Hrádku, šlechtickému rodu Smiřických ze Smiřic, bratrům v nedělu Václavovi a Jindřichovi, kteří jej spojují se svým jestřebským panstvím. Roku 1545 se Pavlovice při převodu majetku Zikmunda Smiřického ze Smiřic na Václava z Vartenberka staly součástí tehdejšího centra rodového majetku, které představovalo panství Rybnov. Následujícím přesunutím hlavního vartenberského rodového sídla a vytvořením novozámeckého panství, se staly Pavlovice jeho trvalou součástí až do roku 1848 (později uváděno jako velkostatek Česká Lípa – Nový Zámek).

Tricetiletá válka měla za následek opuštění některých usedlostí, úbytek obyvatel a jejich zchudnutí. Novozámecké panství jako konfiskát odkoupil v roce 1623 Albrecht

Obr. 2: Pohled do vykáčeného údolí Švábského potoka zachycuje objekt studánky (primární zdroj vody pro vesnici), protékající vodní tok a vysoké pískovcové skalní stěny, které údolí vymezují. Vesnice Pavlovice je umístěna na levé straně za lesem a pásem plužin, v údolí byla situována mladší domkářská zástavba s okapovou orientací k cestě (NPÚ ÚOP v Liberci, foto M. Kolka, březen 2012).

z Valdštejna a zahrnul jej do vznikajícího frýdlantského vévodství. Regentem této správní jednotky se stala jeho manželka Izabela Kateřina z Harrachu, která práva převedla na svého bratra a významného rekatolizátora Arnošta z Pardubic. Jeho přičiněním byla v Pavlovicích obnovena fara. V roce 1654 zdědila novozámecké panství jako jediný potomek frýdlantského vévody Marie Alžběta z Valdštejna, která se provdala za nejvyššího lovcího Rudolfa z Kounic.

V rukou Kouniců zůstalo panství až do r. 1945.

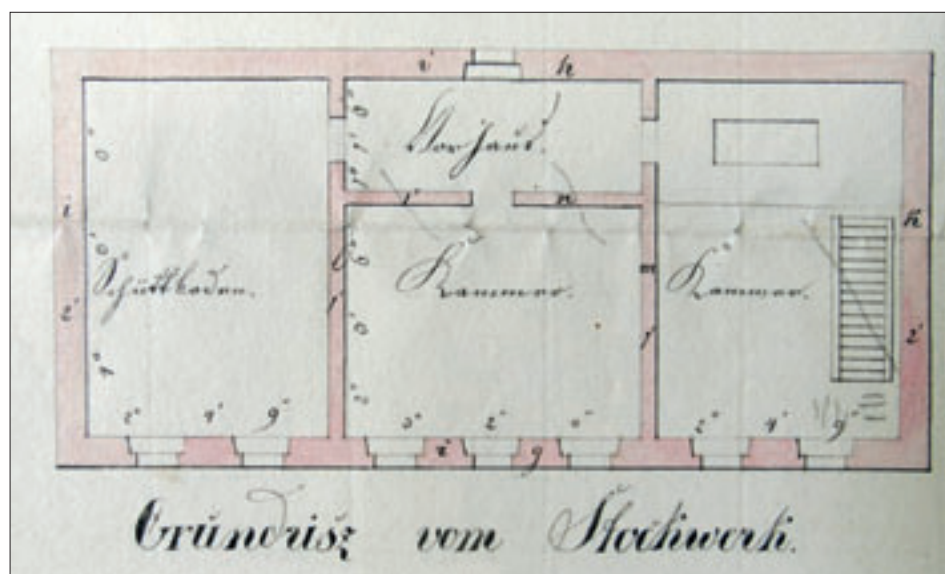
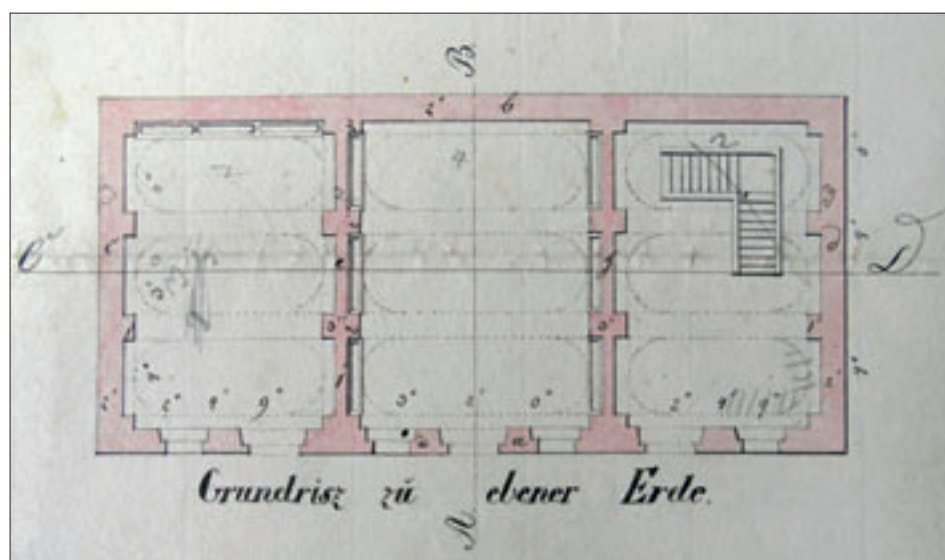
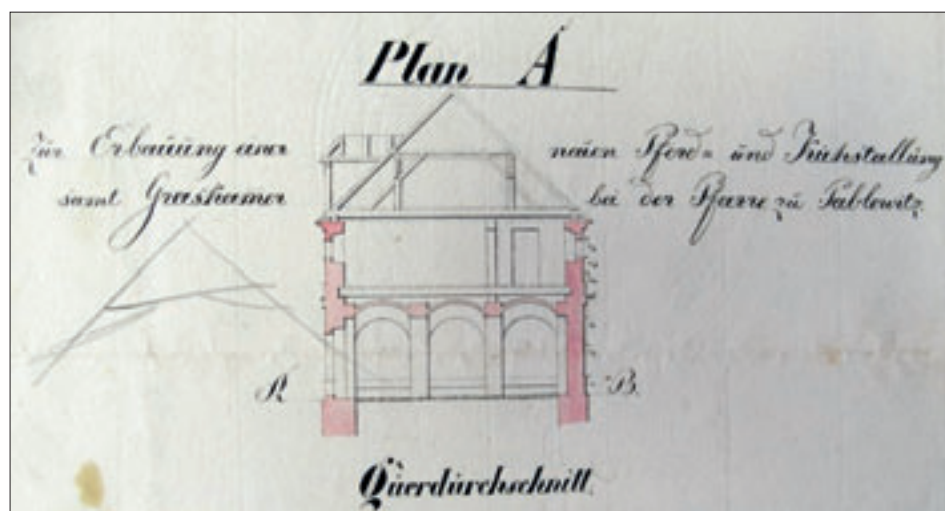
Po zániku patrimoniální správy připadly Pavlovice do obvodu okresního hejtmantství Dubá a posléze pod dubský soudní okres. V roce 1976 zanikla místní samospráva a Pavlovice byly sloučeny s Místním národním výborem v Jestřebí. Části této obce jsou Pavlovice dodnes a od roku 2003 patří do správního obvodu pověřeného obecního úřadu a obce s rozšířenou působností Česká Lípa.

KATALOG STAVEB

V poznámkovém aparátu uvádíme odkazy téměř výhradně pouze na prozatím dohledané záznamy z pozemkových knih, které by měly usnadnit případné další studium jednotlivých staveb. Ze zápisů byla pozornost věnována zejména výměnku a případným dalším údajům, které jsou důležité pro stavební

Obr. 3: Pavlovice na mapě stabilního katastru z r. 1843. Na mapě jsou dodatečně, pro větší názornost a orientaci v textu vyznačena čísla popisná jednotlivých usedlostí v rozsahu tehdejšího katastru vesnice Pavlovice. Mapa zachycuje vesnici v období s největším počtem usedlostí. Její urbanistická struktura byla později, především v průběhu 20. století poznamenána zánikem několika objektů či celých usedlostí (viz katalog staveb). Přesto je dochována ve velmi autentické podobě bez pozdějšího narušení novodobou zástavbou mimo historickou parcelaci (bývalé usedlosti čp. 49 a 50 se nacházejí na dalším mapovém listu v linii údolí Švábského potoka) (Ústřední archiv zeměměřičství a katastru v Praze, doplnění M. Kolka, T. Konvalinková, V. Vrabec).

Obr. 4, 5, 6: Nedatovaný a nesignovaný plán výstavby stáje a chléva u fary čp. 1 zachycuje projekt zděné dvou-podlažní budovy se sedlovou střechou s vikýři a hambalkovým krovem se stojatou stolicí a vzpěrami. Půdorys přízemí je tvořen třemi díly zaklenutými plackovými klenbami, komorové patro je opět třídičné, střední část dvoutraktová. Objekt byl dle tohoto plánu opravdu postaven, jeho původní podobu ale zachycují pouze historické fotografie. V druhé polovině 20. století došlo k odbourání patra a provizornímu zastřešení pultovou střechou, které je takto dochováno dodnes (nedat., SOA Děčín, fond Vs Česká Lípa – Nový Zámek, Stavební plány, inv. č. 44).

vývoj usedlostí. Záměrně byly opomíjeny popisy splátek, inventáře, osoby vlastníků, rodinné vazby apod. Základní používané prameny jako jsou jednotlivé katastry, mapové podklady a soupisy komínů, budou ocitovány v další kapitole, neboť jsou společné pro všechny objekty.

FARA ČP. 1

Památkově chráněný objekt fary (rejstříkové číslo Ústředního seznamu kulturních památek – dále jen r. č. 31023/5-3193), situovaný na jižní straně návsi. Pravděpodobně kolem roku 1760⁸⁾ dochází k výstavbě zcela nového objektu fary, která je dochovaná ve velmi autentickém stavu exteriéru i interiéru dodnes. Jedná se kromě kostela o nejstarší zděný objekt ve vsi, s výjimečnou podélnou orientací v rámci prostoru návsi. K patrové budově fary s mansardovou střechou, barokním tvaroslovím fasády a dvěma zděnými branami patří ještě dva hospodářské objekty zachycené k roku 1843 i stabilním katastrem – zděné chlévy (koňské stáje) a pilířová, zčásti roubená stodola (roubení použito zřejmě druhotně). Stabilní katastr zachycuje i dva kaly na dvoře a zahradu s jednoduchou parkovou úpravou. Ke stavbě stáje se ve fondu velkostatek⁹⁾ dochoval nedatovaný stavební plán. Současná podoba objektu je výsledkem úprav v druhé polovině 20. století, kdy došlo k odbourání patra a zastřešení pultovou střechou. Areál fary, včetně dochovaných hospodářských budov je mimořádně hodnotným barokním celkem, ale aktuálně bohužel poznamenán dlouhodobou neúdržbou.

USEDLOST ČP. 2 – SEDLÁK

Usedlost situována na jižní straně návsi. Patří mezi nejstarší selské grunty, které byly součástí středověkého jádra vesnice (statek o 9,75 prutech). První písemný záznam byl prozatím dohledán k roku 1761, kdy byl hlavní objekt zjevně patrový (uváděna komora nad stájí, na půdě byl sušen chmel). Zdejší sedláci pocházeli většinou z rodiny Raute. K r. 1794 byla součástí výměnky také světnička na půdě a půda nad nově postavenou kolnou. Teprve k r. 1823 je výslovně doložena stavba samostatného výměnky – patrového roubeného špy-

8) Údaj v kartě KP, archiv NPÚ ÚOP v Liberci.

9) Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín (dále jen SOA Děčín), fond Velkostatek Česká Lípa – Nový Zámek (dále jen Vs Č. Lípa – N. Zámek), Stavební plány, inv. č. 44.

Obr. 7: Pavlovice, velmi cenný historický snímek zaniklého špýcharu s výměnkem při usedlosti čp. 2, který byl postaven nejspíš mezi lety 1807 a 1823. Jednalo se o patrový převážně roubený objekt se sedlovou střechou s doškovou krytinou. Při zadním štítu je patrná jednoduchá konstrukce podstávky, v patře byla situována předsazená pavlač. Přední zděný díl přízemí sloužil jako chlév, roubený jako obytná komora, výměnek byl umístěn v patře. Na fotografii z roku 1950 je patrný již jeho zhoršený stav s dožilou krytinou, cenný objekt byl následně v druhé polovině 20. století kompletně zbourán. Zadní plán snímku zachycuje budovu fary (archiv NPÚ ÚP, foto Vroňský, srpen 1950).

charu s chlévem a komorou v přízemí a obytným patrem (světnička ve vedlejší budově přes dvůr).¹⁰ Uspořádání usedlosti k roku 1843 je typické pro selské usedlosti – štítové orientovaný hlavní obytný objekt, na druhé straně vjezdu špýchar s výměnkem, menší objekt čtvercového půdorysu ve dvoře, drobný objekt obdélného půdorysu v zadní části dvora a stodola (jako jediná nespálná, tedy patrně již stávající zděný objekt s fabionovou římsou).

V druhé polovině 19. století, pravděpodobně po jednom z požárů v sedmdesátých či osmdesátých letech, pak došlo k zásadní přestavbě hlavního obytného objektu, který byl již postaven jako kompletně zděný v dnešní hmotě. Do současnosti se z původní usedlosti dochoval jen hlavní objekt a stodola. Hlavní dům je zděný patrový se sedlovou střechou a jeho dnešní vzhled je výsledkem řady úprav v druhé polovině 20. století, kdy došlo k výměně střešní krytiny, oken za větší trojdílná a zjednodušení fasády. Naopak objekt stodoly zůstal dochován v poměrně autentickém stavu, včetně pískovcových sloupků uvozujících zadní vjezd do dvora.

USEDLOST ČP. 3 – SEDLÁK

Usedlost čp. 3, situovaná v jižní části návsi, patřila mezi selské grunty, které tvořily nejstarší jádro vsi. Nejstarší záznam cituje F. Bernau k r. 1621 a dále k r. 1635, kdy je uvedeno, že byl poškozen následky třicetileté války.¹¹ S jistotou byl v pozemkových knihách první údaj dohledán prozatím k roku 1789. Od této doby až do 20. století byla usedlost v držení rodiny Böhme. Na počátku 19. století probíhají zásadní úpravy domu. Mezi lety 1802 a 1803 došlo k vystavění nového zděného komínu. K r. 1818 je pak výslovně doloženo patrové dvouraktové uspořádání obytného domu (komora nad světnicí, v přízemí světnička vedle chléva) a pravděpodobně došlo ke stavbě samostatného špýcharu s výměnkem (světnička přes dvůr).¹² K roku

Obr. 8: Pavlovice, současný snímek jižní strany návsi zachycuje domy čp. 3 a čp. 4. z druhé poloviny 19. století, které jsou dochovány v původní hmotě a typické štítové orientaci. Vzhled domu čp. 3 je výsledkem novodobých úprav fasády, okenních výplní a střešní krytiny, u čp. 4 zůstaly patrné zbytky štukové výzdoby při nárožích, římsách a pískovcové sloupky historické brány (NPÚ ÚOP v Liberci, foto Petra Šternová, srpen 2011).

1843 usedlost tvoří celkem 4 objekty – hlavní obytný objekt (znázorněn jako spalný i přes existenci zděného komínu), špýchar s výměnkem, menší objekt s půdorysem do L ve dvoře a stodola.

Zásadní změnou prošel hlavní obytný dům ve druhé polovině 19. století (pravděpodobně po jednom z požárů v sedmdesátých či osmdesátých letech). Byl vystavěn nový patrový kompletně zděný objekt s širším obdélným půdorysem a sedlovou střechou, který je s řadou novodobých úprav (zjednodušení fasády, nová okenní křídla, střešní krytina, zazdění klenutého vstupního podlaží v přízemí, změna dispozice v interiéru, apod.), provedených po roce 1974, dochován dodnes.

Objekt špýcharu s výměnkem byl zbořen pravděpodobně na počátku 20. století, z původní usedlosti se dochovala ještě zděná stodola s fabionovými římsami z druhé poloviny 19. století spojená se stodolou u čp. 2.

USEDLOST ČP. 4 – SEDLÁK

Usedlost čp. 4, situovaná v jižní části návsi, je součástí středověkého jádra vsi. Nejstarší záznam k tomuto selskému statku cituje F. Bernau k r. 1620. Jeho původní cena 667 kop klesla k r. 1641 na 115 kop, neboť byl poškozen následky třicetileté války (uvádí se jako pustý).¹³ K roku 1787 je doložena dřevěná, již patrová budova (ve výměnku je mimo jiné komora v patře nad světnicí).¹⁴ Pro urbanistický vývoj obce je potom ke stejnému roku velmi zajímavá zmínka o vydělení samostatného pozemku k výstavbě domku pro nejstaršího syna majitele, na kterém vzniklo dnešní čp. 52.

Před rokem 1826 byl v usedlosti vystavěn i samostatný špýchar s výměnkem.¹⁵ Stabílní katastr zachycuje v rámci usedlosti čtyři objekty – hlavní dům, špýchar s výměnkem, stodolu a menší nespálný objekt uprostřed dvora. V roce 1864 kupuje usedlost Anton Böhm,¹⁶ který přestavuje do dnešní zděné podoby hlavní dům s širším půdorysem, což dokládá i dochovaný monogram „AB“ ve štítu. Z důvodu jeho rozšíření a nedostatku místa možná souběžně došlo i ke zbourání špýcharu. Nahrazena a zvětšena byla i stodola, nově postavená z opukového zdiva. Dům je s dílčími novodobými úpravami (okenní výplně, zjednodušení fasády, střešní krytina apod.) dochován dodnes, včetně zbytků štukové výzdoby fasády. Hodnotný je i objekt stodoly a pískovcové sloupky po původní bráně do usedlosti.

10) SOA Děčín, Vs Č. Lípá – N. Zámek, sign. OS Dubá 244 Lit. B IX, karton 132 – pozemková kniha Pavlovice 1746–1877 (dále jen pozemková kniha B), fol. 154a–158b, 406a–408b. SOA Děčín, Vs Č. Lípá – N. Zámek, sign. OS Dubá 245 Lit. C IX, karton 132 – pozemková kniha Pavlovice 1803–1878 (dále jen pozemková kniha C), fol. 111a–117b.

11) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 363–364. Autor využil pozemkovou knihu pro Pavlovice, Šváby a Drchlavu údajně z roku 1602, která ale nemožňuje ztotožnění záznamů s konkrétními usedlostmi, protože nepoužívá ještě čísla popisná ani odkazy na mladší knihy. Bernau ale mohl používat nějaké jiné pomůcky, které mu umožnily lokalizaci zápisů. Jedná se o pozemkovou knihu uloženou v SOA Děčín, Vs Č. Lípá – N. Zámek, karton 99 – pozemková kniha Pavlovice, Popelov, Šváby, Drchlava 1597–1648.

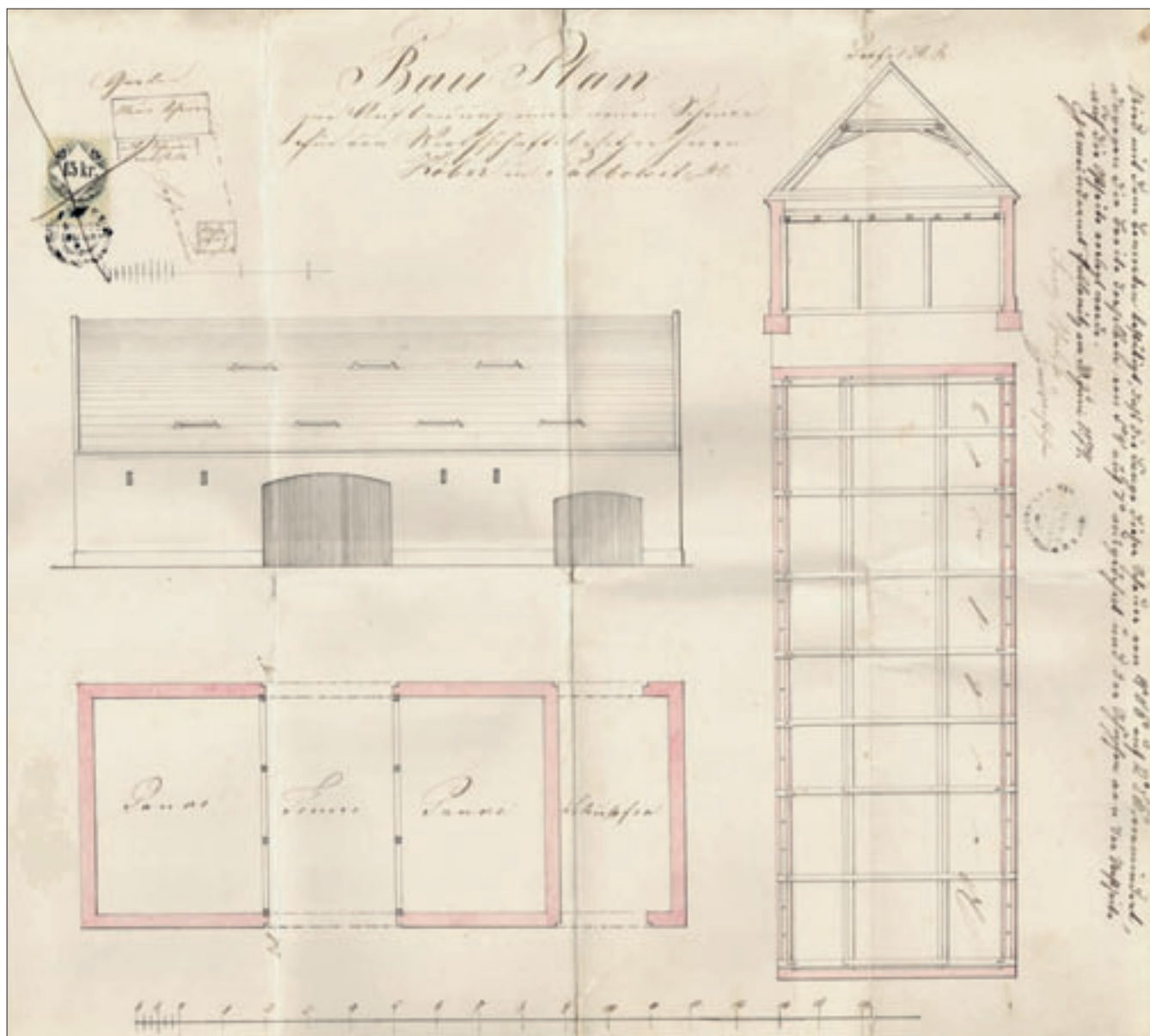
12) Pozemková kniha B, fol. 385a–388b; pozemková kniha C, fol. 86a–91a, 275a–278a.

13) F. Bernau, o. c. v pozn. 7.

14) Pozemková kniha B, fol. 357a–360b.

15) V roce 1826 kupuje usedlost Franz Böhm od otce Franze s výměnkem pro syna Josefa v rámci horní světničky ve vedlejší budově – viz pozemková kniha C, fol. 124a–124b.

16) Tamtéž, fol. 125a–125b.

Obr. 9: Stavební plán pro výstavbu nové stodoly k usedlosti čp. 6, schválený v červnu roku 1874. Autor plánu, zednický mistr Wenzel Grosseck, navrhl zděnou, příčné průjezdnou stodolu obdélného půdorysu se sedlovou střechou s dvěma řadami nízkých vikýřů s hambalkovým krovem s ležatou stolicí a devíti vazbami. Dispozice stodoly je typická, s trojdielným základem (středový průjezdný mlat s perami na obou stranách) a navazujícím dílem průjezdné kolny. Stodola zanikla pravděpodobně až v druhé polovině 20. století (SOkA Česká Lípa, fond AO Pavlovice, inv. č. 105, karton 12).

DŮM ČP. 5 – BÝVALÁ KOVÁRNA

Objekt čp. 5, situovaný v jihozápadní části obce při cestě směřující do Drchlavy patří mezi mladší zástavbu vsi, pravděpodobně až z třetí čtvrtiny 18. století (před prvním číslováním k r. 1770). Objekt byl od počátků obecní kovárnou, čemuž odpovídá i jeho bezpečné umístění mimo jádro vesnice. Ještě v roce 1843 se jednalo o objekt spalný (k r. 1803 měl i dřevěný komín), k výstavbě zděného domu došlo tedy až v druhé polovině 19. století. Ten byl postaven pravděpodobně jako přízemní, se sedlovou střechou (při zadním štítu dochována valbička), s předním dílem obytným a zadním sloužícím jako kovárna. Dnešní vzhled je výsledkem řady zásadních novodobých úprav exteriéru i interiéru, včetně zobytnění podkroví a zvednutí střešního pláště v předním dílu. Méně úprav potom bylo provedeno v zadním dílu původní kovárny. Dům je hodnotný převážně z hlediska historického a urbanistického.

USEDLOST ČP. 6 – SEDLÁK

Původní selský grunt čp. 6 na západní straně návsi je součástí nejstaršího středověkého jádra vesnice. V letech 1802–3 zmiňuje

soupis komínů dřevěný objekt v dobrém stavu, s dřevěným komínem. V roce 1822 je prokazatelně dům patrový, v usedlosti stojí dvě další budovy (stará a nová kolna se sklepy a chlévy).¹⁷⁾ Celý grunt, patřící minimálně od 18. století rodině Köhlerů, s celkem čtyřmi objekty (obytný dům, kolny, stodola) zachycují mapy stabilního katastru k roku 1843 spolu s navazující zahradou, chmelnicí a polnostmi. Hlavní objekt pravděpodobně v poslední čtvrtině 19. století nahradil zcela nový, patrový zděný dům. Doba jeho výstavby může být totožná se vznikem stodoly, která byla postavena dle dochovaného stavebního plánu z roku 1874. Dnes se z původní usedlosti dochoval pouze obytný dům (stodola byla zbourána v druhé polovině 20. století). Stojí v původní hmotě, je patrový zděný se sedlovou střechou, dílčími novodobými úpravami (okenní výplně, zjednodušení fasády apod.) a zbytky cenné zdobné štukové výzdoby a větracích podélných okének na hlavním štítovém průčelí.

17) Usedlost kupuje Franz Köhler od otce Christopa za 900 Zl. konv. měny. Zmíněny komory v patře (komora nad světnicí, komora nad stájí) – viz pozemková kniha C, fol. 106a–110b.

USEDLOST ČP. 7 – SEDLÁK

Usedlost čp. 7, původní selský grunt, situovaný na západní straně návsi vznikl jako součást nejstarší středověké zástavby vsi. K roku 1794 existoval již jako patrový, pravděpodobně roubený dům se světnicí, světničkou a komorami v patře a půdou sloužící pro sušení chmele.¹⁸⁾ Krátce před rokem 1832¹⁹⁾ byl na dvoře vystavěn nový objekt – pravděpodobně samostatný výměnek s kolnou a malým chlévem zachycený v kolmé orientaci při jihozápadním nároží hlavního domu na snímku stabilního katastru k roku 1843. V této době k usedlosti patřila ještě nespálná (zděná) stodola a dva kaly. Původní dřevěný objekt byl pravděpodobně v druhé polovině 19. století nahrazen zcela novým, zděným patrovým, který je se zbytky původního zdobného členění a dílčími nevhodnými novodobými úpravami fasády dochován dodnes. Stodola se nachází v havarijním stavu.

USEDLOST ČP. 8 – DOMKÁŘ

Pozemek pro dům čp. 8 v západní části návsi byl vydělen pro domkářskou zástavbu nejspíše k prvnímu číslování roku 1770 ze selského gruntu čp. 10. Podrobnější písemné zmínky se vztahují k roku 1773, 1801 a 1802/3 a dokládají méně motivovanou usedlost se skromným inventářem v horším stavu.²⁰⁾ Velmi pravděpodobně zde vznikl přízemní, roubený dům s půdorysem tvaru písmene L, který je takto zachycený mapou stabilního katastru k roku 1843. K domu náležel pouze velmi malý cíp pozemku směrem do návsi. Nejspíše ke konci 19. století ustoupil tento objekt (spolu s bývalým čp. 9) novému zděnému patrovému domu (dnešní čp. 8). Stalo se tak až po roce 1874, kdy ještě stál sousední dům. Zděná novostavba s poměrně krátkým obdélným půdorysem, sedlovou střechou se štítovou atikou s dílčími zjednodušujícími úpravami fasády, oken a střešní krytiny z 20. století je takto dochována dodnes.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 9 – DOMKÁŘ

Dnes již nestojící dům čp. 9 patřil mezi mladší domkářskou zástavbu západní části návsi vesnice. Pozemek pro něj byl stejně jako u usedlosti čp. 8 vydělen ze selského gruntu čp. 10 nejdříve k prvnímu číslování z roku 1770. Zmínky v pozemkových knihách a soupisu komínů k roků 1787, 1802/3 a 1825 potvrzují chudší usedlost se skromným inventářem a výměnkem pouze v rámci světnice, komory, sklepa a chléva.²¹⁾ K roku 1843 je zachycen spalný, možná pouze přízemní objekt (k r. 1825 zmíněna pouze půda nad chlévem) na půdorysu písmene L, pouze s minimálním pozemkem směrem do návsi. Stavební spisy zachycují jeho existenci ještě k roku 1868, kdy mělo dojít k výměně poškozených trámů²²⁾ a k roku 1874, kdy byl předmětem prodeje.²³⁾ Někdy ke konci 19. století pak došlo pravděpodobně k jeho zbourání a zastavění části parcely dnešním patrovým zděným objektem čp. 8.

18) Usedlost kupuje Josef Zacke od nevlastního otce Karla Bürgermeistera. Ve výměnku uvedeno místo ve světnici s malou komůrkou, další malá komora nad světnicí, půda nad stájí k sušení chmele (jinde také komora nad stájí) a půda nad světničkou – viz pozemková kniha B, fol. 411a–414a.

19) V roce 1832 kupuje Josef Zacke od otce Josefa usedlost za 1200 Zl. konvenční měny, ve výměnku uvedeno místo ve světnici, malá komůrka v síni, malá komora nad světnicí, dále půda v nově vystavěné budově přes dvůr, malý chlév u kravského chléva, malý chlév v kolně, chlév u vedlejší budovy, malý a velký sklep – viz pozemková kniha C, fol. 214a–217b.

Obr. 10: Pavlovice, velmi cenný historický snímek zcela zaniklé selské usedlosti čp. 10, zbořené po zrušení památkové ochrany po roce 1966. Hlavní dům se skládal ze dvou dílů – přední obytné patrové roubené části s bohatě profilovanou podstávkou nesoucí patro, představenou pavlačí a složitě skládaným štítem. Při jeho zadní okapové straně byl napojen ještě zděný druhý trakt. Zadní zděný díl byl vyšší a postaven na širším půdorysu, v přízemí s chlévy a v patře s komorami. Ze snímku je patrný již velmi špatný stav celého objektu, převážně jeho přední roubené části s chybějící střešní krytinou, okenními výplněmi či pavlačí (foto archiv NPÚ ÚOP v Liberci, autor snímku neznámý, nedat.).

Obr. 11: Pavlovice, zděná zadní hospodářská část čp. 10 s výrazně klenutým příjezdem po odbourání předního roubeného dílu, po kterém je stále patrný otisk ve zdivu. Tento díl stál pravděpodobně o několik let déle než roubená část, ale v poslední čtvrtině 20. století také podlehl demolicí (foto archiv NPÚ ÚOP v Liberci, autor snímku neznámý, 1984).

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 10 – SEDLÁK

Dnes již zaniklý selský grunt čp. 10 stál při západní straně návsi. Byl součástí středověkého jádra obce. Z původního gruntu byly někdy před rokem 1770 vyděleny parcely pro domkářskou zá-

20) V roce 1773 kupuje Petr Watzke dům od bratra Michala za 41 kop se splátkami do roku 1785, výměnek jako místo ve světnici, dále komůrka pod chlévem pro krávy – viz pozemková kniha B, fol. 255–257b. Soupis komínů z let 1802–3 uvádí shodného majitele a dřevěný dům s dřevěným komínem ve špatném stavu.

21) V roce 1787 kupuje Josef Grossmann dům od otce za 40 kop – viz pozemková kniha B, fol. 352a–353a). Další prodeje viz pozemková kniha C, fol. 121a–123a.

22) Státní okresní archiv Česká Lípa (dále jen SOKA Č. Lípa), fond Archiv obce Pavlovice (dále jen AO Pavlovice), inv. č. 105, karton 12.

23) V r. 1874 kupuje dům Wenzel Köhler od Franze Schinkeho za 130 Zl. – viz pozemková kniha C, fol. 363a–365b.

Obr. 12: Pavlovice, historická fotografie dnešního domu čp. 10 ze 40. let 20. století zachycuje jeho tehdejší podobu s původní šindelovou krytinou, s nízkými chmelařskými vikýři, s kompletně roubeným přízemím před pozdějším vyzdáním jeho jižní stěny a včetně dřevěných okenic v patře (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, autor snímku neznámý, cca 1945).

Obr. 13: Pavlovice, snímek ze dvora usedlosti čp. 11 na hlavní okapovou stranu jejího bývalého výměnku čp. 10. Výměnek byl postaven pravděpodobně ke konci 18. století jako patrová převážně roubená budova s obytným předním dílem a zadním dílem s chlévy v přízemí a komorou v patře. Patro vynášejí velmi bohatě profilovaná podstávka. Z typologického hlediska je velmi zajímavá zapuštěná krátká pavlač v patře, nacházející se v analogickém provedení i u mladších zděných usedlostí v Pavlovicích i okolí. Snímek zachycuje dále i dnes již zaniklou hospodářskou přístavbu, torzo zděné zadní části usedlosti bývalého čp. 10 a v levé části fotografie i patrovou budovu školy (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, foto J. Kabíček, 1968).

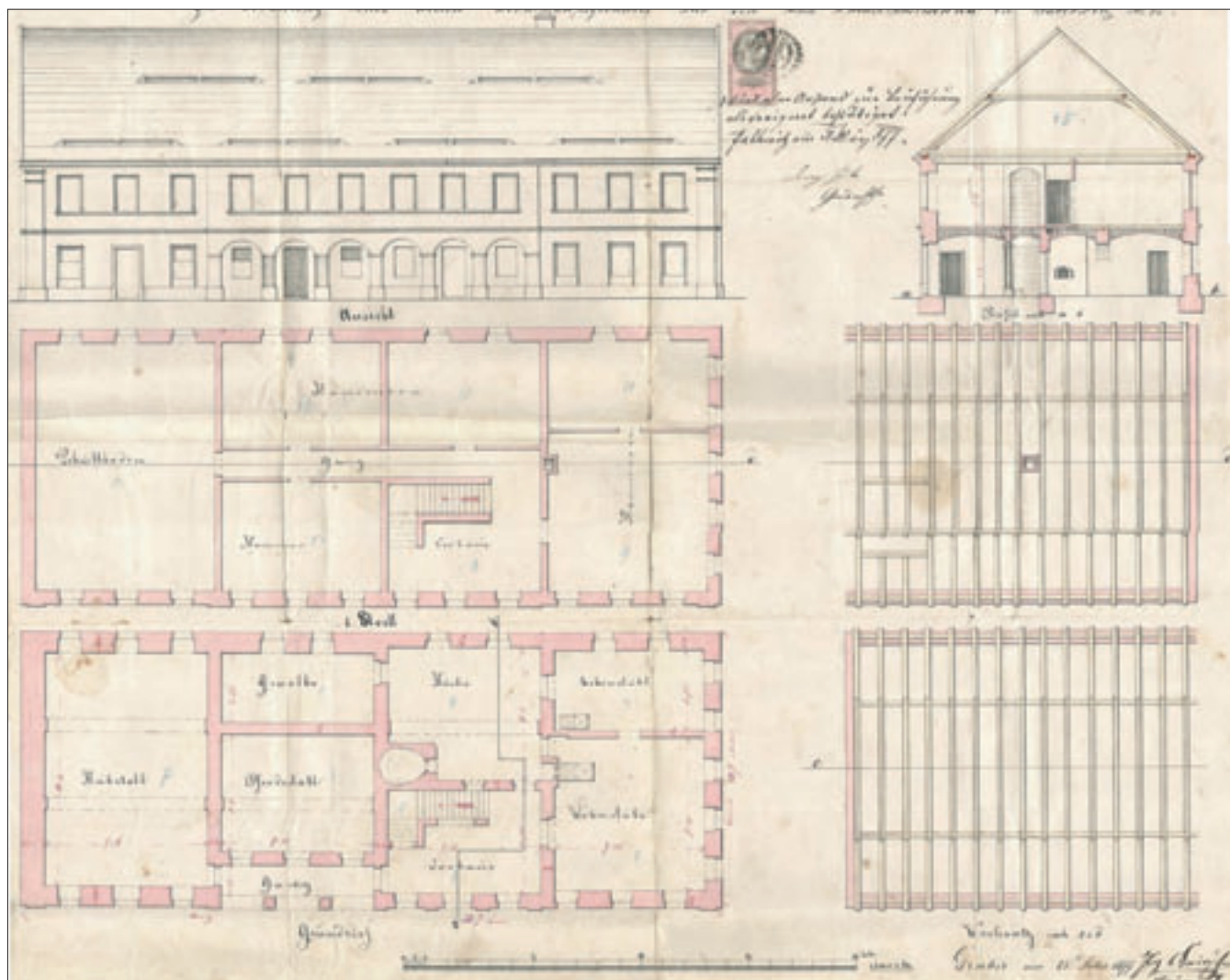
stavbu (viz bývalá usedlost čp. 8 a 9). K výstavbě dnes již zaniklého patrového roubeného domu mohlo dojít na přelomu 18. a 19. století (změny v hodnocení stavu obsahuje soupis komínů k letům 1802 a 1803). Patrový dům je s jistotou doložený k roku 1813.²⁴⁾ Stabilní katastr zachycuje v usedlosti celkem tři objekty – hlavní dům s přístavkem při západním a severním průčelí (patrně vystupující těleso pece), hospodářskou stavbu a za ní objekt stodoly. Hospodářské objekty byly zbořeny před polovinou 20. století. Vzhled hlavního domu, který byl zdemolován po zrušení památkové ochrany po roce 1966, zachycují pouze historické fotografie. Jednalo se o patrový, autenticky zachovaný roubený dům se sedlovou střechou, zdobnou štítovou lomenicí, podstávkou a krátkou pavlačí s navazujícím vyšším zděným zadním hospodářským dílem s výrazným klenutým vjezdem. Dnes zůstala dochována pouze část pískovcové podezdívky a prostor sklepa. Původní číslo popisné 10 bylo později přesunuto na vedlejší objekt a usedlost dostala volné čp. 9, které zůstalo po jejím zbourání již neobsazené.

DŮM ČP. 10 – BÝVALÝ VÝMĚNEK USEDLOSTI ČP. 11

Památkově chráněný dům čp. 10 (r. č. 21380/5-3194), štítově orientovaný do západní strany návsi, byl postaven jako samostatný výměnek usedlosti čp. 11 někdy mezi lety 1764 a 1808. K roku 1808 je poprvé zmíněn jako samostatný objekt s vytápěnou světničkou, velkou klenutou komorou a sýpkou.²⁵⁾ Stabilní katastr z r. 1843 zachytil dům na půdorysu shodném s dnešním a na společné parcele s čp. 11. Objekt je dochován ve velmi autentickém vzhledu

24) K roku 1813 zapsána koupě Franze Köhlera od otce Antona za 781 Zl. 15 kr. s podrobným inventářem a výměnkem v komoře nad světnicí – viz pozemková kniha C, fol. 54a–57b.

25) V r. 1764 je v rámci gruntu čp. 11 uveden výměnek pouze jako komora nad stájí – viz pozemková kniha B, fol. 178a–186a. Tzn., že ještě nestál jako samostatný objekt. Ten je ale již zmíněn v roce 1808, kdy grunt kupuje Frantz Watzke od syna Josefa za 725 Zl., popsán je podrobný inventář a také samostatná budova přes dvůr (zde vytápěná světnička, velká klenutá komora – Gewölbe, sýpka, odstupující hospodář má udržovat střechu a provádět opravy, pokud nebude v zimním období obyvatelný výměnek má zaručeno místo ve světnici hlavní budovy a k ležení malou komoru nad světnicí) – viz pozemková kniha C, fol. 21a–22b.

Obr. 14: Plán výstavby nové zemědělské usedlosti čp. 12 pro Wenzela Rusitschku. Autorem plánu, který byl schválen v únoru roku 1877, je zednický mistr Ignatz Kriesche z Kravař. Projekt navrhuje patrovou zděnou stavbu na obdélném půdorysu se sedlovou střechou s dvěma řadami nízkých vikýřů pro sušení chmele a krovem s ležatou stolicí. Hlavní podélné průčelí má dvanáct okenních os, hlavní štítové pět. Půdorysná dispozice analogická k dispozicím ostatních zděných statků ve vsi i v okolí je čtyřdílná dvoutraktová, v přízemí s charakteristickou zapuštěnou vstupní lodžii. V prostoru kuchyně navržena samostatná chlebová pec, obytné prostory (světnice, světnička) byly vytápěny samostatnými sporáky. V přízemí dále umístěn chlév, stáj a klenutá komora s plackovými klenbami. Patro tvořily komory se středovou chodbou a sýpka. Dům čp. 12 byl opravdu dle tohoto plánu postaven na místě staršího pravděpodobně roubeného objektu. Oproti projektu se lišil převážně v provedení fasády, která navíc byla změněna a zjednodušena v průběhu 20. století (SOKa Česká Lípa, fond AO Pavlovice, inv. č. 105, karton 12).

exteriéru i interiéru do současnosti. Jedná se o patrový, převážně roubený dům se sedlovou střechou, bohatě tesařsky profilovanou podstávkou a ližinou, velmi náročně pojednanou štítovou lomenicí a krátkou zapuštěnou pavlačí. V polovině 20. stol. došlo k výměně původní šindelové krytiny za eternit, po r. 1968 potom k nahrazení části roubené stěny v přízemí zdívkou. Dům je mimořádně hodnotným zástupcem roubené zástavby v obci a je dochován bez znehodnocujících úprav.

USEDLOST ČP. 11 – SEDLÁK

Usedlost čp. 11, situovaná již do severozápadní zužující se části návsi, patří mezi původní středověký selský grunt. První podrobnější zmínky se váží k roku 1764, kdy se již jednalo o patrový, pravděpodobně roubený hlavní objekt s výměnkem v patře domu. Poté se usedlost rozšiřuje o již samostatný výměnek (dnešní čp. 10), který je prokazatelně doložen k roku 1808.²⁶⁾ Vzhled a uspořádání celé usedlosti zachycuje k roku 1843 snímek mapy stabilního katastru. V této době se v usedlosti nalézá celkem pět objektů – hlavní obytný dům, protější výměnek (dnes čp. 10), za ním stojící menší obdélný objekt (pravděpodobně kolna, zachycená hist. fotografií k roku

1968) a dvě další kolmo orientované hospodářské budovy (stodoly). Na dvůr navazuje typické uspořádání pluziny se zahradou, chmelnicí a polem.

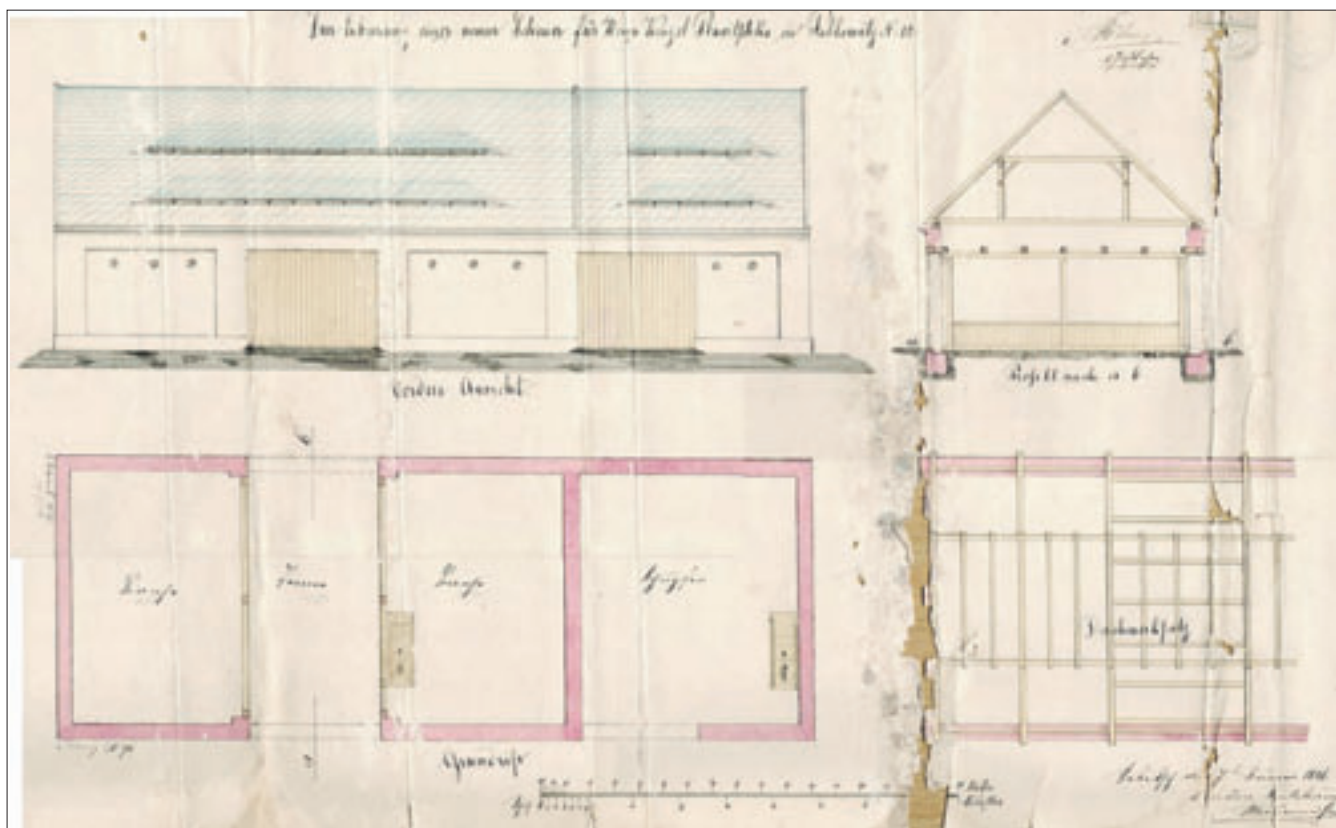
Indikační skica již obsahuje dvě velké změny v usedlosti – stavbu nového zděného domu a stodoly. Původní roubený patrový objekt byl v roce 1874 (dle zaniklé datace ve štítě) v posunutě poloze nahrazen zcela novým zděným domem, který se dochoval s dílčími úpravami dodnes. Jedná se o hodnotný patrový dům se sedlovou střechou s velmi cennou štukovou výzdobou fasády, včetně historických okenních výplní. Z usedlosti se dochovala ještě zadní zděná stodola s klenutým vjezdem z druhé poloviny 19. století, která dnes patří k domu čp. 12.

USEDLOST ČP. 12 – SEDLÁK

Usedlost čp. 12, patřící mezi nejstarší středověké selské grunty je umístěna na jihozápadní straně ulicovitě části návsi. K roku 1756 zde stál již zcela jistě patrový objekt (ve výměnku komora nad světnicí) s půdou pro sušení chmele.²⁷⁾ Rozsah usedlosti dokládají

27) V roce 1756 kupuje statek Johann Josef Raute od tchána Samuela Köhler Rauteho za 470 kop, popsán podrobný inventář a ve výměnku jako místo na ležení v komoře nad světnicí, uveden také výměnek (Stübel) s půdou na sušení chmele – viz pozemková kniha B, fol. 94a–98a.

26) Viz pozn. 25.

Obr. 15: Plán výstavby nové stodoly pro Wenzela Rusitschku z Pavlovic čp. 12. Projekt stavby, která byla schválena v lednu 1886, navrhl Anton Küsebauch, zednický mistr z Dřevčic. Jednalo se o objekt příčně průjezdné stodoly se středovým mlátem, dvěma pernamy a napojenou kolnou. Krov je řešen jako hambalkový se stojatou stolicí. Stodola byla postavena pravděpodobně na místě předchozí zděné stodoly, možná se jednalo pouze o její přestavbu či dostavbu po požáru. Dnes je stodola kompletně zaniklá (SOKA Česká Lípa, fond AO Pavlovice, inv. č. 105, karton 12).

mapy stabilního katastru z roku 1843, kdy se skládá celkem z pěti objektů: hlavní obytné budovy s rozšířením při severním průčelí, tři menších staveb v rámci dvora (nejspíš výměnek – špýchar + kolny, menší hospodářské objekty) a stodoly.

Zásadní změnou prochází usedlost v poslední čtvrtině 19. století. K roku 1877 je schválena novostavba zděného domu v poloze otočené o cca 45° na sever oproti předchozí a k roku 1886 potom i novostavba větší stodoly s kolnou. K oběma přestavbám se dochovaly stavební plány. Na přelomu 19. a 20. století potom došlo k vydělení parcely z usedlosti (st. p. č. 40) a výstavbě nového zděného objektu dnešního samostatného čp. 55. Dnes se z usedlosti dochovala pouze hlavní patrová zděná obytná budova, jejíž vzhled se dílčími novodobými úpravami liší od původního stavebního plánu. Postupně došlo ke zjednodušení zdobné fasády, zazdění některých okenních os, výměně historických okenních výplní či střešní krytiny. Stodola, zachycená leteckým snímkem ještě v 50. letech 20. století se nedochovala.

USEDLOST ČP. 13 – SEDLÁK

Usedlost čp. 13, situovaná v severozápadním rohu ulicovitě části návsi patří mezi původní selské grunty tvořící středověké jádro vsi. Nejstarší záznam k tomuto selskému statku cituje F. Bernau k r. 1637, kdy byl poškozen následky třicetileté války (uvádí se jako pustý).²⁸⁾ Již k roku 1762 je hlavní objekt patrový (výměnek v komoře nad stájí) a pravděpodobně roubený.²⁹⁾ Stabilní katastr zachycuje celkem čtyři objekty – hlavní obytný dům, naproti výměnek či špýchar, drobnou hospodářskou stavbu ve dvoře a stodolu.

V roce 1854 kupuje grunt rodina Tamme³⁰⁾ a Wenzel Tamme nechává, po jednom z požárů, na místě původního dřevěného domu

v roce 1885 postavit zcela nový zděný dům s mírně natočeným půdorysem. Tato přestavba je doložena stavebními plány a vročením 1885 včetně iniciál stavebníka „W T“ na hlavním štítu. Někdy v této době došlo pravděpodobně i k výstavbě nové větší zděné stodoly mírně posunutě severozápadním směrem. Do současnosti se dochoval hlavní obytný dům i stodola, oba objekty ve velmi autentickém stavu, včetně zapuštěných klenutých vstupních zádveří, zdobných prvků na fasádě (mírně odlišných od stavebního plánu), historických okenních výplní, střešní krytiny či pískovcové fabionové korunnní římsy u stodoly. Zděná drobnější stavba uzavírající dvůr na jižní straně byla zbořena někdy po roce 1968.

USEDLOST ČP. 14 – SEDLÁK

Usedlost čp. 14 situovaná v severním cípu návsi patří k nejstaršímu středověkému jádru vesnice. První podrobnější zmínky se váží k roku 1747, kdy byla usedlost pravděpodobně bez samostatného výměnku, pouze s komorami a chlévem v hlavním objektu a stodolou, celkově ve velmi špatném stavu (rozbořená).³¹⁾ Později došlo k rozsáhlejší úpravě a k roku 1779 je celý statek zmiňován jako nově postavený, patrový, v dobrém stavu. Nově byl vybudován také samostatný výměnek s klenutou komorou,³²⁾ který je pak zachycen k roku 1843 na mapách stabilního katastru. Usedlost zde doplňuje stodola s půdorysem tvaru T a vodní kal.

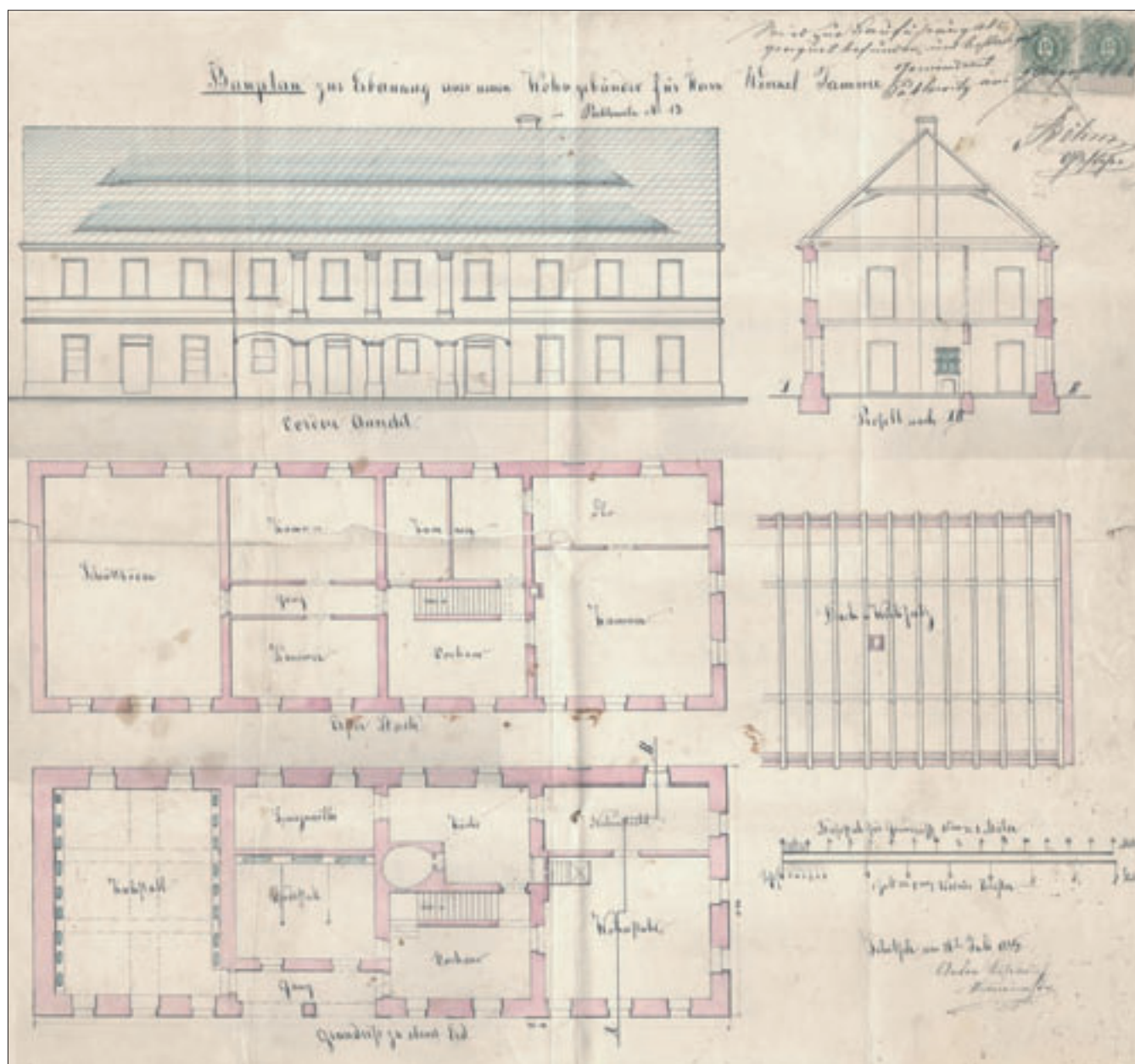
Původní dřevěný hlavní objekt vyhořel po velkém požáru v roce 1885 a kolem roku 1886 pak dochází k výstavbě zcela nového již zděného domu a stodoly dle dochovaných stavebních plánů. Obě budovy byly nově usazeny v mírně natočeném postavení. Rok výstavby potvrzovala i zaniklá datace ve štítu. Současný zděný patrový dům je výrazně poznamenán utilitárními úpravami z druhé poloviny 20.

28) Viz pozn. 11.

29) Roku 1762 odkoupil statek o 8 prutech Franz Ducke ze Sosnové od Josefa Mildera za 580 kop, popsán podrobný inventář a také půda nad kolnou k sušení chmele – viz pozemková kniha C, fol. 169a–177a.

30) Tamtéž, fol. 344b–347b.

31) V roce 1747 kupuje Kaspar Watzke statek o 5 prutech od Dorothee Körprich za 350 kop. Uveden podrobný inventář, komora a nejspíš komůrka v obytné budově (výměnek?), chmelnice na Horkách pro syna Antona Körpricha. Stodola a obytný dům s chlévy jsou rozbořeny – viz pozemková kniha B, fol. 13a–20a.

Obr. 16: Plán výstavby nové obytné budovy čp. 13 pro Wenzela Tamme, navržený stejně jako stodola u čp. 12 Antonem Küsebauchem, zednickým mistrem z Dřevčic, schválený v červenci roku 1885. Projekt navrhuje zděnou patrovou stavbu na obdélném půdorysu se sedlovou střechou, krovem s ležatou stolicí a dvěma dlouhými pásovými vikýři. Dispozice je velmi obdobná sousednímu čp. 12 – s čtyřdílným dvoutraktovým členěním a shodným rozložením místností. Rozdíl je ve velikosti domu s menším počtem okenních os (10 u okapové a 3 u štítové strany), kratší vstupní lodžií, otopným zařízením pouze v hlavní světnici a v členění fasády. Dům byl vystavěn oproti projektu s mírnými odchylkami – např. se čtyřmi okenními osami ve štítovém průčelí nebo s mírně odlišnou fasádou, která se dochovala v autentickém vzhledu dodnes (SOKA Česká Lípa, fond AO Pavlovice, inv. č. 105, karton 12).

století. Zůstal dochován ve shodné hmotě, ale s odstraněnou hodnotnou štukovou výzdobou fasády, která je nyní řešena ve formě břízolitového nástřiku a zásadní změnou velikosti a rytmizace okenních otvorů. Stodola je dochována pouze v torzu obvodových zdí.

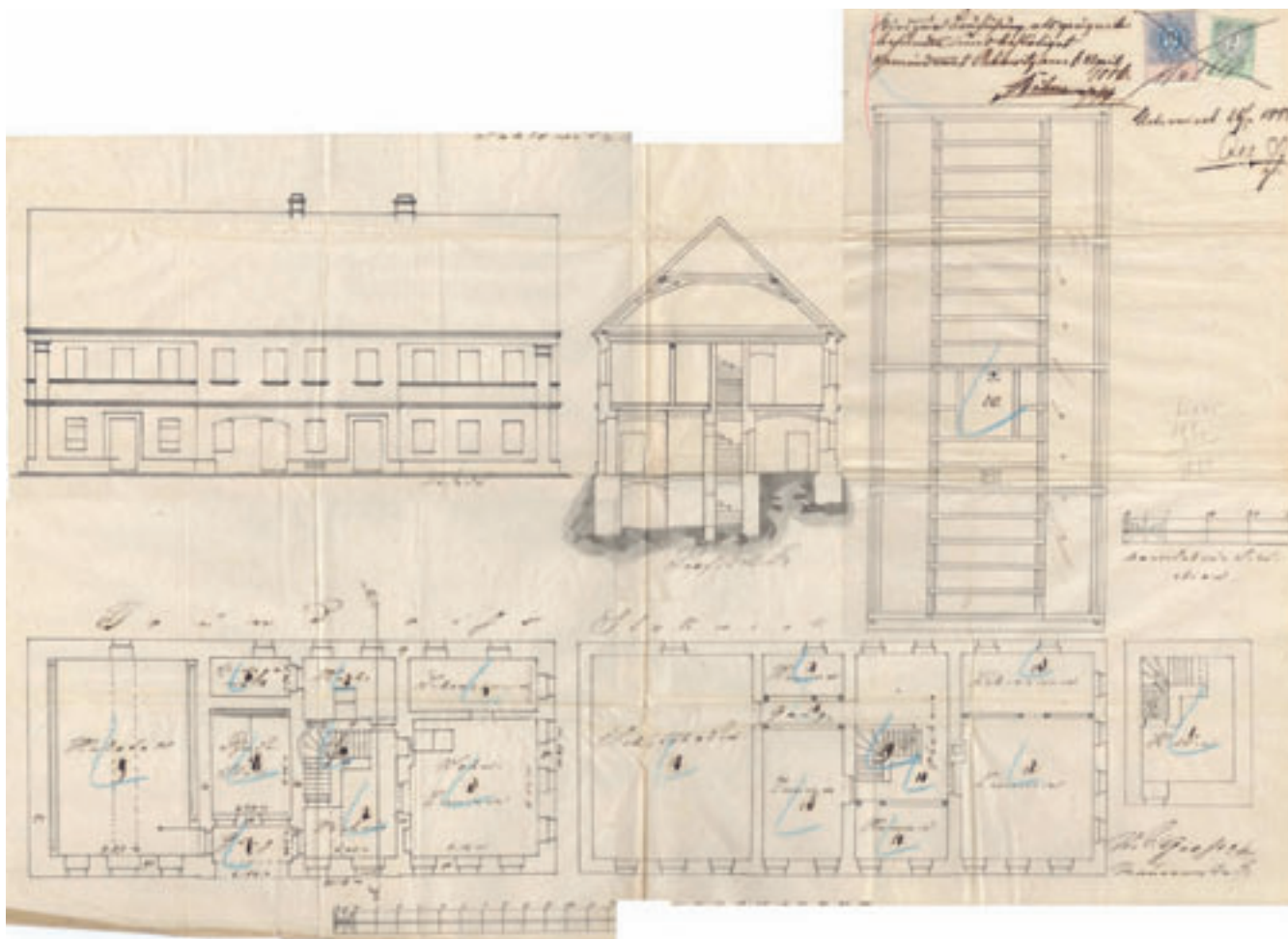
USEDLOST ČP. 15 – DOMKÁŘ

Dům čp. 15 v severním cípu vnitřního prostoru návsi patří mezi mladší domkářskou zástavbu vsi. První nalezený údaj k existenci usedlosti byl dohledán prozatím k roku 1746, kdy je zmíněn pravděpodobně roubený, nejspíše přízemní dům (výměnek pouze jako

místo ve světnici i v letech 1768, 1801).³³⁾ I v letech 1802–1803 je dům uveden jako dřevěný, ve špatném stavu a s chudými majiteli. Stabilní katastr zachycuje spalnou stavbu na jednoduchém obdélném půdorysu pouze s malou předzahrádkou. Někdy ve druhé polovině 19. století, patrně v souvislosti s požáry u vedlejších usedlostí (1885) dochází k výstavbě nového zděného patrového domu, který je s dílčími novodobými zásahy, včetně zjednodušení fasády a zazdění některých okenních os, dochován dodnes. Zajímavý je relikt vystupujícího tělesa pece při severovýchodní okapové straně domu.

32) K roku 1779 zachycena koupě statku Frantzem Watzkem od matky Marie za 400 kop. Všechny budovy jsou nově vystavěné, v dobrém stavu. Popsán podrobný inventář, ve výměnku dále komora nad světnicí, výměnek s klenutou komorou a chlívkem a půdou na sušení chmele – viz pozemková kniha B, fol. 279a–282a.

33) V roce 1746 kupuje domek Josef Köhler od otce Christopha za 80 kop míšeňských, zmíněn pouze stručný inventář, výměnek – komůrka, půda nad stájí a nad síní k sušení chmele, další komůrka u chléva – viz pozemková kniha B, fol. 1a–3a). Další prodeje tamtéž na fol. 225a–226a, 435a–436b.

Obr. 17: Stavební plán pro výstavbu nové budovy čp. 14 pro hospodáře Wentzela Watzkeho. Autorem projektu, schváleného v květnu 1885, byl zednický mistr Wenzel Grossek (stejně jako u stodoly čp. 6). Dům byl postaven jako náhrada za předchozí vyhořelý dům již v nespalné zděné formě jako patrový na obdélném půdorysu se sedlovou střechou a krovem s ležatou stolicí. Jeho velikost odpovídá ostatním domům (10 os při okapové straně, 4 osy ve štítové). I uvnitřní dispozice zachovává místně obvyklé členění se čtyřmi díly, dvoutraktovým řešením a vstupní zapuštěnou lodžii. Odlišné je situování chlebové pece pod zalomeným schodištěm do patra, umístění menších obytných místností do patra místo komor, vydělená komůrka v rámci chodby v patře a vyprojektovaný sklep. Fasáda, navržená ve zdobném provedení s pilastry, římsami a lizénovými rámci byla ve 20. století potlačena změnou rytmizace okenních os a bronzolitovým nástřikem (SOKa Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 105, karton 12).

USEDLOST ČP. 16 – SEDLÁK

Selský grunt čp. 16 v severním cípu návsi patří mezi středověké jádro vsi. Nejstarší záznam k tomuto selskému statku cituje F. Bernau k r. 1603, kdy jej jako první grunt dokoupil Heinrich von Rodowitz³⁴⁾. Už v roce 1748, posléze i k roku 1780 a 1816 je doloženo jeho patrové uspořádání (komora nad světnicí) a existence dalších staveb v usedlosti – stodoly a samostatného výměnku nad chlévem.³⁵⁾ Stabilní katastr zachovuje usedlost ve zvláštním dispozičním uspořádání s celkem čtyřmi objekty – pravděpodobně hlavním domem s vykousnutým nárožím, chlévem s výměnkem, stodolou a patrně novou kolnou zmíněnou v zápisu k roku 1848.³⁶⁾

Indikační skica ale znázorňuje usedlost již s velkým zděným obytným domem v dnešním umístění, který nahradil nejspíše původní obytný dům a chlév s výměnkem na západní straně usedlosti. Jedná se o stávající zděný patrový objekt, který vznikl nejspíše již kolem poloviny 19. století a patří tak mezi starší vrstvu zděné zástavby v obci. Tomuto předpokladu odpovídá i jeho typologie a celkové architektonické pojetí s valbičkami a masivními římsami. Dům je dodnes dochován ve velmi autentické podobě, včetně architektonické výzdoby, v režném omítaném zdvu, pouze s dílčími úpravami v rámci okenních otvorů.

34) Viz pozn. 11.

35) Pozemková kniha B, fol. 21a–25a, 298a–302a. Pozemková kniha C, fol. 72a–76a.

36) V roce 1848 prodává Josef Ullrich statek synovi za 1000 Zl. s novým sklepem a kolnou – viz pozemková kniha C, fol. 279a–281b.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 17 – DOMKÁŘ

Zcela zaniklá domkářská usedlost čp. 17 vznikla vydělením úzkého lánu ze sousední usedlosti čp. 16. Nejstarší zmínka se váže k roku 1768, kdy se jedná o velmi skromný objekt, dle odkazů možná původní obecní kovárnu.³⁷⁾ Do roku 1817 dochází k rozšíření a zvětšení usedlosti o patro, přístavbu stodoly a studny, stejný stav je zachycen i k roku 1844.³⁸⁾ Stabilní katastr dokládá jednoduchou jednu obdélnou stavbu se štítovou orientací a úzkým lánem s chmelnicemi, zahradou a polem. Blíže informace o vzhledu objektu se nepodařilo vyhledat, dům zanikl před polovinou 20. století a dodnes je dochován jen sklep.

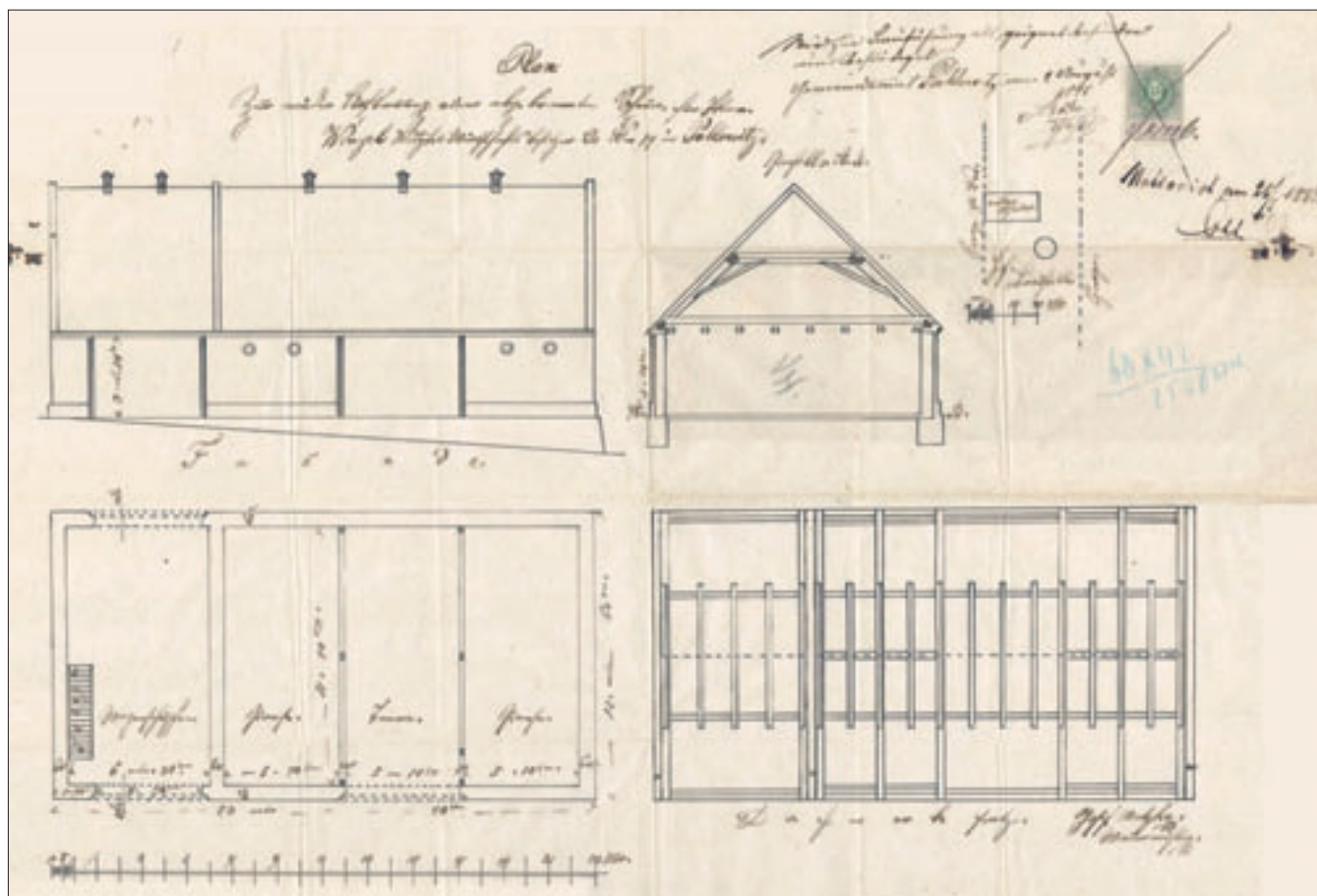
BÝVALÁ USEDLOST ČP. 18 – SEDLÁK

Zaniklá usedlost čp. 18 patřila k nejstaršímu středověkému jádru vsi. Byla situovaná na severovýchodní straně užší části návsi. Již v roce 1761 dům stál jako patrový,³⁹⁾ před rokem 1804 byla přes

37) V roce 1768 kupuje domek od otce Christopha za 55 kop míšeňských, se skromným inventářem a ve výměnku jen komůrka k ležení – viz pozemková kniha B, fol. 227a–228b.

38) V roce 1817 kupuje domek Josef Wilhelm od otce Wenzela za 100 Zl. vídeňské měny, skromný inventář, ve výměnku studna u kolny, komora nad světnicí, půda nad stodolou k sušení chmele, sklep a místo ve stodole na uchovávání obilí – viz pozemková kniha C, fol. 83a–84b, 251a–253a.

39) V roce 1761 kupuje statek o 13 prutech Anton Körpreich od otce Josefa za 580 kop míšeňských s výměnkem pro matku v komoře nad svět-

Obr. 18: Plán znovu vystavění shořelé stodoly pro Wentzela Watzkeho, hospodáře z čp. 14 v Pavlovicích. Projekt příčné průjezdné stodoly, schválený v srpnu roku 1885 (notářsky v květnu 1886) vypracoval zednický mistr Josef Watzke. Jednalo se o zděný objekt na obdélném půdorysu se sedlovou střechou a krovem s ležatou stolicí, v typické čtyřdílné dispozici se středovým mlatem, dvěma perami a napojenou vozovou kolnou. Stodola byla zbourána v druhé polovině 20. století, zůstalo dochováno pouze torzo obvodových zdí (SOKA Česká Lípa, AO Pavlovice, inv. č. 105, karton 12).

Obr. 19: Pavlovice, současný pohled ze dvora na hlavní dům usedlosti čp. 16, který velmi pravděpodobně patří mezi starší zděnou zástavbu z období kolem poloviny 19. století, k čemuž odkazuje užití polovalby v sedlové střechě, masivní římsy či starší klasicistní ornamentika fasády s řadou pilastrů kopírujících okenní osy. Dům je dochován v autentickém vzhledu exteriéru, včetně zdobných prvků, s odhaleným neomítnutým zdivem v kombinaci pískovce, opuky a cihel. Ostatní objekty usedlosti již nestojí (NPÚ ÚOP v Liberci, foto T. Konvalinková, březen 2012).

dvůr přistavěna budova samostatného výměnku.⁴⁰⁾ Stabílní katastr zachycuje poměrně velikou usedlost s třemi, respektive pěti objekty – hlavním obytným s přístavbou, přes dvůr situovaným výměnkem a špýcharem či kolnou a nespalnou stodolou. Někdy v druhé polovině 19. století pravděpodobně došlo k stavbě nové stodoly v nové poloze, která je po mladších úpravách dochována dodnes. Informace o stavební podobě hlavního domu či výměnku se bohužel nedochovaly, obě budovy zanikly již před polovinou 20. století, dodnes zbyla pouze část původní pískovcové podezdívky domu s otiskem klenutých prostor hospodářského dílu.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 19 – DNES ČP. 17 – SEDLÁK

Z původního selského gruntu, patřícího ke středověkému jádru vsi se dochoval pouze mladší zděný objekt výměnku patrně z konce 19. století,

dena komora nad světnicí, polovina komory v přízemí, kus půdy, místo ve sklepě a výměnek přes dvůr a pro otce výměnek v komoře nad stájí – viz pozemková kniha B, fol. 442a–446a.

nicí a výměnkem pro bratra v komoře nad chlévem – viz pozemková kniha B, fol. 159a–162b.

40) K roku 1804 kupuje grunt od Franze Körpreicha syn Josef, ve výměnku pro matku Annu Dorothu uve-

kteřý dnes má čp. 17. Nejstarší záznam k tomuto selskému statku cituje F. Bernau k roku 1642, kdy byl poškozen následky třicetileté války (uvádí se jako pustý).⁴¹⁾ Hlavní obytná budova byla kompletně zbourána někdy po roce 1968. První podrobnější zmínka k její existenci se váže k roku 1779 a 1784, kdy už stála jako patrová, dřevěná, v roce 1802 s dřevěným komínem a ve špatném stavu.⁴²⁾ V roce 1806 je prokazatelně doložena komora nad chlévem a zmíněna plánovaná dostavba dvou komor nad nově přistavěnou stájí.⁴³⁾ Stabílní katastr zachycuje v usedlosti celkem čtyři objekty – obytný dům, přes dvůr situovaný menší objekt (nejspíš samostatný výměnek či špýchar), další objekt uprostřed dvora (kolna?) a stodolu. Někdy po polovině 19. století pravděpodobně došlo k přestavbě stodoly a výměnku, který je dochován jako zděný, na velmi krátkém půdorysu s eklekticky zdobenou fasádou. Původní hlavní dům zachycuje pouze zčásti historická fotografie k roku 1968. Ze snímku je patrný patrový roubený objekt se sedlovou střechou krytou břidlicí, zvnějšku opatřený omítkou vytvářející dojem zděné stavby.

USEDLOST ČP. 20 – SEDLÁK

Selský grunt patřící k středověkému jádru vsi je umístěn na východní straně ulicovité části návsi. První podrobnější zmínky se váží k roku 1750, kdy dům stál pravděpodobně již jako patrový s výměnkem v rámci hlavního domu⁴⁴⁾ Mezi lety 1766 a 1808 se usedlost rozšiřuje o nový samostatný patrový výměnek přes dvůr, zachycený i historickou fotografií.⁴⁵⁾ Stabílní katastr zachycuje v rámci usedlosti celkem 5 objektů – hlavní obytný dům s drobnou přístavbou, který již měl možná vyzděné přízemí a je tedy zachycen v nespálné podobě, přes dvůr stavbu výměnku, další hospodářskou stavbu uprostřed dvora a stodolu. Někdy ke konci 19. či na počátku 20. století je nově postavena zděná stodola. Vzhled původní usedlosti spolu s výměnkem a kamennou bránou dokládá historická fotografie. V období mezi dvěma světovými válkami dochází k zásadní stavební proměně mimořádně cenného roubeného obytného domu a špýcharu – k jejich kompletnímu přezdění do současné podoby a zbourání kamenné brány, čímž došlo k zániku jedné z velmi hodnotných a nejautentičtější dochovaných usedlostí.

Obr. 20: Pavlovice, historická fotografie z počátku 20. století zachycuje vzhled usedlosti čp. 20 před její kompletní přestavbou v období kolem druhé světové války. Na snímku je patrný hlavní obytný dům se zděným přízemím, roubeným patrem se zapuštěnou středovou pavlačí, bohatě členěnou štítovou lomenicí a dvěma řadami chmelařských vikýřů ve střeše. Velmi zajímavý je i objekt naproti stojícího roubeného špýcharu s výměnkem, který je rovněž pojednán řemeslně náročně a zdobně. Vjezd do usedlosti dominuje klenutá pískovcová brána s vázami a boční vstupní brankou. Celá usedlost byla v období druhé světové války kompletně radikálně přezděna do současné podoby, hlavní dům zůstal dochován v obdobné hmotě, se shodným počtem okenních os, včetně zapuštěné pavlače, ale se změnou sklonu a tvaru střechy. Celkový vzhled domu se nejspíš snažil přiblížit ostatní zděné výstavbě ve vsi druhé poloviny 19. století. Původní výměnek byl přestavěn zcela novým zděným domem v odlišné hmotě, ale shodné orientaci a umístění. Pískovcovou bránu bohužel nahradila stěhová (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, autor snímku neznámý, 20.–30. léta 20. století).

USEDLOST ČP. 21 – ZAHRADNÍK

Zahradnická usedlost čp. 21, situovaná ve východní partii ulicovité části návsi, vznikla nejspíše druhotným vydělením z některého ze sousedních selských gruntů (čp. 20 nebo čp. 22), ale zcela jistě již v předbělohorském období. Nejstarší záznam k usedlosti cituje F. Bernau k roku 1631.⁴⁶⁾ Další záznam byl v pozemkových knihách dohledán k roku 1759, ze zápisu však nevyplývá jasně patrové uspořádání.⁴⁷⁾ To je potvrzeno jistě až k roku 1814 a 1846.⁴⁸⁾ Stabílní katastr zachycuje pouze jednu budovu, bez dalších samostatných hospodářských staveb. Pravděpodobně na přelomu 19. a 20. století, možná až kolem 2. světové války potom dochází ke stavbě současného zděného domu, který zachovává umístění a částečně nejspíš i hmotu stavby předchozí. Urbanistickou strukturu návsi pak narušuje objekt garáže před vodním kalem.

USEDLOST ČP. 22 – SEDLÁK

Usedlost čp. 22, největší selský grunt ve vsi, byla součástí jejího nejstaršího středověkého jádra. Je situována v severovýchodní části návsi. Nejstarší záznam k usedlosti cituje F. Bernau k r. 1620.⁴⁹⁾ K roku 1769 je dům zmiňován již jako patrový, dřevěný, s výměnkem v patře nad světnicí. Špýchar s klenutým sklepem naproti hlavní usedlosti je doložen k roku 1836 a s velkou pravděpodobností sloužil i jako výměnek (budova přes dvůr se světničkami v patře).⁵⁰⁾ Stabílní

41) Viz pozn. 11.

42) V roce 1779 kupuje statek Franz Böhm od otce Johanna za 400 kop – viz pozemková kniha B, fol. 285a–287b. V roce 1784 kupuje statek Josef Wolf z Chlumu od vdovy Sussanne Böhme za 400 kop míšeňských – viz pozemková kniha B, fol. 337a–340a.

43) Pozemková kniha C, fol. 4a–7a. Vdova po zemřelém Franzu Böhmovi Rosalia prodala usedlost Franz a Rosalii Watzke z č. p. 30 za 2200 Zl., ve výměnku světnička s přístupem ze světnice, komora (Stübenkammer) vpravo od světničky, druhá komora s přístupem ze síně (Gang) + další komora – viz tamtéž fol. 229a–232a.

44) Pozemková kniha B, fol. 212a.

45) V roce 1766 kupuje statek o 12 prutech Samuel Zacke od Lorenze Zacheho a v roce 1808 ho pak Samuel Zacke prodává synovi Franzovi se zajištěním svého bydlení ve výměnku přes dvůr, který si sám postavil (horní i dolní podlaží, stavba včetně střechy musí být dobře udržována a opravována...) – viz pozemková kniha B, fol. 212a–216a a pozemková kniha C fol. 24a–26a.

46) Viz pozn. 11.

47) V roce 1759 kupuje zahradnickou usedlost Andreas Körprich od otce Wentzela za 200 kop míšeňských, popsán podrobně inventář a ve výměnku komůrka nad komorou nad přízemím (komůrka na půdě?) a půda nad sklepem na sušení chmele – viz pozemková kniha B, fol. 134a–136b.

48) V roce 1814 kupuje usedlost Josef Körprich od otce Andrease za 480 Zl., ve výměnku zmíněna již komora nad světnicí, následně v roce 1846 kupuje dům syn Josef za 500 Zl., ve výměnku komora nad chlévem – viz pozemková kniha C, fol. 58a–60b, 260a–262b.

49) Viz pozn. 11.

50) K roku 1769 kupuje grunt Heinrich Zumpfe za 1100 kop, popsán po-

ní katastr zachycuje usedlost se čtyřmi objekty – hlavní budovou, špýcharem, stodolou v zadní části dvora a menším objektem při vstupu do usedlosti z návsi. Ačkoliv je hlavní dům zachycen v nespalné podobě, velmi pravděpodobně se stále jednalo o objekt dřevěný (možná se zděným komínem, omítaný či s vyzděným přízemím).

Na indikační skice jsou zaznamenány pozdější změny v rámci jeho přestavby na dům zděný – zděný, s širším půdorysem. Jeho stáří tak lze řadit nejspíše do sedmdesátých až osmdesátých let 19. století. Ze stejné doby pochází zadní stodola, ze které dochováno pouze torzo obvodového zdiva. Mladšího původu je objekt zděné stodoly s chlévem naproti hlavnímu domu. Mimořádně rozlehlý obytný dům je dochován ve velmi autentickém stavu exteriéru i interiéru. Jeho vnitřní dispozice odpovídá typickému členění zděných statků ve vsi, včetně zapuštěné vstupní lodžie ve dvorním průčelí.

Obr. 21: Pavlovice, hlavní štítové průčelí obytného domu čp. 22. Ze snímku je jasně patrná mimořádná velikost domu o pěti okenních osách. Fasáda domu zůstala zachována včetně zdobných prvků, zvláště výrazných nárožních pilastrů, okenních šambrán a jednoduchých geometrických motivů ve štítu. I interiéru domu je dochován ve velmi autentickém stavu, v historické dispozici analogické ostatním zděným statkům, včetně chlebové pece, krovu a řady detailů (NPÚ ÚOP v Liberci, foto M. Kolka, srpen 2012).

USEDLOST ČP. 23 – DOMKÁŘ

Dům čp. 23 umístěný ve vnitřním prostoru východní strany návsi patří pravděpodobně mezi druhotnou mladší domkářskou zástavbu. Jistě vznikl již před prvním číslováním v roce 1770, v pozemkových knihách byl dohledán k roku 1787, kdy obsahoval světnici, komoru a nově přistavěnou stodolu.⁵¹⁾ Jednalo se o objekt dřevěný ve špatném stavu, k roku 1802 i 1803 s dřevěným komínem. Stabilní katastr zachycuje jednoduchý objekt na půdorysu L (možná přístavba stodoly) s malou předzahrádkou. V jádru roubený dům na shodném půdorysu s dílčími mladšími zásahy zůstal dochován dodnes, stěny jsou v celém rozsahu omítané, možná zčásti přezděné. Mladší stodola prodlužuje půdorys domu směrem k jihovýchodu.

USEDLOST ČP. 24 – SEDLÁK

Původní selská usedlost čp. 24, situovaná ve východní části návsi, vznikla v rámci středověkého jádra vsi. K roku 1763 je v usedlosti zmiňován výměnek s komorami a půdou, kolna a nově postavená stodola.⁵²⁾ V letech 1783 i 1814 je již jednoznačně doložen patrový dřevěný hlavní dům.⁵³⁾ Mapa stabilního katastru dokládá zcela atypickou dispozici usedlosti s okapově orientovaným hlavním domem uprostřed dvora, drobnými stavbami směrem do návsi a rovnoběžně

situovanou stodolou. Změny v rámci indikační skici zachycují již novostavbu zděného domu v dnešním umístění. Někdy ve druhé polovině 19. století také došlo ke stavbě nové zděné stodoly, posunuté blíže směrem do návsi. Zděný patrový dům, jehož vzhled byl nejspíš obdobný ostatním zděným objektům ve vsi, prošel v průběhu 19. i 20. století řadou úprav – cihelnou nástavbou se špýcharovými větracími okny a mladší valbovou střechou. Po roce 1968 došlo také k odbourání celé jižní poloviny domu, ze které zbylo pouze obvodové zdivo a dům je tak zachován pouze ve své části. Objekt stodoly změnila přestavba na obytné účely.

USEDLOST ČP. 25 – SEDLÁK

Památkově chráněná usedlost čp. 25 (r. č. 22506/5-3199), uzavírající východní stranu návsi nad dlážděnou cestou patří mezi selské grunty tvořící středověké jádro vesnice. Nejstarší záznam k tomuto selskému statku cituje F. Bernau k r. 1642, kdy byl poškozen následky třicetileté války (uvádí se jako pustý).⁵⁴⁾ Již v roce 1754 se jedná o patrový dům, ke kterému bylo pravděpodobně mezi lety 1771 a 1801 dostavěno nové křídlo s výměnkem, dále i kolna a stodola.⁵⁵⁾ Mapa stabilního katastru zachycuje atypicky situovanou usedlost s hlavním domem do L (napojené křídlo s výměnkem), kolnou ve dvoře a stodolou. Někdy kolem poloviny 19. století došlo nejspíš k výstavbě nové zděné stodoly, z níž je dnes dochováno pouze torzo. Stejně tak již nestojí kolna ve dvoře, zachycená ještě v 50. letech 20. století i historickou fotografií (viz obr. č. 35). Hlavní obytný dům je naopak dochován v autentickém stavu jako patrová roubená stavba se sedlovou střechou s chmelařskými vikýři a krytou bobrovkami. Dům má v rámci obce zvláštní dispoziční členění s kolmým příčné průjezdným křídlem s komorami v patře, přístupnými po dlouhém pavlači se zakončením patrovým roubeným výměnkem. Zvláštní je i užití podstávků v přízemí i patře ve štítovém průčelí.

drobný inventář a výměnek pro matku Marii Elisabeth v komoře nad světnicí proti Andreasi Körppreichovi (čp. 21), dále malá komůrka mezi světnicí a předsíní a dvě půdy – viz pozemková kniha B, fol. 229a–234b. V roce 1836 prodávají usedlost Josef a Elisabeth Zumpfe synu Franzovi za 2500 Zl., s výměnkem pro Josefa Zumpfe ve formě místa ve světnici, vody ze studny k vaření a pití, poloviny komory nad světnicí, lůžka nad kamny ve světničce, dále všechny horní světničky přes dvůr, malá půda, místo v klenutém sklepě, obdobně pro manželku a pro tři syny určena komora nad stájí – viz pozemková kniha C, fol. 206a–210b.

51) V roce 1787 kupuje domek Heinrich Wolf od Dorothy Uslerové (vdova po Johannu Uslerovi) za 100 kop míšeňských – viz pozemková kniha B, fol. 354a–355b.

52) V roce 1763 kupuje statek o 7,5 prutech Christoph Schreiber z Chlumu za 530 kop se splátkami do r. 1783, výměnek s komorami a půdou postavený Antonem Böhmem – viz pozemková kniha B, fol. 200a–207b.

53) Roku 1783 kupuje statek Franz Jürschick (nevlastní syn Christopha Schreibera) za 618 kop 42kr. a 5dl., s výměnkem v komoře nad chlévem v domě, v roce 1814 kupuje usedlost Josef Jürschick za 668 Zl. 12 kr. s výměnkem v komoře nad stájí – viz pozemková kniha B, fol. 328a–336a a pozemková kniha C, fol. 46a–49a.

54) Viz pozn. 11.

55) V roce 1754 kupuje Christoph Liehmann usedlost za 469 kop 38kr. 2d. od Johanna Köhlera, výměnek zmíněn zatím jako komora nad stájí – viz pozemková kniha B, fol. 66a–79a. Následně v roce 1771 kupuje statek Franz Jürschick za 572 kop 27kr. 4d. s výměnkem stále v komoře nad přízemní komorou, ale už v roce 1801, kdy usedlost kupuje Anton Jürschick za 900 Zl. od otce Franze je zmíněn výměnek přes dvůr – viz tamtéž, fol. 240a–244b, fol. 438–441b.

USEDLOST ČP. 26 – DOMKÁŘ

Dům čp. 26, situovaný na severním svahu nad dlážděnou cestou je zástupcem mladší domkářské zástavby vesnice. Vznikl nejspíše oddělením od selského gruntu čp. 25, nejstarší odkaz ke stavbě domu se váže k roku 1725, jistý záznam o jeho existenci je ale znám až k roku 1782.⁵⁶⁾ Možná do té doby došlo k nové výstavbě. Další zmínky o prodeji, vážící se k rokům 1831 a 1866 dokládají spíše skromný inventář bez dalších zajímavostí.⁵⁷⁾ Stabilní katastr zachycuje v rámci usedlosti dvě stavby – hlavní dům a stodolu, které jsou takto s dílčími úpravami dochovány dodnes. Hlavní dům jako patrový se zděným přízemím a roubeným patrem, sedlovou střechou a krátkou paláci ve středové vstupní části a proti stojící rámová stodola s bedněním na vysoké pískovcové podezdívce.

USEDLOST ČP. 27 – DOMKÁŘ

Památkově chráněný dům čp. 27 (r. č. 17684/5-3198), umístěný na vysoké pískovcové podezdívce na vyvýšeném ostrohu nad dlážděnou cestou je v pozemkových knihách prozatím doložen až k roku 1781 jako domkářská usedlost⁵⁸⁾, ale

Obr. 23: Pavlovice, zděný dům čp. 27, situovaný na vysoké kamenné podezdívce na ostrohu nad dlážděnou cestou do údolí Svábšského potoka. Stavbu lze řadit ke starší zděné zástavbě vesnice, což opět dokládá užití polovalby u sedlové střechy, masivní římsy či čistě klasicistní tvarosloví mimořádně hodnotné fasády. Dnešní vzhled je v podstatě shodný s tímto historickým snímek, dům je dochován ve velmi autentické podobě exteriéru. Na záběru lze v levé části vidět i patrový roubený dům čp. 28, také dochován bez výraznějších změn dodnes a vpravo přízemní objekt na hranici bývalých usedlostí čp. 32 a 33 – jediný přízemní roubený dům ve vesnici (foto archiv NPU ÚOP v Liberci, autor snímku neznámý, 1976).

Obr. 22: Pavlovice, dobová fotografie usedlosti čp. 25 s atypickou úhlovou dispozicí napojeného roubeného špýcharu s výměnkem s průjezdem k plužině. Hlavní dům má v rámci světnice i zvláštně situovanou podstavku v patře. Dvůr uzavírala ještě malá roubená stodola zachycená historickým snímek (viz obr. č. 35). Na záběru je vidět i část zděného domu usedlosti čp. 24, se zvláštní nástavbou špýcharového polopatra a valbovou střechou. Tato část byla později odbourána a dnes je dům zachován pouze ve své polovině (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, foto J. Kabiček, 1968).

vznikl jistě před prvním číslování v roce 1770. Původní dřevěný objekt s dřevěným komínem byl před rokem 1843 nahrazen zděnou stavbou, zachycenou stabilním katastrem spolu s dalším spalným objektem (stodolou/kolnou) a minimálními pozemky. Zděný objekt je dochován dodnes ve velmi autentickém stavu, bez novodobých úprav, včetně velmi hodnotné štukové výzdoby s lizénovými rámci, pilastry s iónskými hlavicemi a lvími reliéfy při vstupu, jako zástupce starší zděné zástavby vsi s valbičkami a masivními římsami. Dřevěná hospodářská stavba zanikla ještě před polovinou 20. století.

USEDLOST ČP. 28 – DOMKÁŘ

Památkově chráněný dům čp. 28 (r. č. 29792/5-3200), situovaný na jižní straně ostrohu nad dlážděnou cestou, patří mezi mladší domkářskou zástavbu. Bezpečně je doložen k r. 1752, kdy se jedná již o patrový dům.⁵⁹⁾ K letům 1802/3 je zmiňován dřevěný dům s dřevěným komínem, který byl před r. 1814 ve světnicovém díle rozdělen na světnici a světničku (nad ní přibyla komora).⁶⁰⁾ Stabilní katastr k roku 1843 zachytil vedle obytného domu i opodál severovýchodně stojící stodolu. Po roce 1863 pak dle dochovaného stavebního povolení nejspíš dochází k výměně trámů světnice a dílčím úpravám v interiéru⁶¹⁾. Patrový roubený dům zůstal dochován ve velmi autentickém stavu dodnes, včetně historického krovu se středovou vaznicí s ondřejskými kříži, podstavky či komínového tělesa. V průběhu 20. století došlo k dílčím chalupářským úpravám, předchozí vzhled domu dobře zachycují historické fotografie z šedesátých let 20. století. Po druhé světové válce zanikl objekt stodoly.

USEDLOST ČP. 29 – ZAHRADNÍK

Zahradnická usedlost čp. 29 situovaná na východním okraji vsi vznikla pravděpodobně již v předbělohorském období (součástí vesnice byla jistě v době berní ruly, tj. k r. 1654). Podrobnější zmínka se váže až k roku 1789, 1802/3 a následně k roku 1806, kdy se určité jedná o dům patrový s poměrně rozsáhlým inventářem a po roce 1803 dokonce se zlepšením stavu a nově vyzděným komínem.⁶²⁾

56) V roce 1782 kupuje dům Wenzel Köhler od vdovy po Georgu Köhlerovi a Franz Jürschickovi za 40 kop míšeňských, ve výměnku zmíněna komora nad chlévem a půda k sušení chmele, zároveň uveden odkaz k postavení domu v roce 1725 za 30 kop míšeňských. K roku 1805 se uvádí stavební místo, a že dům zde vystavěl Franz Jürschick v roce 1801 – viz pozemková kniha B, fol. 316a–317a, 457a–458a.

57) V roce 1831 kupuje usedlost Karl Schwarz od Kathariny Schwartz za 280 Zl. kon. měny, r. 1866 kupuje dům Rosalia Schwarz od otce Karla za 400 Zl. vid. měny – viz pozemková kniha C, fol. 168a–170b.

58) K roku 1781 kupuje domkářskou usedlost s minimálním inventářem bez výměnku Martin Soukop od Franze Jürschicka st. za 300 Zl. – viz pozemková kniha B, fol. 312a–312b. Další prodeje tamtéž fol. 430a–430b a pozemková kniha C, fol. 39a–40a.

59) Peter Köhler kupuje domkářskou usedlost od otce Christopa Köhlera za 48 kop míš., ve výměnku komora nad chlévem, půda nad touto komorou je určena k sušení chmele. Obdobné jsou i další záznamy – viz pozemková kniha B, fol. 53a–54b, 138a–139a, 322a–323a.

60) Pozemková kniha C, fol. 51a–52b.

61) Viz pozn. 22.

62) V roce 1789 kupuje zahradnickou usedlost o 1 prutu Josef Tschernick

Do roku 1817 dochází k výraznému nárůstu ceny domu, bez bližšího popisu stavebních záležitostí, který se pak opakuje i v dalších letech. Rozsah usedlosti k roku 1843 je zachycen stabilním katastrem – stál zde hlavní obytný dům na půdorysu L s rozšířením při severozápadním průčelí a kolmo napojenou stodolou. Naproti byl umístěn menší objekt (špýchar/výměnek).

Kolem roku 1882,⁶³⁾ kdy jsou dochovány spisy k opravě poškozeného roubení světnice, dochází k rozšíření traktu při severozápadním průčelí a jeho novému vyzdění. S touto úpravou souvisela i nová střešní konstrukce, protažení zadní hospodářské části domu a posunutí kolmo napojené stodoly směrem dozadu. Během 20. století došlo k demolici menší stavby ve dvoře, která byla později nahrazena rekreační chatou (dnes č. e. 18). Jinak zůstal objekt dochován ve velmi autentickém stavu včetně stodoly. Dům je patrový roubený, atypický bez podstavky a se zděným druhým traktem.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 30 – DNEŠNÍ Č. E. 18 – ZAHRADNÍK

Dnes již kompletně zaniklá původně zahradnická usedlost čp. 30 byla situována ve východní části vsi. Vznikla pravděpodobně ještě v předbělohorském období (součástí vesnice byla jistě v době berní ruly, tj. k r. 1654). V pozemkových knihách je bezpečně doložena až k roku 1749⁶⁴⁾ a dále v letech 1802 a 1803 jako dřevěný dům s dřevěným komínem. Patrové uspořádání domu je výslovně uváděno v roce 1822.⁶⁵⁾ Stabilní katastr zachycuje dispozici usedlosti s třemi objekty s okapovou orientací vůči komunikaci. Usedlost zcela zanikla ještě před polovinou 20. století, část jejích pozemků byla nově zastavěna zděným rekreačním objektem č. e. 18.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 31 – ZAHRADNÍK

Dnes již zaniklá bývalá zahradnická usedlost čp. 31 byla situována ve východní části vsi. Lze předpokládat její vznik již v předbělohorském období, jistě před r. 1654. V pozemkových knihách je doložena k letům 1756, 1772 a 1802. Její součástí byl tehdy patrový dům.⁶⁶⁾ Stabilní katastr ji zachycuje pouze s jednou budovou se štítovou orientací ke komunikaci. Někdy na počátku 20. století byla k domu přistavěna zděná stodůlka, která se dochovala jako jediná po zboření hlavního domu po polovině 20. století.

USEDLOST ČP. 32 – ZAHRADNÍK

Bývalá zahradnická usedlost čp. 32 situovaná v jihovýchodní části vsi vznikla velmi pravděpodobně již v předbělohorském období, jistě před r. 1654. První dohledaný záznam z pozemkových knih pochází z roku 1777, kdy je ve výměnku uváděna pouze přízemní komora.⁶⁷⁾ V letech 1802/3 se jedná o dřevěný dům ve špatném stavu s dřevěným komínem. Patrové uspořádání je poprvé doloženo k roku 1814.⁶⁸⁾ V roce 1843 jsou na mapě stabilního katastru v rámci usedlosti zachyceny dvě budovy – hlavní dům a pravděpodobně stodola s podélnou orientací k cestě – ani jeden z těchto objektů se nedochoval do současnosti. Na hranici pozemku bývalé usedlosti čp. 32 stojí dnes drobný přízemní roubený objekt, který ale vznikl asi až kolem poloviny 19. století s nejasným využitím. Současné čp. 32

od otce Josefa za 200 kop míšeňských, ve výměnku zmíněn řezací stroj ve světnici, komora nad světnicí i světničkou, místo ve světnici a světnicové komoře, půda nad výměnkem k sušení chmele a místo ve sklepě a stodole – viz pozemková kniha B, fol. 391a–392b. Další prodeje jsou obdobné – viz pozemková kniha C, fol. 14a–14b, 80a–81b, 191a–192b, 193a–194b.

63) Viz pozn. 22.

64) V roce 1749 kupuje zahradnickou usedlost Marie Wiedermann od Johanna Wiedermanna za 100 kop míšeňských bez vymezení výměnku – viz pozemková kniha B, fol. 40a–44a.

65) Roku 1822 kupuje usedlost Franz Watzke za 250 Zl. kon. měny od otce Heinricha, ve výměnku komora nad světnicí, půda nad poslední komorou, komora v přízemí – viz pozemková kniha C, fol. 102a–104b.

66) Ve výměnku uváděna komora nad chlévem nebo nad světnicí – viz pozemková kniha B, fol. 91a–92b, 245a–247a, 431a–433a.

67) Pozemková kniha B, fol. 268a–269b.

68) V roce 1814 kupuje usedlost Josef Wolf za 292 Zl. 4kr. po zemřelém otci Heinrichovi s výměnkem v komoře nad chlévem – viz pozemková kniha C, fol. 62a–64b.

nese zděný přízemní objekt v místě bývalé usedlosti čp. 33, pocházející pravděpodobně až z přelomu 19. a 20. století.

USEDLOST ČP. 33 – ZAHRADNÍK

Zahradnická usedlost čp. 33, situovaná v jihovýchodní části vsi vznikla pravděpodobně již v předbělohorském období, jistě před r. 1654. Pozemkovými knihami je doložena k roku 1749 i 1789 s patrovým obytným domem a samostatným výměnkem ve dvoře.⁶⁹⁾ Stabilní katastr zachycuje v rámci usedlosti tři objekty – hlavní dům, výměnek se špýcharem a nejspíš stodolu. Dispozice celé usedlosti prochází ve 2. polovině 19. století (nebo spíše na jeho konci) zásadní změnou, kdy je postaven nový zděný hlavní dům v zadní části dvora s podélnou orientací a nová pilířová stodola. Patrně ještě později je postaven štítově orientovaný přízemní zděný dům s dnešním čp. 32.

USEDLOST ČP. 34 – ZAHRADNÍK

Zahradnická usedlost čp. 34, umístěná v jihovýchodní části vsi vzniká pravděpodobně již v předbělohorské době, jistě před r. 1654. K roku 1763 je zde doložen patrový obytný dům,⁷⁰⁾ k roku 1802/3 popsán jako dřevěný s dřevěným komínem. Stabilní katastr z r. 1843 zachytil objekt s půdorysem do L – hlavní dům s vykousnutým nárožím a napojeným hospodářským dílem. Někdy po polovině 19. století pak dochází k zásadní přestavbě celé usedlosti. Starý dřevěný obytný objekt je zbourán a postaven nový zděný patrový, se změnou orientací (nově štítová) a usazením. Tento objekt je dochován částečně dodnes se zdobnou štukovou fasádou s lizénovými rámci, římsami či rustikou. Dům je patrně v zadní části druhotně zkrácený a dlouhodobě neudržovaný.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 35 – ZAHRADNÍK

Bývalá zahradnická usedlost s čp. 35 vznikla pravděpodobně již v předbělohorském období, jistě stála před r. 1654. V pozemkových knihách je doložena odkazem z mladších zápisů již k roku 1728. V roce 1811 již existoval patrový dům a další budova přes dvůr.⁷¹⁾ Do roku 1843 se rozrůstá o další budovy – stabilní katastr zachycuje v usedlosti celkem tři objekty – hlavní dům, špýchar či kolnu s výměnkem a pravděpodobně i stodolu. Z celé usedlosti se dodnes dochoval pouze relikv pluziny, jinak kompletně zanikla před polovinou 20. století.

USEDLOST ČP. 36 – SEDLÁK

Selský grunt čp. 36, situovaný v jihovýchodní části návsi patří mezi nejstarší středověké jádro vsi. Podrobnější zmínky se váží k prodeji roku 1780, kdy existoval hlavní dům již jako patrový, v letech 1802/3 dřevěný s dřevěným komínem.⁷²⁾ Podobný stav je zachycen i k roku 1831, kdy přibyla ještě komora naproti čp. 35 (možná samostatná, možná druhý trakt hlavního domu).⁷³⁾ Mapa sta-

69) V roce 1749 kupuje usedlost Johann Josef Schindler od Georga Schindlera za 140 kop míšeňských s výměnkem v komoře nad světnicí, nad chlévem a s polovinou půdy pro sušení chmele. Dále zmíněna komůrka přes dvůr. Viz pozemková kniha B, fol. 27a–30a. V roce 1789 kupuje usedlost Josef Lassmann od Johana Josefa Schindlera za 160 kop míšeňských s obdobně popsáním výměnkem – tamtéž, fol. 378a–381a.

70) V roce 1763 kupuje usedlost Heinrich Wilhelm od Johannese Wilhelma za 100 kop míšeňských s výměnkem v komoře nad chlévem – viz pozemková kniha B, fol. 196a–198a. Později jsou zmíněny také komory nad světnicí a komora nad síní – viz pozemková kniha C, fol. 1a–2a.

71) V roce 1811 kupuje Franz Dobias ze Švábů zahradnickou usedlost po zemřelém otci Wenzelovi za 212 Zl. 20 kr., výměnek s malou komorou nad světnicí a malou půdou přes dvůr – zápis odkazuje na Benjamina Dobiasa, zemřelého v roce 1728, který koupil grunt od Andrease Schwarze – viz pozemková kniha C, fol. 34a–37b.

72) V roce 1780 kupuje Anton Schwarz selský grunt o 8,75 prutech od otce Lorenze za 500 kop míšeňských, v popisu podrobný inventář a ve výměnku komora nad světnicí a půda nad ní – viz pozemková kniha B, fol. 303a–308b.

73) V roce 1831 kupuje grunt Josef Schwarz od otce Antona za 600 Zl. se splátkami do r. 1837, kromě podrobného inventáře, výměnku v komoře proti čp. 35 uváděn dále sklep a sýpka – viz pozemková kniha C, fol. 172a–175a.

bilního katastru zachycuje v rámci usedlosti celkem čtyři objekty – obytný dům, naproti stojící špýchar (možná samostatný výměnek), menší hospodářskou budovu (kolnu) a stodolu.

Zajímavé je zachycení změn v rámci indikační skici, kdy je zadní část hlavního domu rozšířena a znázorněna v nespalné podobě (je možné, že řešení domu bylo podobné s dnes již zaniklou usedlostí čp. 10 – tzn. přední roubená obytná část a navazující zděné hospo-

Obr. 24: Pavlovice, mimořádně cenný historický snímek zaniklého domu čp. 37, zástupce nejstarší vrstvy zděné zástavby již z roku 1816. Ze záběru je jasné patrný přední zděný patrový díl se sedlovou střechou s valbičkou. Fasáda, členěna pilastry, bosovanými nárožními v patře, zdobnými okenními šambránami má ve štítu velmi náročně pojednaný reliéf sv. Václava. Vstup uvozuje bohatý portál s datací 1816 (viz obr. č. 36), v patře je umístěna zapuštěná pavlač, která uvozuje zadní v patře roubený díl, zachycený následující fotografií. Dům byl v 80. letech 20. století stržen (archív NPÚ ÚP, foto Vroňský, 1950).

Obr. 25: Pavlovice, dobový pohled na zadní část usedlosti čp. 37 – vpravo situován hlavní dům, vlevo výměnek. Hlavní dům je zde zachycen již ve velmi špatném stavu, bez krytiny v zadní části. Odhalena je konstrukce krovu s ležatou stolicí v zadní části a pravděpodobně hambalkového u předního dílu. Zadní díl je atypicky řešen s patrem provedeným v roubené konstrukci oproti zděnému přednímu dílu. Objekt výměnku, nacházející se dnes v havarijním stavu, je zděný v obou podlažích. Přední díl je patrně starší, ve zdivu je patrně druhé napojení zadního dílu. Na snímku je dobře patrná zapuštěná vstupní lodžie a odhalené zdivo z pískovcových štuk v nárožích a opukovým kamenem a cihlami ve zbytku zdiva (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, foto J. Kabiček, 1968).

dářské prostory). Pravděpodobně na konci 19. století pak došlo k další zásadní úpravě, při které byl nově vystavěn (či dostavěn) zděný dům a zděná stodola. Vzhledem k typologii fasády a jejích zdobných prvků lze předpokládat, že byl dům dozděn až v poslední fázi – možná i na počátku 20. století. Z usedlosti se dochovala i příčně průjezdná stodola a zbytek původní pluzžiny s mezi mezi pozemky čp. 35 a 36. Dnešní stav usedlosti je výsledkem řady novodobých úprav hlavního domu i jeho okolí.

USEDLOST ČP. 37 – SEDLÁK

Pouze zčásti dochovaná původně selská usedlost čp. 37, situovaná na jihovýchodní straně návsi, patří mezi středověké jádro vsi. Nejstarší záznam k tomuto selskému statku cituje F. Bernau k r. 1635, kdy byl poškozen následky třicetileté války (uvádí se jako vyhořelé místo).⁷⁴⁾ V roce 1756 se již jedná o prokazatelně patrový obytný dům a samostatný výměnek.⁷⁵⁾ Ještě v roce 1802/3 i 1809 je obytný objekt dřevěný s dřevěným komínem. Nejspíš již k roku 1816 (dle datace na portálu) je ale postaven zcela nový zděný patrový obytný dům, který byl po kostelu a farně patrně prvním zděným domem ve vsi. Dle historické fotografie zadního traktu ale vyplývá, že zděný byl pouze v rámci přízemí a předního dílu patra, zadní část měla atypicky roubenou konstrukci.

Snímek stabilního katastru zachycuje v rámci usedlosti celkem čtyři objekty – hlavní dům, naproti stojící (také již zděný) výměnek na krátkém půdorysu, malou nespalnou stavbu v zahradě (možná sušárna), stodolu a vodní kal. Zajímavé je zachycení změn v rámci indikační skici, kdy je výměnek zanesen již na dlouhém obdélném půdorysu dle dnešního stavu a došlo k výstavbě nové stodoly v nespalném provedení a mírně posunutém postavení. Tyto zásadní změny bohužel příliš nereflektují pozdější zápisy k letům 1847 a 1861, jejichž interpretace je problematická.⁷⁶⁾

V průběhu konce 19. a téměř celého 20. století v usedlosti neprobíhaly podstatné stavební změny či úpravy a oba objekty se tak dostaly do špatného technického stavu a v roce 1980 následně došlo k demolici mimořádně hodnotného domu čp. 37 a stodoly. Zděný výměnek, který je nemovitou kulturní památkou (r. č. 22989/5-3197) a na který bylo převedeno číslo popisné, zůstal jako jediný z usedlosti dochován, ale nachází se bohužel ve velmi havarijním stavu.

USEDLOST ČP. 38 – SEDLÁK

Památkově chráněný dům čp. 38 (r. č. 26241/5-3196) je součástí středověkého selského gruntu, umístěné-

74) Viz pozn. 11.

75) V roce 1756 kupuje usedlost Johann Georg Jürschick od otce Johanna Franze, zmíněn podrobný inventář a ve výměncích komora nad chlévem a výměnek s komorou, půdou a klenutou místností – viz pozemková kniha B, fol. 99a–103b. Roku 1775 kupuje statek Franz Jürschick po zemřelém otci Johanna Georga za 794 kop 58kr. 2d., ve výměnku komory nad světnicí, stáji i chlévem a půda nad sýpkou. Dále špýchar /výmének s komorou, půdou a klenutou místností – viz tamtéž, fol. 259a–264b.

76) K roku 1847 kupují Josef Kírpál a manželka Marie statek za 2800 Zl. od Franze Jürschicka, ve výměnku světnička s kuchyní při světnici, komora nad chlévem (tam, kde jsou okna do dvora), komora nad stáji, klenutá komora, sklep a obytná světnice ve starém výměnku – viz pozemková kniha C, fol. 265a–270b. K roku 1861 kupují statek Elisabeth a Francizka Kírpál za 2800 Zl. – viz tamtéž, fol. 348a–352b.

ho při jižním obvodu návsi. K roku 1788 je zmíněn jistě již jako patrový, v letech 1802/3 dřevěný s dřevěným komínem.⁷⁷⁾ Do roku 1814 se usedlost rozšiřuje o samostatný výměnek.⁷⁸⁾ Někdy v první polovině 19. století také muselo dojít k prodloužení hlavního domu o zadní polopatrový hospodářský přístavek, dnes odlišitelný jednoznačně oddělenou roubenou konstrukcí a mladším krovem. Stabilní katastr k roku 1843 zachycuje v rámci usedlosti celkem 5 objektů – hlavní dům nelogicky jako nespalný (v rámci indikační skici změněn na spalný), naproti špýchar/výměnek, hospodářskou stavbu do L, menší nespalný objekt v zahradě (možná sušárna ovoce) a stodolu.

Větší úpravou bylo vyzdění původně roubené světnice v přízemí, pravděpodobně na počátku 20. století. Do té doby byl dům kompletně roubený, bez obvyklých zděných chlévních prostor. V průběhu 2. poloviny 20. století došlo k postupné demolici všech budov usedlosti kromě hlavního domu. Ten se naopak dochoval ve velmi autentické podobě exteriéru i interiéru jako doklad nejstarší dochované roubené zástavby z 2. poloviny 18. století.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 39 – DOMKÁŘ

Bývalá domkářská usedlost, situována uprostřed návsi, severovýchodně od kostela je součástí mladší druhotné zástavby vsi. Je doložena již k roku 1758.⁷⁹⁾ Ještě v letech 1802/3 je zmiňován dřevěný dům s dřevěným komínem, ale stabilní katastr z r. 1843 již registruje dům požární nezávadný. O vzhledu objektu nejsou dochovány žádné informace, zanikl ještě před polovinou 20. století.

DŮM ČP. 40 – DOMKÁŘ

Dům čp. 40, situovaný uprostřed návsi vznikl v rámci její mladší domkářské zástavby. Bezpečně doložen je k roku 1761 a 1794, zřejmě jako přízemní, případně s patrem nad chlévní částí.⁸⁰⁾ K letům 1802/3 je zde uváděn dřevěný dům ve špatném stavu s dřevěným komínem. Do roku 1843 asi došlo k jeho přestavbě a postavení nového zřejmě zděného domu zachyceného stabilním katastrem s propojením se sousedním čp. 39. V průběhu 20. století došlo k řadě novodobých úprav, současný dům má v rámci obce především urbanistický význam.

Obr. 26: Pavlovice, historický snímek hlavní dvorní strany roubeného domu čp. 38. Dům představuje další typ roubené stavby v obci, s předsazenou pavlačí, kompletně roubenou hospodářskou částí s navazující mladší roubenou dostavbou seníku s kolnou/chlévem. Dům je dodnes dochován ve velmi autentické podobě exteriéru i interiéru, se zvláštní vnitřní dispozicí s kolmo na síň napojenou středovou chodbičkou členící komory v přízemí do dvou traktů. V domě zůstal dochován i velmi hodnotný krov se středovou stolicí zavětrovanou ondrejskými kříži (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, foto J. Kabiček, 1968).

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 41 – DOMKÁŘ

Zaniklý dům čp. 41 stál uprostřed návsi, severovýchodně od kostela. Vznikl jako obecní domek v rámci druhotné domkářské zástavby jistě před prvním číslováním domů v roce 1770 a první zmínka v pozemkových knihách se váže k jeho prodeji obci v roce 1791.⁸¹⁾ Jednalo se o dům dřevěný, k roku 1813 již prokazatelně patrový s komorochlévní či chlévní dispozicí a napojenou stodolou a kolnou.⁸²⁾ Stabilní katastr ho zachycuje s výrazně dlouhým obdélným půdorysem. O vzhledu domu bohužel nemáme žádné další informace. Ještě před polovinou 20. století byl kompletně zdemolován.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 42 – DŮM ČE. 7

Objekt bývalého čp. 42 (dnešní č. 7) je umístěn ve středu návsi. Vznikl ještě před rokem 1770 v rámci druhotného zastavení prostoru návsi jako obecní stavba – hasičárna. Jednalo se pravděpodobně o dřevěnou drobnou budovu zachycenou i na mapě stabilního katastru z r. 1843. V průběhu druhé poloviny 20. století byla kompletně přestavěna nebo spíše zcela nahrazena zděným rekreačním objektem.

ŠKOLA ČP. 43

Pozemek s dnešní budovou čp. 43, situovaný ve středu návsi byl zastavěn nejpozději před prvním číslováním v roce 1770 (škola je zde

77) V roce 1788 kupuje usedlost Josef Tamme od nevlastního otce Johanna Michaela Wagnera za 515 kop míšeňských. Kromě podrobného inventáře zmíněna ve výměnku komora nad stájí – viz pozemková kniha B, fol. 366a–369b.

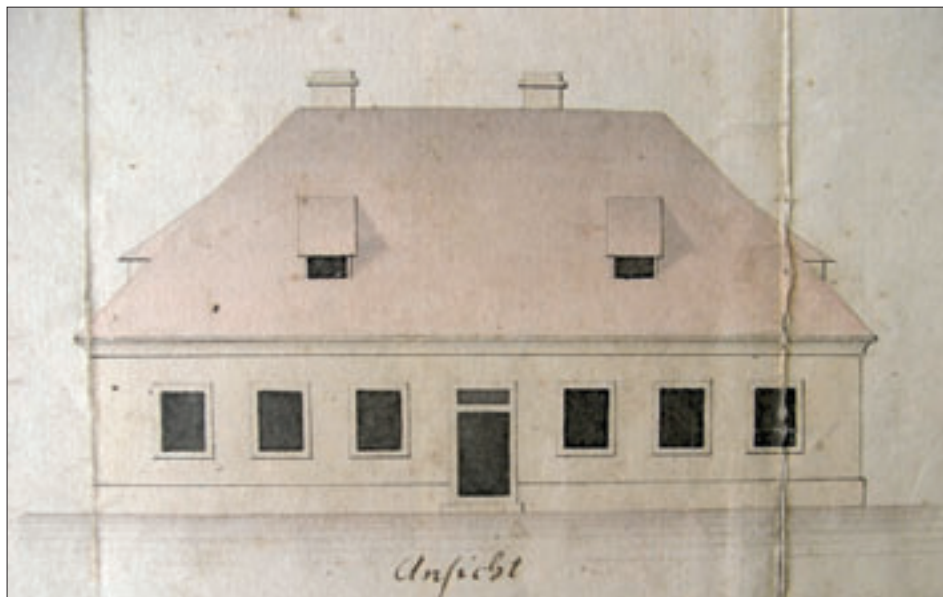
78) V roce 1814 kupuje usedlost Josef Tamme za 1200 Zl. od vdovy Anny Marie, uveden samostatný výměnek a komora nad světnicí a vedlejší komůrka – viz pozemková kniha C, fol. 66a–70b.

79) V roce 1758 kupuje dům Wenzel Bergmann od otce Gregora za 90 kop míšeňských, s výměnkem v komoře nad světnicí a půdou na sušení chmele – viz pozemková kniha B, fol. 131a–132a.

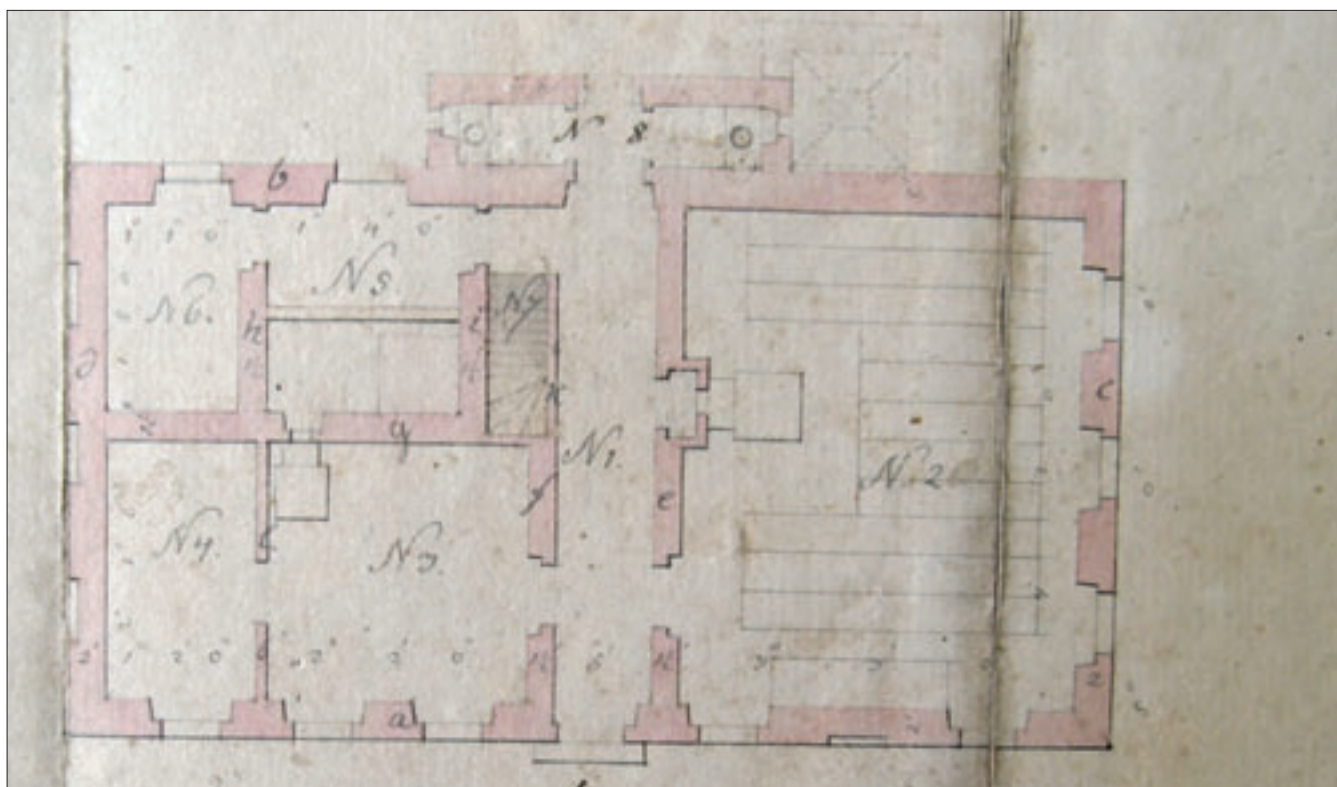
80) V roce 1761 kupuje dům Anton Jürschick od Johanna Rauthe za 70 kop míšeňských, v roce 1794 kupuje dům Anna Dorothea Jürschick a Franz Türke od vdovy Marie Elisabethy za 70 kop míšeňských. V obou případech popsán výměnek s komorou nad chlévem, komůrkou nad schody, v síni a půdou nad světnicí k sušení chmele – viz pozemková kniha B, fol. 152a–153b, 409a–410b.

81) V roce 1791 kupuje Josef Watzke obecní domek za 250 Zl. a přejímá poplatky, kterými je dům zatížen – viz pozemková kniha B, fol. 401a–401b.

82) V roce 1813 kupuje dům Franz Watzke za 118 Zl. 3 kr. od otce Josefa s výměnkem v horní komoře nad světnicí, s malou komorou proti dvoru, malým chlívkem u chléva a malou kolnou u stodoly – viz pozemková kniha B, fol. 44a–45b.

Obr. 27, 28: Plán pro výstavbu nové školní budovy po požáru, schválený k roku 1828, který vypracoval vrchnostenský inženýr Franz Němeček, navrhuje přízemní zděnou stavbu s vysokou valbovou střechou s vikýři. Trojdílná dispozice přízemí vychází z potřeb školy – uprostřed umístěna vstupní chodba se záchody na konci a schodištěm na půdu, velká školní třída s nepřímým vytápěním kameny v jedné části a místnosti pro bydlení učitele v části druhé (byť o dvou místnostech, černá kuchyně s podestou pro vaření a otvorem pro vytápění kamen v bytě a spízní komora). Tato budova ale stála jen do roku 1879, kdy byla nahrazena současnou patrovou stavbou v historizujícím slohu (SOA Děčín, fond Vs Česká Lípa – Nový Zámek, Stavební plány, inv. č. 42).

uváděna již ve 2. polovině 16. století, ale mohla být situována jinak). Až do roku 1828 se jednalo o dřevěnou stavbu s dřevěným komínem, která kolem tohoto data vyhořela. Dle dochovaného stavebního plánu byla nahrazena již zděnou přízemní klasicistní budovou s vysokou valbovou střechou. Do současnosti se dochovala mladší patrová zděná budova v historizujícím slohu pocházející z roku 1879, ve které probíhalo vyučování až do roku 1975.⁸³⁾ Současná budova s dílčími zjednodušujícími úpravami fasády, novou střešní krytinou a okenními výplněmi zůstává nevyužita.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 44 – DNEŠNÍ ČE. 13 – DOMKÁŘ

Bývalé čp. 44, umístěné na severní straně Švábského údolí, vzniklo v rámci druhotné domkářské zástavby nejpozději před prvním číslováním domů k roku 1770. Podrobnější písemný zápis se vá-

že k roku 1783, kdy se jednalo o dům nově vystavěný a prokazatelně patrový.⁸⁴⁾ V roce 1802/3 byl dům dřevěný s dřevěným komínem. V následujících letech se jeho stavební podoba patrně nemění, jedná se o dřevěný dům s půdorysem do tvaru L, s okapovou orientací, jak dokládají mapy stabilního katastru z r. 1843. Někdy před polovinou 20. století dochází k jeho demolici a výstavbě nového zděného přízemního rekreačního domu umístěného zčásti mimo původní půdorys.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 45 – DNEŠNÍ ČE. 11 – DOMKÁŘ

Dům čp. 45, situovaný na jižní straně údolí Švábského potoka je součástí mladší domkářské zástavby z doby kolem roku 1710,⁸⁵⁾

83) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 358, 360–361; S. Dulík, o. c. v pozn. 6, s. 144–145.

84) V roce 1783 kupuje „nově vystavěný“ dům Franz Zacke za 100 kop po otci Josefovi, ve výměnku zmíněna komora nad světnicí, půda, sklep a komora v přízemí – viz pozemková kniha B, fol. 324a–325a.

85) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 367. Stejně údaje platí i pro následující

S jistotou je doložen již k roku 1760 jako nově vystavěný, patrně zatím jako přízemní.⁸⁶⁾ Do roku 1824 je nejspíš dům zvýšen o patro a možná i provedeny další úpravy původně dřevěného objektu s dřevěným komínem.⁸⁷⁾ Jako jediný objekt v údolí Švábského potoka je totiž zachycen na mapě stabilního katastru v nespalné podobě. O jeho vzhledu bohužel nemáme podrobnější informace, dům byl radikálně přestavěn či zdemolován a na jeho místě postaven nový rekreační objekt.

USEDLOST ČP. 46 – DOMKÁŘ

Parcela pro dům čp. 46, na jižní straně údolí Švábského potoka byla zastavěna v rámci druhotné domkářské zástavby kolem roku 1710. Pozemkovými knihami je dům, který byl postaven nejspíš jako přízemní, shodně uváděn k následujícím letům 1769, 1805 i 1863.⁸⁸⁾ Stabilní katastr zachycuje jednoduchou spalnou stavbu na obdélném půdorysu s podélnou orientací k cestě. Velmi pravděpodobně někdy v druhé polovině 19. století dochází k zásadní stavební úpravě domu, který je zvýšen o roubené patro a v této podobě dochován dodnes. K této úpravě nejsou dochovány žádné písemné zmínky, dataci této přestavby by mohlo odpovídat vročení 1880 na ližině podstávky. Dům je dochován s dílčími novodobými úpravami hlavně v rámci zděné hospodářské části v přízemí jako patrový se sedlovou střechou, převážně roubený s jednoduše profilovanou podstávkou s koutovými výplněmi a krátkou pavlačí nad středovou vstupní částí.

USEDLOST ČP. 47 – DOMKÁŘ

Dům čp. 47, umístěný na jižní straně údolí Švábského potoka vznikl v rámci druhotné domkářské zástavby kolem roku 1710. Podrobnější zmínka se váže k roku 1780, kdy je dům zmíněn již jako patrový, k přelomu let 1802/3 potom jako dřevěný s dřevěným komínem.⁸⁹⁾ Před rokem 1843 došlo k rozšíření objektu o zděnou přístavbu při okapovém průčelí (zakrývající okraj starší pavlače) a výsledný půdorys zachycuje snímek stabilního katastru. Jinak stavební podoba domu nebyla výrazně měněna a tak zůstal dochován ve velmi autentickém stavu dodnes jako patrový, převážně roubený dům se sedlovou střechou, podstávkou a pavlačí, okny v trámkových zárubních s obložkami či pískovcovým komínem s profilovanou římsou. Dle dochovaných konstrukcí a prvků a obzvláště cenné balustrové podstávky lze usuzovat, že dochovaný dům byl postaven nejspíše v poslední čtvrtině 18. století.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 48 – DOMKÁŘ

Dnes již zcela zaniklý dům čp. 48 byl situován v údolí Švábského potoka a patřil mezi mladší domkářskou zástavbu, která vznikla kolem roku 1710. První podrobnější písemná zmínka pochází z roku 1773, kdy dům stál již jako patrový,⁹⁰⁾ velmi pravděpodobně dřevěný s dřevěným komínem. Stejný stav zůstal zachován nejspíše až do roku 1843, kdy dům zachycuje i mapa stabilního katastru jako okapově orientovaný s rozšířením při hlavním průčelí (patrně obdobně jako u dochovaného čp. 47). O bližším vzhledu domu nejsou bohužel zatím známy podrobnější informace, neboť kompletně zanikl ještě před polovinou 20. století.

domy až po č. p. 50.

- 86) V roce 1760 kupuje „nově vystavěný“ dům Josef Liebbeit za 50 kop míšeňských od otce Philipa, ve výměnku zmíněna komůrka v přízemí a u sklepa a přepážka v chlívě – viz pozemková kniha B, fol. 140a–141a.
- 87) V roce 1824 dům kupuje Josef Liebbeit od otce za 125 Zl. konv. měny, s výměnkem v komoře nad světnicí – viz pozemková kniha C, fol. 118a–120a.
- 88) Každé je zmíněn výměnek pouze v rámci komory v přízemí a půdy nad ní – viz pozemková kniha B, fol. 4a–5a, 235a–236a, 451a–454a.
- 89) Roku 1780 kupuje dům Johann Wenzel Böhm od otce Antona za 134 Zl. 48 kr., ve výměnku zmíněna komora nad světnicí, nad ní půda a komora nad síní – viz pozemková kniha B, fol. 291a–293b.
- 90) V roce 1773 kupuje dům Wenzel Köhler od zemřelého otce Christopha za 60 kop míšeňských. Ve výměnku zmíněna malá komora nad přízemní komorou, nad ní malá půda a další komora nad síní – viz pozemková kniha B, fol. 252a–254a.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 49 – DNEŠNÍ ČE. 2 – DOMKÁŘ

Parcela pro usedlost čp. 49, situovaná na jižní straně Švábského potoka, byla zastavěna v rámci druhotné domkářské zástavby kolem roku 1710. Nejpозději před rokem 1764 se jednalo již o dům patrový, potvrzený i k roku 1789.⁹¹⁾ Jednalo se o dům dřevěný s dřevěným komínem na obdélném půdorysu s okapovou orientací. Stavební podoba objektu je kromě snímku stabilního katastru bohužel neznámá. Dům zanikl kompletně ještě před polovinou 20. století a na jeho místě v druhé polovině 20. století vyrostla novostavba rekreační chatky s č. 2.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 50 – DOMKÁŘ

Bývalý dům čp. 50, situovaný v údolí Švábského potoka, vznikl jako mladší domkářská zástavba kolem roku 1710. K roku 1787 se váže podrobnější zmínka o nově vystavěném domě, u kterého prozatím není zmíněno patro, doložené až v roce 1800.⁹²⁾ Dům zůstal asi v nepřilíhli změně podobě, zachycen i stabilním katastrem – tzn. na obdélném půdorysu, okapově orientovaný s minimálním pozemkem. Přesná podoba bohužel není známa, objekt byl kompletně zdemolován ještě před polovinou 20. století a parcela zůstala i nadále nezastavěna.

USEDLOST ČP. 51 – DOMKÁŘ

Parcela domu čp. 51, umístěná na severní straně údolí Švábského potoka byla zastavěna během mladší domkářské zástavby mezi lety 1781 a 1793.⁹³⁾ V letech 1802/3 i 1843 zde stojí dům dřevěný, s dřevěným komínem na obdélném půdorysu s okapovou orientací. V druhé polovině 19. století tak muselo dojít k přestavbě na zděný přízemní dům s rozšířením o stodolu. V této podobě zůstal dům dochován dodnes, s pískovcovým vstupním portálem, patrným trojdielným členěním a dílčími novodobými úpravami (střešní krytina, okenní výplně).

USEDLOST ČP. 52 – DOMKÁŘ

Dům čp. 52, situovaný mimo náves při komunikaci na jihozápadní straně vsi, byl postaven na druhotné vydělené parcele ze selské usedlosti čp. 4. Parcela byla vymezena a vydělena v roce 1789, na základě předchozích dekretů z let 1783 a 1787.⁹⁴⁾ Dům zde byl pravděpodobně záhy postaven a je zmíněn v letech 1802/3 jako dřevěný s dřevěným komínem. Existence dřevěného domu je následně potvrzena i k roku 1843, kdy je zachycen na mapě stabilního katastru a skládá se ze dvou částí – zřejmě obytné a hospodářské. Patrně až na konci 19. století pak vznikl současný zděný přízemní dům, který je s dílčími novodobými úpravami (střešní krytina, okenní výplně apod.) dochován dodnes.

USEDLOST ČP. 53 – DOMKÁŘ

Parcela domu čp. 53, umístěná na severní straně údolí Švábského potoka, byla dle přírůstků po prvním číslování domů zasta-

- 91) V roce 1764 kupuje dům Anton Schreiber od Johanna Böhma za 50 kop míšeňských, ve výměnku zmíněna domovní komůrka (nejspíše) v přízemí a nad ní další komůrka a půda k sušení chmele – viz pozemková kniha B, fol. 210a–211a. V roce 1789 pak kupuje dům syn Franz za stejnou částku, ve výměnku s horní komorou proti kopci, půdou a další komůrkou v přízemí – viz tamtéž, fol. 389a–390a.
- 92) V roce 1787 kupuje Josef Pabel ze Švábů dům od Christopha Watzke za 248 kop míšeňských, 34 kr. a 2 d., ve výměnku zmíněna pouze půda nad síní vedle komína a domovní komůrka v přízemí – viz pozemková kniha B, fol. 348a–348b. K roku 1800 kupuje od dědiců Josefa Pablisky dům Josef Puhl (Pichl) za 50 kop míšeňských, ve výměnku již komora nad přízemní komorou – viz pozemková kniha B, fol. 424a až 425b.
- 93) Dům byl prvním objektem, který přibyl po prvním číslování domů. K roku 1793 se vztahuje zápis, kdy Johann Georg Ullrich odkoupil stavební místo (20 loktů délky, 13 loktů šířky) pro dům již v roce 1781 a následně jej vystavěl – viz pozemková kniha B, fol. 405a–405b.
- 94) K roku 1787 zmíněno v souvislosti s koupí usedlosti čp. 4 Franzem Böhem od otce Antona vydělení místa pro výstavbu domku a část zahrady. Roku 1789 pak Anton Böhm kupuje toto stavební místo za 80 Zl. na základě dekretu z roku 1783 – viz pozemková kniha B, fol. 357a–360b, 377a–377b.

Obr. 29: Pavlovice, současný vzhled domu čp. 53, který je součástí domkářské zástavby údolí Švábského potoka, situované v úzkém prostoru rokle mezi pískovcovými skalami, komunikací a vodním tokem. Značné množství této zástavby již zaniklo, či bylo přestavěno na novodobé rekreační chatky, tento dům zůstal zachován v poměrně autentickém stavu jako patrový převážně roubený, s omítaným patrem se zdobně členěnou fasádou (NPÚ ÚOP v Liberci, foto M. Kolka, březen 2012).

věna v rámci mladší domkářské zástavby mezi roky 1788 a 1791. Stavební místo bylo zapsáno do pozemkových knih sice až k roku 1806, ale již v letech 1802/3 je zde potvrzen dům patrový, dřevěný s dřevěným komínem.⁹⁹⁾ I stabilní katastr z r. 1843 zachycuje dům v jednoduchém obdélném, okapově orientovaném půdorysu a spalném provedení. Větší stavební úpravy pak nejspíš proběhly až v druhé polovině 19. století, kdy došlo k omítnutí patra s bohatou pozdně klasicistní štukovou výzdobou s lizénovými rámci a štukovými zrcadly pod okny a dostavbě hospodářského objektu. Dílčí úpravy byly provedeny ve 20. století (výměna krytiny), jinak je dům dochován ve velmi autentickém stavu včetně řady detailů. Je patrový, převážně roubený, se sedlovou střechou, rozšířený při severní straně o zděný přízemní druhý trakt.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 54, DNEŠNÍ ČE. 5 – DOMKÁŘ

Bývalý objekt čp. 54 vznikl během mladší domkářské zástavby údolí Švábského potoka. Parcela byla dle přírůstků po prvním číslování domů zastavěna mezi lety 1788 a 1791. Dle nejstaršího zápisu z roku 1809 byla stavba povolena k roku 1789. Tehdy vznikl patrový dřevěný dům s dřevěným komínem.⁹⁹⁾ Stabilní katastr zachycuje jednoduchou spalnou podélně orientovanou stavbu, o jejímž vzhledu nemáme žádných dalších informací. Ve 20. století byla kompletně nahrazena rekreační chatkou.

USEDLOST ČP. 55 – DOMKÁŘ, BÝVALÁ HOSPODA

Stavební parcela pro dům čp. 55, umístěný na severozápadní straně návsi se oddělila z usedlosti čp. 12 již v roce 1791, ale zápisem v pozemkové knize byla potvrzena k roku 1828.⁹⁷⁾ V roce 1843 je zachycen stabilním katastrem ve spalné podobě na jednoduchém mírně obdélném půdorysu. Někdy v druhé polovině 19. století dochází k přestavbě domu na zděný, který je dále mezi lety 1904 a 1913 rozšířen o boční trakt.⁹⁸⁾ Původně zdobná fasáda členěná řím-

95) K roku 1806 dochován zápis na stavební místo (12loktů délka, 7 loktů šířka) na obecních pozemcích pro Lorenze Bönische (Böhmsche) za 15 Zl., Barbara Köhler k tomuto roku odkoupila dům od otce Franze Bönische za 120 Zl. s výměnkem v komoře v přízemí a nad stáji – viz pozemková kniha B, fol. 9a–12a.

96) V roce 1809 kupují dům Franz a Anna Marie Kreibich po Franzu Kreibichovi, ve výměnku zmíněna komora nad světnicí – viz pozemková kniha C, fol. 28a–29a.

97) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 367; Pozemková kniha C, fol. 144a–146b.

98) S. Dulík, o. c. v pozn. 6, s. 144–145.

sami a vystupujícími šambránami byla od první poloviny 20. století postupně zjednodušována až do dnešní, zcela ahistorické podoby v hladkém provedení s reliktem horizontální římsy a s popřením jednotlivých traktů.

USEDLOST ČP. 56 – DOMKÁŘ

Dům čp. 56 na severní straně údolí Švábského potoka patří mezi druhotnou domkářskou zástavbu. Stavba byla povolena v r. 1794 Wenzelu Köhlerovi, který odkoupil obecní stavební místo (3 × 6 sáhů) za 20 Zl., ale do pozemkových knih byl dům zanesen až k roku 1828.⁹⁹⁾ V letech 1802/1803 je uváděn jako dřevěný s dřevěným komínem, pravděpodobně již patrový (doloženo výslovně k roku 1838¹⁰⁰⁾). Stabilní katastr zachycuje jednoduchou obdélnou spalnou stavbu s okapovou orientací k cestě. Takto se dochovala i dodnes, s jednou větší přestavbou nejspíš na konci 19. století, kdy došlo k vyzdění přízemí, rozšíření hospodářského roubeného dílu a přístavbě stodoly. Jinak je dům dochován v poměrně auten-

tickém stavu s atypicky řešenou dispozicí zadní roubené hospodářské části a pavlače.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 57 – DOMKÁŘ

Nedochovaný objekt bývalého čp. 57 se nacházel v údolí Švábského potoka. Byl součástí mladší domkářské zástavby. Nejstarší záznamy o stojícím domu jsou až k roku 1802/3, kdy se jednalo o dům dřevěný s dřevěným komínem. Zápis z roku 1843 ale odkazuje k zakoupení stavebního místa již v roce 1794.¹⁰¹⁾ Stabilní katastr zachycuje dům obdobně jako ostatní v údolí, jako spalnou stavbu na obdélném půdorysu s okapovou orientací a minimálním pozemkem. Blížší podobu domu bohužel neznáme, do současnosti se dochovaly pouze zbytky pískovcových základů a přitésaná skalní stěna.

BÝVALÁ USEDLOST ČP. 58 – DOMKÁŘ

Dnes již zaniklý dům s bývalým čp. 58, umístěný na severní straně údolí Švábského potoka patřil k druhotné domkářské zástavbě, pocházejí až z roku 1812.¹⁰²⁾ I první záznam v pozemkové knize z roku 1835 se odkazuje na toto datum. Jednalo se patrový roubený dům, což potvrzují i mapy stabilního katastru z r. 1843 (jednoduchý spalný objekt s okapovou orientací a obdélným půdorysem). Dům zanikl ještě před polovinou 20. století, v současnosti jsou na jeho místě dochovány zčásti pískovcové základy a přitésaný skalní masív.

URBANISTICKÝ VÝVOJ

Půdorys obce odpovídá vrcholně středověkému založení s pravidelným radiálním uspořádáním dlouhé lánové pluziny. I přes existenci starších pozemkových knih se zápisy z poslední čtvrtiny 16. století a údajů F. Bernaua se

99) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 367; viz pozemková kniha C, fol. 140a–141a.

100) V roce 1838 kupuje dům Franz Waberisch za 280 Zl., ve výměnku zmíněna komora nad dolní komorou – viz pozemková kniha C, fol. 218a–219a.

101) V roce 1843 kupuje dům Franz Leimer za 140 Zl., stavební místo ale koupeno v roce 1794 za 20 Zl. – viz pozemková kniha C, fol. 239a–240b.

102) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 367. V roce 1835 kupují dům Josef a Magdalena Heller za 250 Zl., po zemřelém otci Heinrichu Zumpfe, který dům postavil v roce 1812, s výměnkem v komoře nad světnicí – viz pozemková kniha C, fol. 203a–204b.

Obr. 30: Pavlovce, aktuální pohled na bývalou usedlost čp. 11 – dnešní domy čp. 10 (výměnek) a čp. 11 (hlavní objekt – vpravo) situované v úzké západní straně návsi. Obě stavby jsou dochovány ve velmi autentickém vzhledu a tvoří hodnotný celek, který umožňuje přiblížit představu o rozložení, velikosti či uspořádání jednotlivých selských usedlostí v obci. Dům čp. 10 zastupuje méně početně dochovanou roubenou zástavbu, dům čp. 11, postavený v roce 1874 reprezentuje jeden z velikých zděných statků, u kterého se do současnosti dochovalo hodnotné členění fasády včetně zdobných prvků, pilastrů, profilovaných říms, okenních šambrán či historických okenních výplní (NPÚ ÚOP v Liberci, foto M. Kolka, srpen 2012).

o výstavbě konkrétních usedlostí a podobě vesnice nelze dozvědět nic bližšího.¹⁰³⁾ Předpokládáme, že základní rozvržení bylo podobné se stavem, který známe z pozdějších staletí. Teoreticky je možno uvažovat o starším původu jádra s 19–20 selskými grunty orientovanými kolem nepravidelné návsi s jihovýchodním kapkovitým a severozápadním ulicovitým tvarem. Bez prohloubení archivního průzkumu nebo archeologického výzkumu nelze konstatovat nic bližšího o případném odlišném situování usedlostí a jednotlivých staveb oproti návsi.

Stejně tak není možno rozhodnout, zda je podíl zahradnických usedlostí dán druhotným oddělením pozemků ze starších lánů, anebo zda tomu tak bylo od počátků Pavlovic z důvodu členité terénní konfigurace. U zahradnické usedlosti čp. 21 se zdá pravděpodobná první varianta. Velkým otazníkem je enkláva zahradnických usedlostí (čp. 29 až 35) na klesající plošině nad ústím rokle z údolí Švábského potoka ve východním koutu zástavby. Ta mohla vzniknout i druhotně jako doplněk ke staršímu středověkému jádru.

103) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 363 až 364; mimo výše citovaných pozemkových knih je možno použít další knihy v SOA Děčín, Vs Č. Lípá – N. Zámek, karton 97 a sign. OS Dubá Lit. A IX, karton 111 – pozemková kniha Pavlovce 1668–1768.

Pokud k tomuto druhotnému vývoji došlo, stalo se tak nejpozději na počátku 17. století, neboť za třicetileté války je doložena usedlost s pozdějším čp. 21. Vzhledem k degradaci Pavlovic za války, úbytku obyvatel a zpusnutí řady gruntů není pravděpodobný rozvoj zástavby později než v uvedeném období. To ostatně potvrzují i údaje berní ruly.¹⁰⁴⁾ K roku 1654 je v Pavlovicích zmíněno celkem 28 usedlostí, z toho 22 osazených (z nich 14 selských) a 6 pustých gruntů. Podle údajů F. Bernaua byly pusté nebo dokonce vyhořelé grunty s pozdějšími čp. 3, 4, 13, 19, 25 a 37. Ve třicátých a čtyřicátých letech ale již došlo k jejich zakoupení novými hospodáři, a to za výrazně nižší ceny než před válkou. Rozdělení usedlostí na selské a zahradnické vycházelo z místních podmínek, zejména z rozsahu a polohy polností.

Mladšími soupisy (údaje archivu velkostatku – viz níže) je zpětně k r. 1654 zachycena ještě existence jedné domkářské usedlosti, patrně na obecních pozemcích.

Základní struktura obce byla od stavu zachyceného berní rulou v zásadě neměnná i v polovině 18. století, kdy

104) M. Sovadina, Inventář fondu Archiv obce Pavlovce 1603–1941. Česká Lípá 1977. Nepublikovaný strojopis.

Obr. 31: Pavlovce, současný pohled na domy čp. 37 a 38 zachycuje značně neutěšený stav bývalého výměnku usedlosti čp. 37. Tento mimořádně cenný dům zůstal z usedlosti jako jediný dochován. Zdobí ho náročně pojednaná fasáda s rustikou a slepými arkádami v přízemí, pilastry s hlavicemi v patře a výrazným reliéfem Svaté Trojice ve štítu. Dispozice výměnku odpovídá ostatním zděným stavbám ve vsi, včetně vstupní zapuštěné lodžie. Vedle stojící původně celoroubený dům čp. 38 je dochován ve velmi autentickém stavu exteriéru i interiéru. Vnější podobu umocňuje náročně pojednaná štítová lomenice s obdobným řešením jako u protějšího čp. 10. Při porovnání se snímek Obr. 1 je zřejmá změna urbanistického konceptu této části návsi, která značně prořídla po zbourání původních hospodářských staveb, ale hlavně zánikem hlavního domu usedlosti čp. 37 (NPÚ ÚOP v Liberci, foto M. Kolka, březen 2012).

Obr. 32: Pavlovice, historický pohled na severní část užíší strany návsi zleva s usedlostmi čp. 12, čp. 13, čp. 14, čp. 15 a části čp. 16. Pro Pavlovice typická zástavba zděných, patrových velikých statků, se štitovou, výrazně působivě řazenou orientací. Dobová fotografie zachycuje fasády domů ještě před mladšími zjednodušujícími úpravami (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, foto J. Kabiček, 1968).

zde tereziánský katastr (revize 1757) eviduje znovu 28 usedlostí, z toho 19 selských a 9 zahradnických.¹⁰⁵⁾ Tento počet řadil Pavlovice k největším vesnicím novozámeckého panství. Z uvedeného počtu zde bylo 5 hospodářů s největší výměrou polností (nad 60 strychů), mezi sedláky je možno zařadit ještě dalších 14 usedlostí (výměra mezi 30 a 60 strychy). Do kategorie zahradnických usedlostí spadalo dalších devět hospodářů. Obdobné jsou i soupisy z archivu velkostatku k r. 1705, 1713 a 1748,¹⁰⁶⁾ s tím, že se liší jen rozdělením sedláků a zahradníků na 20 a 8. Tento rozdíl lze snadno vysvětlit existencí hospodářů s menším rozsahem polností, kteří oscilovali na hraně mezi sedláky a zahradníky.

Zásadní změnou byla ale výstavba poměrně velkého počtu domkářských usedlostí, kterou je možno datovat do 2. poloviny 17. a počátku 18. století. Výše uvedené soupisy usedlostí a pozemků v archivu velkostatku většinou zaznamenávají jen sedláky a zahradníky (někdy vydělena kategorie chalupníků). V jednom z formulářů jsou ale evidovány k r. 1654 a 1713 všechny usedlosti i se jmény hospodářů. K prvnímu datu je z domkářů uveden jen jeden, ale k druhému datu již šestnáct. Stejný počet domů uvádí také výsledný elaborát tereziánského katastru. Poté co se obec vzpamatovala z třicetileté války, tedy zjevně došlo poměrně záhy k velkému rozvoji, který se promítl do zahuštění zástavby obce. Počet usedlostí se ustálil na čísle 44.

Z období 2. poloviny 16. až 1. poloviny 18. století máme sice dochovány tři pozemkové knihy,¹⁰⁷⁾ z nichž se jedna týká celého panství a zbylé dvě přímo Pavlovic, ale jejich údaje se nepodařilo prozatím propojit s mladšími knihami, tak, abychom získali souvislé řady držitelů jednotlivých usedlostí. Z pozemkových knih, berní ruly a navazujících soupisů poplatných usedlostí máme sice k dispozici jmenné seznamy, ale kolem poloviny 18. století je prozatím hlu-

ché místo, na které se nepodařilo navázat. Prosté použití příjmení jednotlivých hospodářů je slepou cestou, neboť četnost výskytu některých příjmení (Raute, Köhler, Jürschick a další) u více staveb je v obci značná.

Srovnáním počtu usedlostí a mladších údajů z pozemkových knih ale bezpečně docházíme k potřebným údajům. Mezi selské statky byly řazeny usedlosti na jižním obvodu návsi – pozdější čp. 2, 3, 4. Za cestou od Drchlavy pokračovaly po západním obvodu návsi další statky sedláků s čp. 6, 7, 10, dále dokola ulicovité části návsi statky čp. 11, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20 a 22, nad roklí do údolí Švábského potoka čp. 24 a 25 a na jihovýchodním konci se okruh uzavíral statky čp. 36, 37 a 38.

Zahradnické usedlosti tento prstenec kolem návsi doplňovaly v ulicovité části (čp. 21) a pak souvislým pásem vybíhající na východní straně (čp. 29–35).

K určení domkářů je důležitý údaj o povolení vrchnosti ke stavbě šesti domků v r. 1710 v části nazvané „Pablowitzer Grunde“, čímž je míněno zjevně údolí Švábského potoka.¹⁰⁸⁾ Jedná se o domy, které dostaly při prvním číslování v r. 1770 čp. 45–50 a tvoří ucelenou řadu na jižní straně údolní komunikace. Vedle poměrně nehostinného údolí se další domky rozšířily na stráních rokle kolem dlážděné cesty (čp. 26–28, první z nich je zjevně vydělen ze selské usedlosti čp. 25). Zbylí domkáři získali pozemky vydělené ze selských usedlostí (z čp. 10 byly odděleny pozemky pro čp. 8 a 9, z čp. 16 pro čp. 17). Poslední skupinou jsou nové domy v prostoru návsi – v severním cípu čp. 15 a severovýchodně od kostela (patrně čp. 39–41). V pozemkových knihách se většinou u nich podařilo dohledat záznamy z doby kolem poloviny 18. století.

Z řemeslníků se zde zmiňuje jeden krejčí, kovář, oproti tomu v příznávací fassí z roku 1713 navíc jeden šenkýř, 10 nádeníků, obecní kovář, obchodník s přízí, přadlena a tři žebráci, ve spisech je navíc uváděn učitel. Velká plocha pozemků kolem vesnice byla již tehdy využita pro chmelnice (38,1 strychu). To dokládají i údaje o jednotlivých domech v pozemkových knihách, kde je v inventářích velmi často uváděno chmelařské nářadí a ve výměnách pro odstupující hospodáře půdy na sušení chmele či vlastní chmelnice.

Další nárůst nových domů ve 2. polovině 18. století registrujeme díky prvnímu číslování domů k roku 1770 a josefskému katastru z r. 1785.¹⁰⁹⁾ V Pavlovicích tehdy stálo 50 domů, další stavby byly připojeny k obci v osadách Popelov, Chvístec a Podolec. Číslování domů začínalo farou na návsi, pokračovalo po jižním, západním, severním a severovýchodním obvodu návsi až do rokly s dlážděnou cestou a dále na nad touto roklí a okruh po obvodu návsi končil

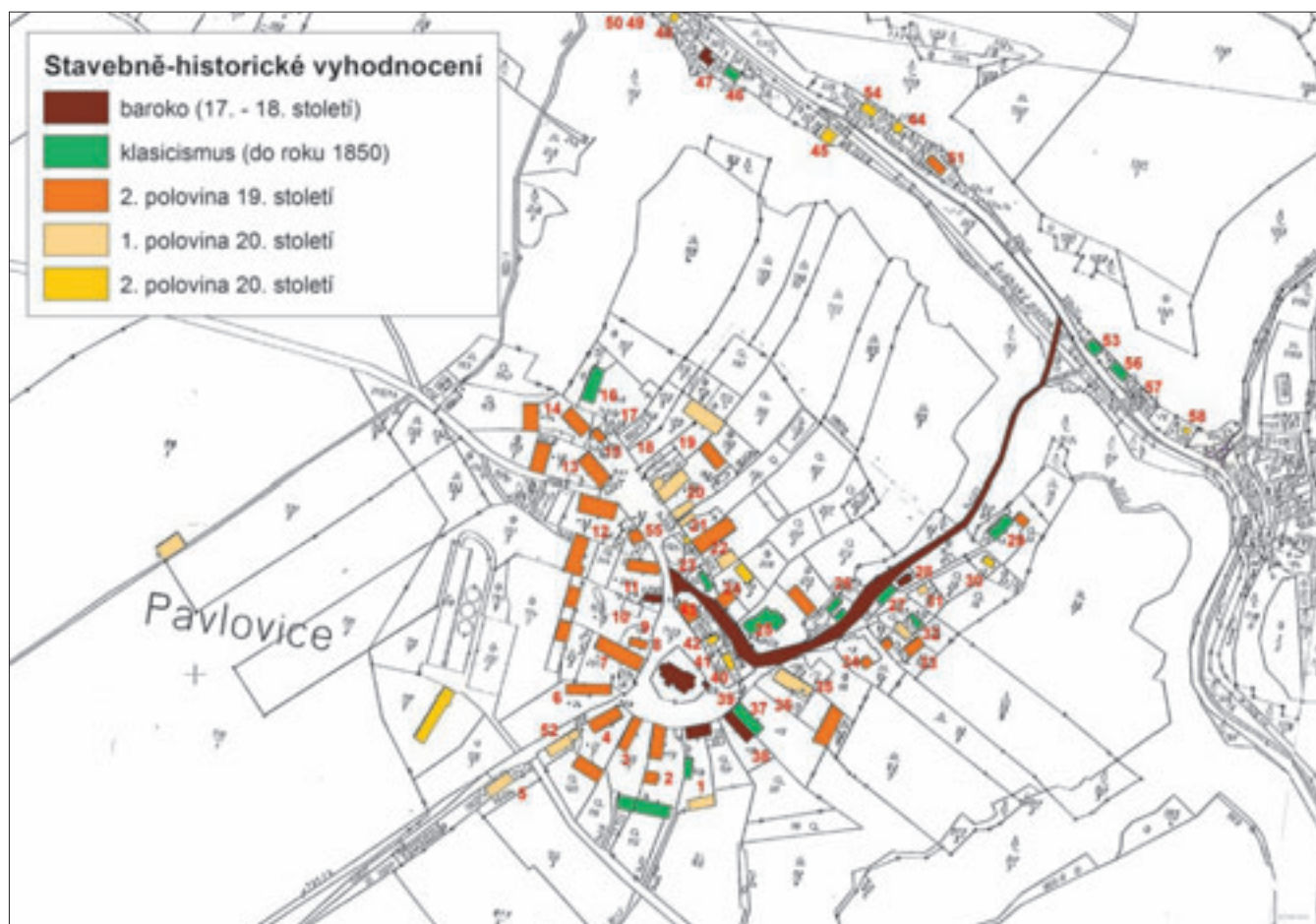
105) A. Chalupa – M. Lišková – J. Nuhlíček – F. Rajtoral edd., Tereziánský katastr český. Svazek 2 – Rustikál (kraje K – Ž). Praha 1966, s. 114 až 115.

106) SOA Děčín, fond Vs Č. Lípa – N. Zámek, Revizitace berní ruly, Tereziánský katastr, karton č. 1

107) Viz pozn. 103.

108) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 367. Odsud jsou čerpány i další údaje.

109) Národní archiv Praha, fond Josefský katastr, obec Pavlovice, inv. č. 5143, karton 2501.

Obr. 33: Mapa stavebněhistorického vyhodnocení Pavlovic dle současného stavu výzkumu a dosavadních poznatků (podklad katastrální mapa ČÚZK, doplnění M. Kolka, T. Konvalinková, V. Vrabec).

čp. 38 vedle fary. Další čísla popisná navazovala ve vnitřním prostoru návsi (čp. 39–43). Domy čp. 44–50 pak následují v údolí Švábského potoka. Mimo vlastní Pavlovice pak pokračovalo čp. 51 v osadě Chvístov a čp. 52–55 v Popelově. Samostatnou enklávu tvořily usedlosti čp. 56 a 57 v osadě Podolec při silnici Dubá – Jestřebí a část navazující na Šváby (čp. 58–59). Tyto části byly posléze přechíslovány k okolním obcím a tak v Pavlovicích dostávaly nové domy čísla popisná od 51 výše.

Jednalo se tedy opět pouze o mírné zahuštění zástavby v samotném jádru obce na návsi bez větších změn původní urbanistické struktury a dále na severní straně údolí Švábského potoka. Výjimkou bylo umístění obecní kovárny čp. 5 při cestě do Drchlavy do prostoru někdejší plužiny statku čp. 4. Tento trend pak pokračuje velmi pozvolně i v dalších letech a uzavírá se rokem 1812, kdy byl vystavěn poslední dům s čp. 58. S tím koresponduje soupis dřevěných komínů z roku 1803, který eviduje 57 domů.¹¹⁰⁾ Většina posledních domů vznikla v rozmezí let 1788–1791. Počet 58 domů se pak nemění až do poloviny 20. století.

Z urbanistického hlediska je velice zajímavé také potvrzení zásad a změn v situování jednotlivých staveb. Původní roubené i mladší zděné obytné domy byly až na výjimky orientovány štítově do návsi. Výjimkou je fara a velmi neočekávaně také čp. 24, kde byl dům posazen podélně proti návsi a ve starší fázi dokonce v poloze zapuštěné více dvo-

ra. U selských a zahradnických usedlostí je typickým prvkem umístění výměnku/špýcharu na druhé straně vjezdu naproti obytnému domu. Jejich orientace je většinou rovněž štítová, ale nacházíme i okapovou (čp. 12), posunutí více do dvora (čp. 7) nebo napojení výměnku kolmo na dům (čp. 25). První zmínky o výměncích se nápadně koncentrují na konec 18. a počátek 19. století (viz hesla v katalogu staveb – starší výměnky jsou většinou umístěny do prostor hlavního domu).

Důležitým zjištěním je změna polohy obytných domů po jejich přestavbě v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století po požárech starší převážně roubené zástavby. Velmi markantní je to u severozápadní ulicovité části návsi, kde je ze srovnání půdorysu na povinném císařském otisku stabilního katastru z roku 1843 a plánové dokumentace ke zděným novostavbám patrné natočení domů, tak aby tvořily charakteristickou odstupňovanou frontu návsi. Toto působivé posazení předstupujících štítů bylo použito i v členitější terénní konfiguraci například u nedalekého Loubí a velmi často také v oblasti Českého Středoohoří (např. Zubrnice). U stodol je zřetelná tendence k posunutí zděných novostaveb ve 2. polovině 19. století více do zahrady a tím tedy i rozšíření dvora a zvětšení odstupe od obytných domů. Poloha stodol vedle sebe tvořila charakteristický obvod zadních částí usedlostí a mnohdy se ještě dodnes výrazně pohledově uplatňuje (např. u čp. 2–4).

Po druhé světové válce a odsunu německého obyvatelstva došlo k opuštění většiny usedlostí a hrozila degrada-

110) SOKA Č. Lípa, fond AO Pavlovice, Soupis budov v obci – soupis komínů, inv. č. 68, karton 10.

ce jednotlivých objektů, kterou z velké části zastavili nově příchozí stálí či rekreační obyvatelé. Z urbanistického hlediska měla na uspořádání obce negativní vliv výstavba objektu JZD v západní části obce, která zčásti narušila původní uspořádání lánové pluziny. Největší stavební proměnou prošla severní část obce mezi dnešními čp. 16 a 17, kdy došlo k zániku dvou usedlostí (chybí původní čp. 17, 18 a větší část čp. 19) a dále část východní nad cestou do údolí Švábského potoka (chybí čp. 30, 31, 35 a podstatné části dalších usedlostí).

STAVEBNÍ VÝVOJ, KONSTRUKČNÍ ŘEŠENÍ A DETAILS

Archivní prameny a dochované stavby v terénu dosvědčují výhradní zastoupení dřevěných stavebních konstrukcí u zdejších obytných domů i hospodářských staveb až do počátku 19. století a tento stav se výrazněji změnil až ve 3. třetině 19. století. Zcela zřetelně to dokládá soupis komínů z let 1802 a 1803¹¹¹⁾. Zástavba je označena jako dřevěná s výjimkou fary stavěné z kamene. K roku 1802 byly zděné komíny pouze na faře čp. 1 a u dalších dvou domů. Podíl požárně závadné, tedy spalné, zástavby je dobře patrný také při pohledu na mapy stabilního katastru z r. 1843.

Dřevěná zástavba byla v Pavlovicích zřejmě pouze roubená, neboť hrázděná konstrukce zde nebyla terénním průzkumem ani archivními prameny doložena. Roubený stavební fond byl bohužel výrazně redukován přestavbami a zánikem řady cenných staveb. V současnosti jsou dochovány pouze domy čp. 10, 23, 25, 26, 28, 29, 38, 46, 47, 53 a 56, část čp. 32 a torzo roubení u stodoly při faře. Cenné jsou z tohoto důvodu archivní fotografie, které nám alespoň část těchto objektů zachytily. Nejreprezentativnější roubenými objekty jsou čp. 38 a čp. 10 (původně výměnek k čp. 11) na návsi. Oba domy mají víceméně shodné velmi zdobně pojednané štítové lomenice s iluzivní balustrádou a bohatým členěním dekorativními lištami.

Z katalogu domů je patrné díky údajům z pozemkových knih patrové uspořádání u selských stavení i domkářské zástavby. Většinou je doloženo výslovně již k polovině 18. století a lze jej předpokládat i dříve. Ve výměncích jsou uváděny v patře komory. Domy měly tradiční trojdílnou dispozici komorochlévního typu. Světnicový díl je v řadě případů možno již pro 18. století interpretovat jako dvouraktový s vydělenou světničkou. Střední obsahoval obvyklou roubenou síň, ze které byla vzadu vydělena zděná černá kuchyně s dřevohlinitým dymníkem (později vyzdíván z pískových štuk).

Poměrně často jsou zmíněny komory, ze kterých byl přístup do světničky. Ty musely zřejmě navazovat na černou kuchyni. Třetí hospodářský díl byl využit jako chlév nebo komora a často zřejmě v dvouraktovém uspořádání zde fungovaly obě tyto prostory. Zejména u chléva pak často dochází k vyzdění tohoto dílu. U větších usedlostí byly chlévy či stáj pro koně napojeny na komory jako čtvrtý díl. Regionálně je poměrně neobvyklé řešení roubeného komorového dílu v přízemí u čp. 38, které je tvořeno středovou chodbou mezi síní a chlévem a po obou stranách chodby komorami. Intaktně zachovanou situaci doplňují trámkové zárubně

vstupu. Tyto dispozice známe spíše se zděných komorových dílů (např. Luka, Žďár v Podbezděži¹¹²⁾), ale tento fakt, je spíše dán stavem zpracování zdejšího regionu.

Komory v patře měly nad světnicí zřejmě uspořádání dle přízemí (tj. jedna nebo dvě komory dle světnice či světničky). Tyto partie byly často od konce 19. století zobytnovány. Z horní síně se vcházelo do střední chodby a z ní na obě strany do sýpkových komor. Ze síně byla přístupná také pavlač, která zde má většinou podobu krátké zapuštěné nebo polozapuštěné lodžie (čp. 10, 46, 47, 56). Její zábradlí a sloupky byly tesařsky zdobené. Odlišné je řešení u čp. 25, kdy pavlač lemuje celé patro od horní síně až po konec komor a kolmo je pak napojena pavlač při kolmém křídle s výměnkem. Protážená je také pavlač domu čp. 28 a 38 ale neslouží narozdíl od čp. 25 ke zpřístupnění komor.

Přesnější datování zdejších roubených staveb je prozatím úkolem pro další bádání. Trámy jsou v nároží spojeny většinou na rybinu. Datovacím prvkem může být podstávka, která ale u některých objektů chybí (např. čp. 23, 26, 53, u čp. 38 z důvodu vyzdění světnice, naopak je doplněna netypicky pod pavlačí). Neobvyklé je použití podstávky i v patře u štítového průčelí čp. 25. Mezi nejstarší typ můžeme klást konstrukci s jednoduchými sloupky a masivními trámkovými pásky s bohatou výzdobou na pásících i ližině (+ mělký čabrákový vlys na ližině patra), pocházející zřejmě z období před poslední čtvrtinou 18. století. Dochována je u štítového průčelí čp. 28 a dvou průčelí čp. 10, obdobná pak byla u i zaniklého čp. 10 (9). Další typ s balustrovými sloupky, profilovanou ližinou a prkennými koutovými pásky u čp. 47 lze datovat do poslední čtvrtiny 18. století. Nejmladší typ s jednoduchými sloupky a prkennými pásky reprezentuje čp. 46.

Potěšující je zachování starších krovů sedlových střech u čp. 28 a 38, které mají konstrukci se střední stolicí zavětrovanou ondřejskými kříži (další se může vyskytovat u čp. 10). Regionálně převažují většinou mladší vaznicové krovky s předsazenou čelní vazbou a typickými přesahy, pocházející z konce 19. století. Velkou ztrátou je zánik původních roubených špýcharů/výměnků. O nich je možno z archivních zpráv zjistit pouze to, že byly patrové celoroubené anebo s klenutým zděným přízemím a sedlovými střechami. Určitě byly doplněné pavlačemi ve dvorním průčelí (viz foto výměnku u čp. 2 na obr. č. 7). Z bohatého fondu roubených stodol zůstalo zachováno pouze torzo roubení (nejspíše druhotně použité) u fary a velice dobře u čp. 26 (roubení je použito v kombinaci s rámovou konstrukcí, vysokou pískovcovou podezdívkou a bedněním).

Vzhled vesnice utváří převažující zděná zástavba, v níž dominují zejména mohutné obytné domy selských usedlostí. Dlouhou dobu byl jediným zděným objektem v obci kostel Nanebevzetí Panny Marie. Fundátorem dochované přestavby kostela do současné podoby, která proběhla v letech 1697–1699, byly majitelé panství – Kounicové. V letech 1842–1843 byla objekt rozšířen o klasicistní věž při západním průčelí na místě někdejší zvonice. Dalšími zděnými stavbami byla od r. 1760 barokní fara a od r. 1828 nová zděná klasicistní škola. Autorem plánů k rozšíření kostela a stavbě školy byl kounický stavitel Franz Němeček.

111) Tamtéž.

112) M. Kolka, – T. Konvalinková edd., Tradiční materiály a postupy při obnově tzv. podstávkových domů. Průvodce netradičním pracovním seminářem o tradičním stavitelství na Kokořínsku. Liberec 2011.

Obr. 34: Pavlovice, hlavní okapové průčelí domu čp. 22 s detailem charakteristické zapuštěné vstupní lodžie o třech polích na masivních profilovaných pískovcových sloupech (NPÚ ÚOP v Liberci, foto T. Konvalinková, červenec 2012).

Teprve k r. 1816 je datován první a na několik desetiletí jediný zděný obytný dům v selské usedlosti čp. 37. Příznačné je, že za jeho impozantním průčelím s bohatou klasicistní výzdobou se ukrývala v patře středního a zadního dílu roubená partie s pavlačí. Nejasná je datace výměnku téže usedlosti, opět s dochovanou bohatou sochařskou výzdobou. Předpokládáme jeho vznik spíše ještě před r. 1843, kdy je na stabilním katastru zachycen jen krátký půdorys přední části před rozšířením. Dalším ojedinělým zděným domem je čp. 27 s polovalbovou střechou a výstavnou klasicistní fasádou.

Teprve kolem poloviny 19. století došlo k výstavbě mohutného domu čp. 16, který vykazuje četné podobnosti se zástavbou v Loubí po požáru v r. 1843.¹¹³⁾ Jedná se především o použití polovalbové střechy a pohledově robustnější členění fasády pilastry v obou podlažích a dalšími prvky. Architektonické prvky jsou provedeny především z pískovcových článků, což není u mladší fáze běžné. I v dispozicích nacházíme podobnosti se selskými statky v Loubí. Světnicový dvouraktový díl doplňuje střední síň se schodištěm do patra a velkou černou kuchyní. Zřejmě i u čp. 16 existovalo podloubí umožňující krytý průchod do síně a stáje. Stáj ve třetím dílu doplňovala v zadním traktu klenutá komora. Čtvrtý díl tvořily rovněž klenuté chlévy.

Výstavba většiny zdejších selských stavení a dalších objektů tedy spadá až do další stavební fáze, kterou lze obecně datovat do sedmdesátých a osmdesátých let. Impulsem k výstavbě nových zděných domů byly evidentně velké požáry doložené k roku 1874 a 1885. V prvním případě bylo poškozeno 26 objektů, ve druhém případě 8 objektů¹¹⁴⁾. První z požárů postihl patrně jižní a západní část vesnice. Dochované stavební plány¹¹⁵⁾ datují výstavbu čp. 12 k roku 1877, u dalších staveb máme nepřímé doklady – u čp. 11

byla dříve datace 1874 ve štítě a u čp. 4 jsou ve štítě iniciály, podle kterých musela přestavba probíhat po r. 1864. Mimo těchto domů lze do doby po r. 1874 datovat i výstavbu čp. 2, 3, 6, 7. Druhý požár zničil usedlosti kolem severního cípu ulicovité části návsi. Plánová dokumentace i spisy potvrzují výstavbu objektů zničených požárem. K čp. 13 a 14 byly plány a stavební povolení vyřízeny ještě v roce 1885 nebo v roce následujícím. Zřejmě současně vznikl i dům čp. 15. Bohužel u čp. 22 a 24 se nepodařilo dobu vzniku blíže určit.

Od starší fáze je tato pozdní klasicistní a eklektická etapa odlišitelná použitím sedlových střech, použitím cihelných prvků pro architektonické členění fasád a celkově jemnější výzdobou (pilastry používají prvek diamantování).

Dispoziční řešení s charakteristickými arkádovými lodžemi v dvorním průčelí je v zásadě obdobné jako u starší etapy. Velmi dobře jej reprezentuje intaktně zachovaný statek čp. 22. Ostatní stavby byly více či méně narušeny mladšími úpravami a tak je původní podoba čitelná jednak díky zazdívkám (druhotně byly zazděné dříve otevřené lodžie, případně některé vstupy a okenní otvory) a jednak díky dochovaným plánům, které byly realizovány pouze s drobnými odchylkami.

Obr. 35: Pavlovice, historická fotografie zachycuje roubenou stodolu, pocházející pravděpodobně z přelomu 18. a 19. století, při usedlosti čp. 25, která byla zbořena v druhé polovině 20. století. Snímek dokládá čtvercový půdorys, na kamenné podezdívce roubenou konstrukci z hruběji opracovaných trámů, již dožilou doškovou krytinu a dispozici vstupních a nakládacích otvorů. Jedná se o jedinou zachycenou podobu roubené stodoly ve vsi (archív NPÚ ÚP, foto Vroňský, srpen 1950).

113) M. Ebel – J. Škabrada – P. Dostál, o. c. v pozn. 3.

114) F. Bernau, o. c. v pozn. 7, s. 367.

115) SOKA Č. Lípa, fond AO Pavlovice, inv. č. 105, karton 12 (plány jsou součástí stavebních spisů).

Obr. 36: Pavlovice, detail náročně pojednaného vstupního kamenného portálu zaniklého domu usedlosti čp. 37 s datací 1816. V portálu byly osazeny vstupní dvoukřídle kazetové dveře se zdobně pojednaným kováním. Nad portálem je zachycena i patrová roubená část zapuštěné pavlače (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, foto J. Kabíček, 1968).

Od uvedených staveb se liší budova školy čp. 43 z r. 1879 jednotně řešenou historizující novorenesanční fasádou. Nejmladší fázi zděných domů představují historizující objekty čp. 8, výměnek u čp. 17 (dnes čp. 19), čp. 36 a jednoduché stavby bez větších slohových projevů (čp. 33, 51, 52, 55 a až z doby kolem r. 1940 čp. 20 a 21).

Rychlejší byl postup výstavby zděných stodol, které zachycuje stabilní katastr z r. 1843 u usedlostí čp. 2, 7, 12, 13 a 18. Z nich se zachovala pouze u čp. 2. Jedná se o stodolu s mlatem a dvěma perny, zděné z pískovcových kvádrů a opukového zdiva. Sedlová střecha je nasazena na pískovcovou fabionovou římsu, doplněnou nad vjezdy trámovou římsou ve stejném profilu. Obdobného charakteru je několik stodol, které byly vybudovány patrně ještě kolem poloviny

Obr. 37: Pavlovice, detail velmi cenného štítu u bývalého výměnku usedlosti čp. 37 s reliéfem Svaté Trojice s dvojicí andlíků po stranách. Štít je pojednán velmi zdobně a honosně, svým provedením s polovalbičkou a masivními římsami patří mezi starší typ z období první poloviny 19. století. Bohužel je ohrožen havarijním stavem objektu (NPÚ ÚOP v Liberci, foto M. Panáček, srpen 2007).

19. století nebo krátce poté (rozšíření starší stavby u čp. 2, čp. 3, 4 a zaniklá u čp. 37). V další stavební fázi byly využívány půlkruhové vjezdy (čp. 10 a 11). Nejmladší fáze náleží stodolám s pravoúhlými vjezdy, jejichž podobu dobře osvětlují také dochované plány (čp. 6 z r. 1874, čp. 12 z r. 1886, čp. 13 a 14 z doby kolem r. 1885, čp. 29 po r. 1889 a další blíže nedatované). U čp. 33 je zachována také pilířová stodola s bedněnými výplněmi.

Z vjezdových bran z návsi do dvorů usedlostí se mnoho nezachovalo. Patrně nejvýstavnější, pokud pomineme far-ní areál, byla brána v usedlosti čp. 20, doložená archivní fotografií. Měla vjezd a branku pro pěší vyzděné z pískovcových kvádrů se segmentovými záklenky. Nad vjezdem byl segmentový nástavec a na jeho vrcholu kamenná váza. Běžnější jsou spíše pilířové brány z pískových štuk nebo sloupků s jehlancovými hlavicemi (dochována u zadního vjezdu čp. 2, dále u čp. 3 a 16, v relativně nedávné době zanikly například u čp. 11, 38).

Obr. 38: Pavlovice, historický pohled na detail štítu domu čp. 13, v jeho vrcholu je umístěna datace výstavby 1885 a iniciály stavebníka „WT“ (Wenzel Tamme). Při srovnání s předchozím snímkem je jasně patrná odlišná typologie členění a zdobných prvků mladší zástavby z druhé poloviny 19. století se subtilnějšími římsami, jemnějším dekorem, tenkými linkami, striktně pravidelnou rytmizací či charakteristickým užitím podélných větracích otvorů (fotografická sbírka Severočeského muzea v Liberci, foto J. Kabíček, 1968).

Překvapivá je absence sušáren ovoce či chmele. Z terénu ani archiválií nebyl identifikován bezpečně žádný objekt. Archivní prameny uvádějí sušení chmele na půdách nad obytným domem, špýcharem/výměnkem nebo kolnou (u komor v patře není doloženo). V regionu běžné zakreslení drobných sušáren v zahradách za usedlostmi zde chybí, výjimkou by snad mohly být drobné nespalné stavby v usedlostech čp. 37 a 38, které jsou ve stabilním katastru popsány obecně jako hospodářské objekty. Jelikož se nedochovaly, není možné jejich účel ověřit. V terénu nebyly zatím zjištěny ani skalní sušárny, pro jejichž výstavbu je v roklicích po obvodu obce spousta příležitostí. Sušení chmele či ovoce, tak patrně probíhalo přímo v obytných domech (např. v půdním prostoru), případně v dalších stavbách.

EXTRAVILÁN – KOMUNIKAČNÍ SÍŤ, ZPŮSOB HOSPODAŘENÍ, ZÁSOBOVÁNÍ VODOU, LOMY

Z kontextu okolní krajiny a nejstarších mapových podkladů (první tzv. josefské vojenské mapování, stabilní katastr) vyplývá, že hlavní komunikace byla do obce vedena ve směru od Podolce údolím Švábského potoka a přicházela do jádra roklí s unikátně dochovanou cestou dlážděnou čedičem. V hlubokém skalním zářezu cesty je proveden odvodňovací kanál. Části skalního masivu jsou přitesány a obsahují řadu datací, z nichž nejstarší pocházejí z let 1719 a 1724. Staršího původu bude patrně také cesta na Drchlavu, která je dlážděná mezi poli již v úseku od domu čp. 5.

Obr. 39: Vertikální zářez šachty půlkruhového profilu do vysoké pískovcové stěny, kterým byla velmi pravděpodobně vytahována voda ze studny v údolí Švábského potoka na vrchol skály, ze kterého již byla pohodlněji donesena do vsi (NPÚ ÚOP v Liberci, foto M. Kolka, březen 2012).

Naopak jako mladší se jeví původ dnešní silnice vedené od odbočky v Podolci z hlavní silnice Česká Lípa – Mělník a odbočující z údolí Švábského potoka na plošinu jižně od obce. Podle datací na skalních stěnách byl zdejší masiv odláman až ve 2. polovině 19. a na počátku 20. století (nejstarší datace ve spodní partii k roku 1860 a 1874). Silnice prochází obcí a vede dále do údolí Dolského potoka, kde se mohla větvit na Loubí nebo Holany.

Z map stabilního katastru z roku 1843 je dobře patrný způsob využití lánů. Po celém obvodu obce těsně za usedlostmi se nacházejí ovocné zahrady, na které, v souvislosti se zvlněním terénu, navazují chmelnice (na severovýchod, jihovýchod). Pouze v rovinatém terénu při jihozápadní straně potom i polnosti. Výraznou úlohu v zemědělství zde tedy hrály hlavně ovocné plodiny a chmel, podobně jako v ostatních obcích regionu. O dokladech chmelářství a absenci sušáren chmele a ovoce bylo již pojednáno výše. I přes kolektivizaci zemědělství a její důsledky je částečně čitelné ještě rozdělení plužiny drobnými mezemi či terénními hranami na jižním obvodu (zejména mezi čp. 35 a 36) a částečně také na severovýchodní straně (mezi čp. 22 a 24).

Údolí Švábského potoka bylo také klíčovým zdrojem pitné vody. Jeho význam dokládá i propojení jádra obce se studánkou v údolí zmíněnou dlážděnou cestou. Studánka zděná z pískovcových štuk byla postavena právě nedaleko vyústění cesty do údolí. K její výstavbě jsou dochovány plány od zednického mistra Antona Eiselta patrně z doby

Obr. 40: Dlážděná cesta spojující náves s údolím Švábského potoka – původní hlavní komunikace do vsi, vytesaná ve skalním bloku s důmyslnými odvodňovacími postranními kanály. V pozadí zachycen dům čp. 28 (NPÚ ÚOP v Liberci, foto M. Kolka, březen 2012).

Obr. 41: Nedatovaný plán výstavby studánky v údolí Švábského potoka, který vypracoval zednický mistr Anton Eiselt. Studánka byla navržena na půdorysu písmene U s vnitřním prostorem pro nabírání vody. Hlavní průčelí s dvěma pilastry a trojúhelným tympanonem ve vrcholu bylo během stavby mírně zjednodušeno v rovné zakončení s masivní římsou (nedat., SOA Děčín, fond Vs Česká Lípa – Nový Zámek, stavební plány, inv. č. 44).

kolem poloviny 19. století.¹¹⁶⁾ Obec měla stejně jako ostatní vesnice v regionu vždy problémy se zdrojem pitné a užitkové vody a četnými požáry. Požáry zničily část zdejší zástavby například v letech 1616, 1827 (škola a obecní domek), 1874 (26 objektů) a 1885 (8 objektů). Pro napájení dobytka a zdroj vody na hašení požárů se využívaly dva velké kaly umístěné v centru návsi a řada menších kalů v jednotlivých usedlostech.

Zásobování pitnou vodou bylo pak vyřešeno stavbou vodovodu s čerpací stanicí umístěnou východně 2 km od obce v údolí Dolského potoka. Objekt je dodnes dochován včetně nedaleko stojícího čerpacího zařízení na břehu potoka. Voda byla jímána z hlubokého údolí až na návrší severozápadně od okraje vsi. Zde se dochovala nádrž zemního vodojemu, ze kterého byla voda rozvedena po obci. Zařízení pochází z doby kolem r. 1900, s tím, že některé jeho součásti jsou mladšího původu.¹¹⁷⁾

Prozatím velmi neobvyklým nálezem je vytesaná půlkruhová šachta v jižní stěně údolí Švábského potoka nedaleko studánky. V pečlivě přitesané stěně jsou ukotveny vodorovné dřevěné trámký s oky a kovové skoby s oky pro vytahování jakéhosi nákladu až na horní plošinu. Zde je přitesaná manipulační plocha a hluboká drážka pro vytažení lana a nákladu. Plošina na koruně masivu je přístupná z plužiny za usedlostmi čp. 22 nebo 24. Z boku šachty vede po skále torzo stupadel a zábradlí kovového žebříku. Prozatím se domníváme, že zařízení mohlo sloužit pro dopravu vody, tj. vytahování džberů s vodou ze zasypané studny. Vodní zdroj zde v blízkosti studánky je zjevně vydatný a manipulaci mohla být zkrácena doprava, která se jinak odbývala po dlážděné cestě.

Četné skalní výchozy byly v Pavlovicích, stejně jako v celém širokém okolí, vitaným zdrojem stavebního kamene a tak zde nacházíme typické lomy s klasovitě otesanými a lavicovitě odlamovanými stěnami. V jádru obce i údolí byly podloží i stěny často využity přímo pro umístění sklepů a dalších hospodářských prostor. Na lomových stěnách a přírodních plochách masivů nalézáme četné značky v podobě křížků, vymežující katastrální území či jiný útvar (interpretace není s ohledem na průběh značek po jižní straně údolí jasná). Dalšími zdroji informací jsou četné datace na lomových stěnách, z nichž nejstarší na severní straně údolí pochází z roku 1837. K nejzajímavějším patří symbol domu s datací 1868 a iniciálami ?R, WJ a WR na stěně na východní straně rokle s dlážděnou cestou.

ZÁVĚR

Obec Pavlovice představuje urbanisticky mimořádně hodnotné sídlo s výraznými architektonickými hodnotami. Jedná se o velmi autenticky dochovaný soubor objektů zděné a roubené vesnické architektury bez pozdějších zásadních znehodnocujících stavebních úprav většího rozsahu. Struktura obce je středověkého původu, s pozoruhodným útvarem nepravidelné návsi a radiální lánovou plužinou, která je dodnes částečně ještě patrná v terénu. Kromě samotných objektů usedlostí s hospodářskými stavbami je dochována i řada souvisejících prvků, které tvořily nedílnou a běžnou součást vesnice a jejich zachování je o to cennější – např. kal v severozápadní části návsi, mimořádně hodnotná dlážděná cesta do údolí Švábského potoka, tesané sklepy, skalní nápisy nebo drobné sakrální památky.

Oproti jiným obcím v regionu nedošlo ve 20. a 21. století v Pavlovicích k plošným demolicím či nevhodné výstavbě, která by narušila či změnila historickou strukturu obce. Velká část objektů je v současnosti dochována v poměrně autentickém stavu, s historickými střešními

117) S. Dulík, o. c. v pozn. 6, s. 144–145, kde je vyobrazena čerpací stanice i vodojem již na pohlednicích z roku 1904 a 1913.

116) Tamtéž.

krytinami, mladší zčásti nevhodné zásahy jsou v řadě případů rehabilitovatelné do památkově hodnotnější podoby (např. okenní výplně, obnovení historické fasády, apod.).

Provedeným plošným průzkumem sídla bylo možno opravit, výrazně doplnit či potvrdit řadu důležitých skutečností k urbanistickému vývoji obce, ke stavební podobě a konstrukčnímu řešení zdejší zástavby, celkovému kontextu sídla s řadou pozoruhodných staveb v členitém terénu extravilánu.

Za nejdůležitější považujeme potvrzení středověkého (předbéllohorského) rozsahu vesnice včetně rozdělení na 20 selských usedlostí a 8 zahradnických usedlostí. Na rozdíl od tradovaných údajů je tedy nutno počítat s existencí stávající urbanistické struktury obce již v nejstarším období, nikoliv jen okolo jádra návsi jak se většinou předpokládá (nemluvě o romantických výmyslech o slovanské okrouhlci). Zahuštění zástavby a oddělování drobnějších, zejména domkářských, usedlostí, náleží již do 2. poloviny 17. či maximálně počátku 18. století. Toto zjištění koresponduje s údaji z některých zpracovaných obcí regionu a dokládá poměrně brzké využití méně příznivých poloh v intravilánu obce na hraně skalnatých roklí.¹¹⁸⁾

118) M. Kolka, Kruh v Podbezdězi (okr. Česká Lípa) – proměny struktury obce a okolní krajiny, in: Sborník referátů ze semináře Venkovské sídlo a krajina konaného 13.–14. června 2006 v Zubrnicih. Praha 2007, s. 29–42. U další obcí to dokládají dílčí prozatím nepublikovaná data.

Neméně zajímavé jsou další zjištěné údaje k výskytu patrového uspořádání starších roubených domů, jejich využití a postupu výstavby vesnice až do údolí Švábského potoka. Pro další výzkum jsou klíčové data mladší velmi impozantní zděné zástavby obce s mimořádně velkými selskými staveními. Na rozdíl od nedalekého Loubí, nebyly požáry v Pavlovicích zřejmě tak devastující, aby to zapříčinilo razantnější přestavbu vsi. Starší velmi výstavnou klasicistní podobu tak měly pouze tři domy a jeden výměnek. Zbylá část zděných domů vznikla v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století částečně v souvislosti s požáry v letech 1874 a 1885. Průzkumem v terénu a archivních fondech byly nashromážděny velké množství materiálu, který může posloužit také jako cenný zdroj pro srovnání s dalšími obcemi minimálně v daném regionu. To se týká zejména nečekaného nálezů torza stavební plánové dokumentace, sloužící k výstavbě zděných novostaveb obytných domů a stodol.

*Príspevek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.***

DIE FLÄCHENFORSCHUNG DER DORFSIEDLUNGEN – BEISPIEL DORF PAVLOVICE

Nordböhmen zählt zu den Regionen mit dem am häufigsten erhaltenen Fond der Volksbauwerke sowie der Dorfsiedlungen als Ganzen. Auch trotz der außerordentlichen Mengen an sehr wertvollen authentischen Objekten ist der heutige Forschungszustand leider immer noch ungenügend und uneinheitlich, so dass manche Informationen durch die Demolierungen oder bei der Änderung der historischen städtebaulichen Struktur beim Neuaufbau außerhalb der traditionellen Bebauung und Parzellierung verschwinden.

Bereits das Bewusstsein des Informationsmangels vom heutigen Erhaltungszustand der volkstümlichen Bauten und Dorfsiedlungen führte zur Grantabsicht der Methodik für die Flächenuntersuchung der Dorfsiedlungen auf dem Gebiet der Tschechischen Republik (die Methodik samt den einzelnen Flächenuntersuchungen entsteht im Rahmen des Forschungsziels Unterstützung der langfristigen Konzeptionsentwicklung der Forschungsorganisation 2012 [Podpora na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace 2012 /DKRVO/]). Eines ihrer Ergebnisse stellt auch der vorliegende Beitrag dar.

Die Wahl des Dorfes Pavlovice (Pablowitz, Gem. Jestřebí [Habichstein], Bez. Česká Lípa [Böhm. Leipa], Kr. Liberecký [Reichenberger]) für die Flächenforschung kam aus der Forderung einer Revision des Entwurfs für seine Ernennung zur Denkmalschutzzone aus dem Jahr 1998 heraus. Mit Rücksicht zu den außerordentlichen architektonischen und urbanistischen Werten dieses Dorfes war es erforderlich sich ihrer Erforschung viel gründlicher zu widmen, als es von der Revision verlangt wurde – d. h. samt der wiederholten Terrainforschung und dem Archivquellen- und Literaturstudium.

Außer der Bauentwicklung oder städtebaulichen Struktur legte man Nachdruck auf die mehr komplexe Auffassung mit Einbeziehung des Außenbereichs der Gemeinde, samt der Bewirtschaftung, den Verbindungsnetzen, der Wasserversorgung oder dem Steinabbau in den Bräu-

chen. Eine verhältnismäßig niedrige Aufmerksamkeit galt der Kirche, Pfarre und kleinen Sakralbauten.

Durch das Erwerben neuer Informationen zum Dorf kamen einige irrümlichen oder ungenauen Vermutungen von dem Alter oder der Bauentwicklung der Häuser, der ganzen Siedlung und ihrer Umgebung zutage. Die neuerworbenen Erkenntnisse haben zur Erweiterung der Kenntnis der Volksbauten in der Region beigetragen und die methodische Einstellung mit der Bemühung um die Ausnutzung der maximalen Menge Quellen bewies sich als der eindeutige Beitrag. Zu wenigstens sammelte man auch das wertvolle Vergleichsmaterial zur urbanistischen Entwicklung des Fleckens, Datierung einer Menge Konstruktionen und zu den regional-spezifischen Details, das ihre Geltung auch bei der praktischen Erneuerung der Bauten findet.

Die Gemeinde Pavlovice stellt ein urbanistisch außerordentlich wertvolles Beispiel einer Dorfsiedlung mit beträchtlichen architektonischen Werten dar. Es handelt sich um ein sehr authentisch erhaltenes Ensemble von Bauten der gemauerten und der in Blockbauweise gebauten Dorfarchitektur ohne spätere wesentliche abwertende bauliche Eingriffe vom größeren Ausmaß. Die Struktur der Gemeinde ist vom mittelalterlichen Ursprung, mit der bemerkenswerten Gestalt des unregelmäßigen Dorfplatzes und dem Ackerland mit radial verteilten Hufen, das noch bislang zum Teil im Gelände deutlich ist. Außer den Bauernhöfen mit Wirtschaftsbauten selbst ist auch noch eine Menge zusammenhängender Elemente erhalten, die untrennbare und gewöhnliche Dorfbestandteile bildeten und deren Erhaltung um so wertvoller ist – z. B. die Lache nordwestlich vom Dorfplatz, der außerordentlich wertvolle gepflasterte Weg in das Schwabenbachtal, gehauene Keller, Felseninschriften oder kleine sakrale Denkmäler.

Für das Wichtigste halten die Autoren die Bestätigung des mittelalterlichen (vor der Schlacht am Weißen Berg [1620]) Dorfausmaßes samt

der Verteilung auf 20 Bauernhöfe und 8 Gärtnerwohnungen. Im Unterschied zu den überlieferten Angaben ist es notwendig mit dem Vorhanden der bestehenden urbanistischen Struktur des Dorfes schon seit der ältesten Zeit zu rechnen, also nicht nur vom Dorfkern, wie es überwiegend vermutet wird (geschweige schon die romantischen Fabeln vom slawischen Runddorf). Die Bebauungsverdichtung und Abtrennung der kleineren, besonders Häuslergehöfte, fällt schon in die 2. Hälfte des 17. oder höchstens an den Anfang des 18. Jahrhunderts. Diese Ermittlung korrespondiert mit Angaben aus weiteren bearbeiteten Gemeinden der Region und belegt die verhältnismäßig frühe Verwendung der weniger günstigen Lagen innerhalb des Dorfes an der Kant der felsigen Gründe.

Um nicht weniger interessant sind die weiteren erforschten Angaben zum Vorhanden der älteren Blockhäuser, ihrer Ausnutzung und dem Fortgang der Dorferweiterung bis in das Schwabenbachtal. Für die weitere Forschung ist die Datierung der jüngeren imposanten gemauerten Dorfbauung mit den außerordentlich großen Bauernhäusern vom Schlüsselwert. Im Unterschied zu dem unweiten Dorf Loubí (Lauben) die Brände in Pavlovce waren nicht vom so devastierenden Effekt, um eine rasantere Umgestaltung des Dorfes verursachen zu können. Die ältere sehr aufwändige klassizistische Baugestalt besaßen also nur drei Häuser und ein Ausgedinge. Der Rest der gemauerten Häuser entstand in den 1870er und 1880er Jahren, zum Teil im Zusammenhang mit den Bränden 1874 und 1885. Durch die Forschungsarbeit im Terrain sowie bei der Archivforschung sammelte man eine Menge Material an, das auch als eine wertvolle Vergleichsstoffquelle zu den anderen Gemeinden wenigstens in der Region helfen kann. Das bezieht sich besonders zum unerwarteten Fund eines Torsos der Bauplan-Dokumentierung zum Ausbau der gemauerten Neubauten von Wohnhäusern und Scheunen.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Pavlovce (Pablowitz, Bez. Česká Lípa [Böhmisch Leipa], Liberecký [Reichenberger] Kr.), Dorfplatz, Nordostseite. Historische Fotografie (von links nach rechts) – Pfarre Nr. Konskr. 1, Bauernhof Nr. 38, Hauptgebäude, zwei einstöckige Gebäude vom Bauernhof Nr. 37 – Ausgedinge und Haus, niedriger am Abhang Bauernhof Nr. 36. Das Lichtbild zeigt deutlich die beabsichtigte, visuell wirksame Giebelorientierung des Hofes und die außerordentliche Situierung der traufständigen Pfarre. Die Aufnahme nimmt auch die charakteristischen Gruppen der Dorfbauung auf – die Schicht der Blockbauten (Nr. 38), die älteren Bauten aus der Zeit vor Mitte des 19. Jahrhunderts (Die Pfarre, Nr. 37), sowie die späteren gemauerten Bauten aus dem Ende des 19. Jahrhunderts (Nr. 36 – Nordböhmisches Museum in Liberec [Reichenberg], fotografische Sammlung, Foto J. Kabiček 1968).

Abb. 2: Blick in das abgeholzte Schwabenbachtal zeigt den Brunnen (primäre Wasserquelle für das Dorf), den verlaufenden Wasserstrom und die hohen, das Tal bildenden Sandsteinwände. Das Dorf Pavlovce ist an der linken Seite hinter einem Wald und dem Ackerlandstreifen situiert, im Tal befand sich die spätere traufständige Häuserbebauung (NPÚ ÚOP Liberec [Regionale Facharbeitsstätte des Nationalen Denkmalinstituts in Reichenberg], Foto M. Kolka März 2012).

Abb. 3: Pavlovce, Mappe des Stablen Katasters, 1843. Die Mappe ist nachträglich um die größeren Anschaulichkeit und Orientierung im Text wegen mit Konskriptionsnummern einzelner Bauernhöfe im Ausmaß der damaligen Katastralgemeinde Pavlovce versehen. Die Mappe nimmt das Dorf in der Zeit mit der höchsten Zahl der Höfe auf. In seiner urbanistischen Struktur hinterließ das Verschwinden einiger Gebäude oder ganzer Höfe (s. im Katalog der Bauten) später, vor allem im Laufe des 20. Jahrhunderts, seine Spuren. Trotzdem ist es in einer sehr authentischen Gestalt ohne spätere Störung durch die neuzeitlichen Bauten außerhalb der historischen Parzellierung erhalten (die einstigen Bauernhöfe Nr. 49 und 50 befinden sich auf dem weiteren Blatt der Mappe in der Linie des Schwabenbachtals – Zentralarchiv für Geodäsie und Kataster, ergänzt von M. Kolka, T. Konvalinková, V. Vrabec).

Abb. 4, 5, 6: Pavlovce, nicht datierter Plan für den Stallbau bei der Pfarre Nr. 1 – Projekt eines gemauerten zweigeschossigen Gebäudes mit Satteldach mit Gaupen und dem Kehlbalkendachwerk mit stehendem Stuhl und Streben. Das dreiteilige Erdgeschoss mit Kappengewölbe, das Obergeschoss mit Kammern wieder dreiteilig, im Mittelteil Zweitrakt. Das Gebäude wurde wirklich nach diesem Plan erbaut, seine ursprüngliche Gestalt belegen aber lediglich die historischen Fotos. In der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts wurde das Obergeschoss abgerissen und eine provisorische Pultbedachung errichtet, die bis heute erhalten ist (SOA [Staatliches Regionalarchiv] Děčín, Fond Vs Česká Lípa – Nový Zámek [Großgrund Böhmisches Leipa-Neuschloss], Baupläne, Inv.-Nr. 44).

Abb. 7: Pavlovce Nr. 2, verschwundener Speicher mit Ausgedinge, sehr wertvolles historisches Lichtbild. Erbaut wohl zwischen 1807–1823. Es handelt sich um das zweigeschossige, überwiegend in Blockbauweise erbaute Ge-

bäude mit Sattel-Strohdach. Bei dem hinteren Giebel einfache Umgebinderkonstruktion deutlich, im Obergeschoss befand sich eine vorgesetzte Pawlatsche. Der vordere gemauerte Erdgeschossteil diente als Stall, der gezimmerte Teil als Kammer, das Ausgedinge befand sich im Obergeschoss. Die Fotografie aus dem J. 1950 zeigt schon den schlechten Zustand mit dem morschen Dach; der ganze wertvolle Bau wurde in der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts niedergedrückt (Archiv NPÚ ÚP [Zentralstelle des Nationalen Denkmalinstituts], Foto Vroňský 1950).

Abb. 8: Pavlovce, Dorfplatzsüdseite. Die Häuser Nr. 3 und 4 aus der 2. H. des 19. Jahrhunderts, in ursprünglichen Massenverhältnissen, mit typischer Giebelorientierung erhalten. Die Gestalt des Hauses Nr. 3 ist das Ergebnis der neuzeitlichen Umgestaltungen der Fassade, der Fensterausfüllungen und der Dachdeckung, bei der Nr. 4 sind deutliche Reste der Stuckausschmückung bei den Ecken und Gesimsen, sowie die Sandsteinsäulchen des historischen Tores erhalten (NPÚ ÚOP Liberec, Foto P. Šternová 2011).

Abb. 9: Pavlovce Nr. 6, Bauplan zur Erbauung der neuen Scheune, genehmigt im Juni 1874. Maurermeister Wenzel Gosseck als Autor des Plans entwarf eine gemauerte Querdurchfahrtscheune über dem rechteckigen Grundriss mit Satteldach und zwei Reihen niedriger Gaupen, mit dem Kehlbalkendachwerk mit liegendem Stuhl und neun Bindergerippen. Die Innenanordnung ist typisch dreiteilig (Quertenne in der Mitte, Bansen an beiden Seiten), mit anschließendem Durchfahrtschuppen. Die Scheune verschwand wohl erst in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts (SOA [Staatliches Bezirksarchiv] Česká Lípa, Fond AO Pavlovce, Inv.-Nr. 105, Karton 12).

Abb. 10: Pavlovce Nr. 10, eine sehr wertvolle Fotografie des ganz verschwundenen, nach der Aufhebung des Denkmalschutzes 1966 abgerissenen Bauernhofes. Das Haus bestand aus zwei Teilen – dem vorderen zweigeschossigen Wohngebäude in Blockbauweise mit einem reich gegliederten, das Obergeschoss tragenden Umgebinder, der vorgesetzten Pawlatsche und einem reich gegliederten zusammengesetzten Giebel. Bei seiner hinteren Traufseite befand sich noch der zweite gemauerte Trakt. Der gemauerte Hinterteil war höher, über einem breiteren Grundriss ausgebaut, mit Ställen im Erd- und Kammern im Obergeschoss. Das Bild zeigt schon den sehr schlechten Zustand des ganzen Gebäudes, besonders aber des vorderen Blockbaus mit fehlenden Dachdeckung, Fensterausfüllungen oder Pawlatsche (Foto Archiv NPÚ ÚOP Liberec, Autor unbekannt, nicht datiert).

Abb. 11: Pavlovce, Bauernhof Nr. 10. Der hintere wirtschaftliche Teil mit gewölbtem Flur nach Abriss des Vorderteils mit deutlichem Abdruck nach ihm im Mauerwerk. Der abgebildete Teil stand wohl um einige Jahre länger als das Blockhaus, aber er fiel im letzten Viertel des 20. Jahrhunderts auch zu Opfer der Demolierung (Foto Archiv NPÚ ÚOP Liberec, Autor unbekannt, 1984).

Abb. 12: Pavlovce, Bauernhof Nr. 10. Historische Aufnahme des heutigen Hauses Nr. 10 aus den 1940er Jahren zeigt seine Gestalt mit dem ursprünglichen Strohdach, niedrigen Hopfenboden-Gaupen, mit dem Erdgeschoss komplett in Blockbauweise vor der nachträglichen Ausmauerung seiner Südwand, samt den Fensterladen im Obergeschoss (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums in Liberec, Autor unbekannt, ca. 1945).

Abb. 13: Pavlovce, Bauernhof Nr. 11. Blick vom Hof zur Haupt- (Trauf-)seite seines einstigen Ausgedinges Nr. 10. Das Ausgedinge wurde wahrscheinlich zu Ende des 18. Jahrhunderts als einstöckiges Gebäude, überwiegend in Blockbauweise erbaut, mit dem bewohnbaren Vorderteil und dem Hinterteil mit Ställen im Erd- und einer Kammer im Obergeschoss. Das Obergeschoss wurde von einem reich profilierten Umgebinder ausgetragen. Aus der typologischen Hinsicht ist die eingelassene kurze Pawlatsche im Obergeschoss interessant, welche analogisch auch an jüngeren gemauerten Bauernhöfen in Pavlovce sowie in der Umgebung erscheint. Das Foto nimmt auch den heute schon verschwundenen Wirtschaftszubau, einen Torso der gemauerten hinteren Partie vom einstigen Bauernhof Nr. 10 und an der linken Seite auch das zweigeschossige Schulgebäude auf (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums in Liberec, Foto J. Kabiček 1968).

Abb. 14: Pavlovce, Bauplan für die Erbauung des neuen Bauernhofs Nr. 12 für Wenzel Rusitschka. Der Urheber des Plans (bewilligt im Februar 1877) ist der Maurermeister Ignatz Kriesche aus Kravaře (Graber, Bez. Česká Lípa). Der Entwurf enthielt das zweigeschossige gemauerte Gebäude über dem rechteckigen Grundriss, mit dem Satteldach mit zwei Reihen niedriger Hopfenboden-Gaupen, und den Dachstuhl mit liegendem Stuhl. Die Hauptlängsfassade besaß zwölf Fensterachsen, die Giebelfassade fünf Achsen. Die Innenanordnung, analogisch zu Anlagen von anderen gemauerten Bauernhöfen im Dorf und in der Umgebung, ist vierteiliger Zweitrakt, im Erdgeschoss mit der charakteristischen eingelassenen Eingangsgloggia versehen. Im Küchenraum wurde der selbständige Brobackofen entworfen, die Wohnräume (Stube, Stübchen) wurden mit selbständigen Sparherden beheizt. Im Erdgeschoss befanden sich weiter der Kuh- und Pferdestall, sowie Gewölbe mit Kappengewölben. Das Obergeschoss bildeten die Kammern mit dem mittleren Flur und der Kornspeicher. Das Haus Nr. 12 wurde wirklich plangemäß an Stelle des älteren, wahrscheinlich in Blockbauweise gebauten Hauses erbaut. Im Gegensatz zum Entwurf war vor allem die Fassade unterschiedlich ausgeführt worden, die man darüber hinaus im 20. Jahrhundert

geändert und vereinfacht hat (SOKA Česká Lípa, Fond AO Pavlovce, Inv.-Nr. 105, Karton 12).

Abb. 15: Pavlovce, Plan für die Erbauung einer neuen Scheune für Wenzel Rusitschka aus der Nr. 12. Das Projekt für den im Januar 1886 bewilligten Bau wurde von Anton Küsebauch, Maurermeister aus Dřevčice (Sebitsch, Bez. Česká Lípa) entworfen. Es handelte sich um das Projekt für eine Durchfahrtscheune rechteckigen Grundrisses mit der Quertenne in der Mitte, Bansen an beiden Seiten, und dem angeschlossenen Schuppen. Der Kehl-balkendachstuhl ist mit dem stehenden Stuhl konstruiert. Die Scheune wurde wahrscheinlich an Stelle einer älteren gemauerten Scheune gebaut, möglicherweise handelte es sich um ihren Umbau oder Ergänzung nach einem Brand. Heute ist die Scheune total verschwunden (SOKA Česká Lípa, Fond AO Pavlovce, Inv.-Nr. 105, Karton 12).

Abb. 16: Pavlovce, Bauplan für die Erbauung des neuen Wohngebäudes Nr. 13 für Wenzel Tamme, ebenfalls wie die Scheune bei Nr. 12 von Anton Küsebauch, Maurermeister aus Dřevčice, entworfen, bewilligt im Juli 1885. Das entworfene gemauerte Gebäude über dem rechteckigen Grundriss wird mit Satteldach, Dachstuhl mit liegendem Stuhl mit zwei langen niedrigen Gauben versehen. Die Innenanordnung ist sehr ähnlich der in der benachbarten Nr. 12 – vierteiliger Zweitrakt, gleiche Anordnung der Zimmer. Der Unterschied ist in der Hausgröße mit niedrigerer Fensterachsanzahl (10 an der Trauf, 3 an der Giebelseite), der kürzeren Eingangsloggia, der Beheizung nur in der Stube und in der Fassadengliederung. Das Haus wurde im Vergleich mit dem Projekt mit geringen Änderungen ausgeführt, z. B. mit vier Fensterachsen in der Giebelfassade oder mit der etwas unterschiedlichen Fassade, die sich in der authentischen Gestalt bis heute erhielt (SOKA Česká Lípa, Fond AO Pavlovce, Inv.-Nr. 105, Karton 12).

Abb. 17: Pavlovce, Bauplan für die Erbauung des neuen Gebäudes Nr. 14 für Wentzel Watzke, Autor des im Mai 1885 bewilligten Projekts war der Maurermeister Wenzel Grosseck (ebenfalls wie bei der Scheune Nr. 6). Das Haus wurde als Ersatz für das vorherige ausgebrannte Haus schon in der unverbrennbaren gemauerten Form als einstöckig über dem rechteckigen Grundriss mit Satteldach mit liegendem Stuhl erbaut. Seine Größe entspricht den übrigen Häusern (10 Fensterachsen Trauf, 4 Achsen Giebelseite). Auch die Innenanordnung behält die gewöhnliche vierteilige Zweitrakt-Gliederung mit der eingelassenen Eingangsloggia. Gegen sie unterschiedlich sind die Situierung des Brotbackofens unter die gebogene Treppe ins Obergeschoss, der kleineren Wohnräume in das Obergeschoss anstelle der Kammern, die Abtrennung einer kleinen Kammer im Obergeschossflur und der geplante Keller. Die in der zierlichen Ausführung entworfene Fassade mit Pilastern, Gesimsen und Lisenenrahmen wurde im 20. Jahrhundert durch die Änderung des Fensterachsenrhythmus und den „Brizolit“ Putz geändert (SOKA Česká Lípa, AO Pavlovce, Inv.-Nr. 105, Karton 12).

Abb. 18: Pavlovce, Plan für die Wiederherstellung der abgebrannten Scheune für Wentzel Watzke, Bauer aus der Nr. 14. Projekt für eine durchfahrbare Scheune vom Maurermeister Josef Watzke, bewilligt im August 1885 (notariell ausgefertigt im Mai 1886). Es handelte sich um einen gemauerten Bau über dem rechteckigen Grundriss mit Satteldach und liegendem Stuhl in der typischen vierteiligen Anordnung mit der Quertenne in der Mitte, zwei Bansen und dem angeschlossenen Wagenschuppen. Die Scheune wurde in der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts abgerissen, Torso der Umfassungsmauern blieb erhalten (SOKA Česká Lípa, AO Pavlovce, Inv.-Nr. 105, Karton 12).

Abb. 19: Pavlovce, Bauernhof Nr. 16, Hauptgebäude, heutige Hofansicht. Das aufgenommene Haus zählt wahrscheinlich zur älteren gemauerten Dorfbauung aus der Zeit um die Mitte des 19. Jahrhunderts, wozu die Verwendung der Krüppelwalde, des massiven Gesimses oder die ältere klassizistische Fassadenornamentik mit der die Fensterachsen kopierenden Pilasterfolge zeigt. Das Haus ist in der authentischen äußeren Gestalt erhalten samt den dekorativen Gliedern, mit dem rohen, Sandstein, Pläner und Backstein kombinierenden Mauerwerk. Die anderen Bauten des Bauernhofs sind nicht mehr vorhanden (NPÚ ÚOP in Liberec, Foto T. Konvalinková März 2012).

Abb. 20: Pavlovce, Bauernhof Nr. 20, historisches Lichtbild vom Anfang des 20. Jahrhunderts, Zustand vor dem totalen Umbau in der Zeit um den Ausbruch des II. Weltkrieges. Deutliches Hauptgebäude mit dem gemauerten Erdgeschoss, gezimmerten Obergeschoss mit der eingelassenen Mittelpaulatsche und zwei Reihen Hopfenboden-Gauppen im Dach. Sehr interessant ist auch der gegenüberstehende, auch handwerklich anspruchsvoll und zierlich behandelte Kornspeicher mit dem Ausgedinge. Die Einfahrt rahmt ein dominierendes Tor mit Vasen und einer Seitenpforte um. Der ganze Bauernhof wurde während des II. Weltkrieges radikal in die heutige Gestalt umgebaut. Das Hauptgebäude blieb in den entsprechenden Massenverhältnissen, mit der identischen Fensterachsanzahl, samt der eingelassenen Paulatsche, aber mit der geänderten Dachneigung und Form des Bedachungsmaterials. Die Gestalt im Gesamten wurde mit der Bemühung das Haus der übrigen gemauerten Bauung der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts anzunähern beeinflusst. Das ursprüngliche Ausgedinge wurde total umgebaut, das neue gemauerte Haus hat zwar andere Massenverhältnisse, behält sich aber die

Orientierung und den Bauplatz. Das Sandsteintor wurde leider durch ein modernes ersetzt (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums in Liberec, Autor unbekannt, 1920er bis 1930er Jahre).

Abb. 21: Pavlovce, Bauernhof Nr. 22, Wohnhaus-Hauptfassade. Die Fotografie belegt deutlich die außerordentliche Hausgröße mit fünf Fensterachsen. Die Fassade blieb samt den Ziergliedern, betonten Eckpilastern, Fensterumrahmungen und einfachen geometrischen Motiven am Giebel erhalten. Auch das Innere des Hauses ist im sehr authentischen Zustand erhalten, in der historischen Anlage zu den anderen gemauerten Bauernhöfen analogisch, samt dem Brotbackofen, Dachstuhl und einer Menge Details (NPÚ ÚOP Liberec, Foto M. Kolka August 2012).

Abb. 22: Pavlovce, Bauernhof Nr. 25 mit dem atypischen Winkel-Anschluss zwischen dem hölzernen Kornspeicher, dem Ausgedinge und der Durchfahrt zum Ackerland. Das Hauptgebäude hat im Rahmen des Stubenbaus auch das atypische Umgebäude im Obergeschoss. Den Hof schloss noch eine kleine Scheune in Blockbauweise ab (s. historische Fotografie, Abb. 35). Die Fotografie zeigt auch einen Teil des gemauerten Hauses vom Bauernhof Nr. 24, mit dem atypischen Speicherhalbgeschoss-Aufbau und dem Walmdach. Dieser Teil wurde später abgerissen und das Haus ist nur aus der Hälfte erhalten (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums in Liberec, Foto J. Kabíček 1968).

Abb. 23: Pavlovce Nr. 27, gemauertes Haus auf einem hohen Steinsockel auf einer Felsespore über dem gepflasterten Weg ins Schwabenbachtal. Der Bau lässt sich der älteren gemauerten Dorfbauung zuordnen, was durch die Verwendung eines Krüppelwalms beim Satteldach, des massiven Gesimses oder der klassizistischen Formensprache an der außerordentlich wertvollen Fassade belegt wird. Die heutige Gestalt ist im Grundsatz identisch mit der historischen Fotografie, das Haus ist in der sehr authentischen äußeren Gestalt erhalten. Die Abbildung zeigt an der linken Seite das auch ohne größere Änderung bis heute erhaltene zweigeschossige Blockhaus Nr. 28 und rechts den erdgeschossigen Bau an der Grenze der verschwundenen Bauernhöfe Nr. 32 und 33 – das einzige eingeschossige Blockhaus im Dorf (Foto Archiv NPÚ ÚOP Liberec, Autor unbekannt, 1976).

Abb. 24: Pavlovce Nr. 37, das außerordentlich wertvolle Lichtbild des schon 1816 datierten verschwundenen Hauses, eines Vertreters der ältesten Schicht der gemauerten Bauung. Die Fotografie zeigt den gemauerten zweigeschossigen Vordereil mit dem Satteldach und einem kleinen Walm. Die mit Pilastern, gebuckelten Obergeschossecken und zierlichen Fensterumrahmungen gegliederte Fassade hat am Giebel ein sehr anspruchsvoll behandeltes Relief des hl. Wenzels. Das reich ausgestattete Eingangsportal trägt die Jahreszahl 1816 (s. Abb. 36), im Obergeschoss befindet sich eine eingelassene Paulatsche, die sich zum hinteren, im Obergeschoss in der Blockbauweise ausgeführten Teil bezieht (s. nachfolgende Abbildung). Das Haus wurde in den 1980er Jahren demoliert (Archiv NPÚ ÚP, Foto Vronský 1950).

Abb. 25: Pavlovce Nr. 37, historische Aufnahme des Bauernhof-Hinterteils. Rechts das Hauptgebäude, links Ausgedinge. Das Hauptgebäude wurde schon im sehr schlechten Zustand aufgenommen, ohne Dachdeckung über dem Hinterteil. Entblößt ist die Dachkonstruktion mit liegendem Stuhl auf dem Hinterteil, auf dem Vorderhaus wohl Kehl-balkendachwerk. Der Hinterteil ist mit dem Obergeschoss in Blockbauweise im Gegensatz zum gemauerten Vorderhaus atypisch gelöst. Das Ausgedinge, heute im baufälligen Zustand, ist in beiden Geschossen gemauert. Der Vordereil ist wohl älter, das Mauerwerk weist den sekundären Anschluss des Hinterteils auf. Die Fotografie zeigt deutlich die eingelassene Eingangsloggia und das freigelegte Mauerwerk aus Sandsteinblöcken an das Ecken und das Pläner- und Backsteinmauerwerk der Wände (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums in Liberec, Foto J. Kabíček 1968).

Abb. 26: Pavlovce Nr. 38, historisches Lichtbild der Blockhaushofseite. Das Haus stellt einen weiteren Blockbautyp im Dorf dar, mit der vorgesetzten Paulatsche, dem ganzen Wirtschaftsteil in Blockbauweise und dem anschließenden Heubodenzubau mit einem Schuppen/Stall. Das Haus ist bis heute in der sehr authentischen Gestalt des Äußeren sowie des Inneren erhalten, mit der besonderen Innenanordnung mit dem quer zur Flur angeschlossenen Mittelgang, der die Erdgeschosskammern in zwei Trakte gliedert. Im Haus erhielt sich auch der äußerst wertvolle Dachstuhl mit der mittels Andreaskreuze windverstrehten Stuhlwand (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums in Liberec, Foto J. Kabíček 1968).

Abb. 27, 28: Pavlovce, Bauplan für die Erbauung des neuen Schulgebäudes nach einem Brand, bewilligt zum J. 1828, den der herrschaftliche Ingenieur Franz Němeček ausgearbeitet hatte. Der Plan entwirft das ebenerdige gemauerte Gebäude mit dem hohen Walmdach mit Gauppen. Die dreiteilige Innenanordnung vom Erdgeschoss kommt aus den Forderungen der Schule heraus – in der Mitte der mit Aborten abgeschlossene Eingangsflur mit der Treppe zum Dachraum, eine große Klasse mit dem indirekt beheizten Ofen an einer Seite und die Wohnung des Lehrers an der anderen (Zweizimmerwohnung, Rauchküche mit dem Kochpodest und der Öffnung zum Beheizen des Ofens in der Wohnung, und eine Speisekammer). Das Gebäude war aber nur bis 1879 gestanden, als es mit dem heutigen einstö-

ckigen Bau im historisierenden Stil ersetzt wurde (SOA Děčín, Fond Vs Česká Lípa – Nový Zámek, Baupläne, Inv.-Nr. 42).

Abb. 29: Pavlovice Nr. 53, heutige Ansicht des Hauses, das einen Teil der Häuserbebauung im Schwabenbachtal darstellt, die sich in einer engen Schlucht zwischen den Sandsteinfelsen, dem Weg und dem Bach befindet. Manche Teile der Bebauung sind verschwunden oder zu den Erholungsbauten umgestaltet; dieses Haus erhielt sich im verhältnismäßig authentischen Zustand als ein zweigeschossiger Bau, überwiegend in Blockbauweise, mit dem verputzten Obergeschoss und der zierlich gegliederten Fassade (NPÚ ÚOP Liberec, Foto M. Kolka 2012).

Abb. 30: Pavlovice, heutige Häuser Nr. 10 (Ausgedinge) und Nr. 11 (Hauptgebäude – rechts), an der schmalen westlichen Dorfplatzseite an Stelle des ursprünglichen Bauernhofes Nr. 11 situiert. Beide Bauten erhielten sich in der sehr authentischen Gestalt, die die Vorstellung von der Anlage, Größe oder Anordnung einzelner Bauernhöfe im Dorf näher zu machen ermöglicht. Das Haus Nr. 10 vertritt die in der niedrigeren Zahl erhaltenen Blockhäuser, das 1874 erbaute Haus Nr. 11 repräsentiert einen der großen gemauerten Bauernhöfe, an dem sich bis heute die wertvolle Fassadengliederung samt den Ziergliedern, Pilastern, profilierten Gesimsen, Fensterumrahmungen oder historischen Fensterausfüllungen erhielt (NPÚ ÚOP Liberec, Foto M. Kolka 2012).

Abb. 31: Pavlovice, heutige Ansicht der Häuser Nr. 37 und 38 nimmt den sehr baufälligen Zustand des Ausgedinges im Bauernhof Nr. 37 auf. Dieses außerordentlich wertvolle Haus blieb vom Bauernhof als das Einzige erhalten. Es wird mit der anspruchsvoll gestalteten Fassade mit Buckelung und Blendarkaden im Erdgeschoss, den Pilastern im Obergeschoss und dem ausdrucksvollen Relief der hl. Dreifaltigkeit am Giebel verziert. Die Anlage des Ausgedinges entspricht den übrigen gemauerten Bauten im Dorf, samt der Eingangsloggia. Das nebenstehende ursprünglich ganz in Blockbauweise erbaute Haus Nr. 38 ist im sehr authentischen Zustand sowohl des Äußeren als auch des Inneren erhalten. Die Außengestalt wird durch den anspruchsvoll gestalteten Holzgiebel mit ähnlicher Behandlung wie am gegenüberstehenden Haus Nr. 10 potenziert. Beim Vergleich mit der Abb. 1 ist die Änderung des urbanistischen Konzepts dieses Dorfplatzteils deutlich, der nach dem Niederreißen der ursprünglichen Wirtschaftsbauten, und besonders nach dem Verschwinden des Wohnhauses vom Bauernhof Nr. 37 erheblich dünner wurde (NPÚ ÚOP Liberec, Foto M. Kolka, März 2012).

Abb. 32: Pavlovice, historische Ansicht des nördlichen Teils der schmäleren Dorfplatzseite mit Bauernhöfen Nr. 12, 13, 14, 15 und einem Teil des Hofes Nr. 16. Die für Pavlovice typische Bebauung der gemauerten zweigeschossigen großen giebelständigen Häuser mit visuell wirksamer Orientierung. Das historische Lichtbild zeigt die Fassaden der Häuser noch vor den späteren vereinfachenden Umgestaltungen (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums in Liberec, Foto J. Kabiček 1968).

Abb. 33: Pavlovice, Karte der bauhistorischen Auswertung des Dorfes laut dem jüngsten Forschungszustand und den bisherigen Erkenntnissen (Unterlage: Kataster-Mappe des Tschechischen Landvermessungs- und Katasteramtes, Ergänzung M. Kolka, T. Konvalinková, V. Vrabec).

Abb. 34: Pavlovice, Haus Nr. 22, die traufständige Hauptfassade mit Detail der charakteristischen dreijochigen Eingangsloggia mit massiven profilierten Sandsteinsäulen (NPÚ ÚOP Liberec, Foto T. Konvalinková Juli 2012).

Abb. 35: Pavlovice, historisches Foto nimmt die wohl aus der Wende des 18. und 19. Jahrhunderts stammende Blockbau-Scheune beim Bauernhof Nr. 25 auf, abgerissen in der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts. Das Lichtbild belegt den quadratischen Grundriss, die Wandkonstruktion in der Blockbauweise aus grob bearbeiteten Holzbalken auf einem Steinsockel, das schon morsche Strohdach und die Anordnung der Eingangs- und Ladeöffnungen. Es handelt sich um das einzige Bildnis der Blockbau-Scheune im Dorf (Fotoarchiv NPÚ ÚP, Foto Vroňský August 1950).

Abb. 36: Pavlovice, verschwundener Bauernhof Nr. 37, anspruchsvoll behandeltes Eingangs-Steinportal mit Datierung 1816. Im Portal war die Zweiflügel-Kassettentür mit zierlichem Metallbeschlag. Über dem Portal ein Teil der eingesenktem Obergeschoss-Pawlatsche in der Blockbauweise (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums Liberec, Foto J. Kabiček 1968).

Abb. 37: Pavlovice, ehemaliges Ausgedinge vom Bauernhof Nr. 37 mit einem Dreifaltigkeitsrelief und einem Paar Engelchen an seinen Seiten. Der Giebel wurde sehr zierlich und aufwändig behandelt, seine Durchführung mit kleinem Walm und massiven Gesimsen zählt zum älteren Typ aus der 1. Hälfte des 19. Jahrhunderts. Der Giebel wird in der Gegenwart leider durch die Baufälligkeit des Gebäudes stark bedroht (NPÚ ÚOP in Liberec, Foto M. Čtveráček, August 2007).

Abb. 38: Pavlovice, Haus Nr. 13, Giebeldetail, oben die Datierung 1885 und Monogramm „WT“ (Bauträger Wenzel Tammé). Im Vergleich mit dem vorherigen Lichtbild ist die unterschiedliche Typologie der Gliederung und Zierdetails der jüngeren Bebauung aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts deutlich, wie subtilere Gesimse, feinerer Dekor, dünnere Linien, streng regelmäßiges Rhythmisieren oder charakteristische Verwendung der länglichen Belüftungsöffnungen (Fotosammlung des Nordböhmisches Museums in Liberec, Foto J. Kabiček 1968).

Abb. 39: Pavlovice, vertikaler Halbkreissschachteinschnitt in die hohe Sandsteinwand, durch den wohl das Wasser von einem Brunnen im Schwabenbachtal zum Gipfel des Felsen heraufgezogen wurde um es bequemer ins Dorf zu berördern (NPÚ ÚOP Liberec, Foto M. Kolka März 2012).

Abb. 40: Pavlovice, Pflasterweg zwischen dem Dorfplatz und dem Schwabenbachtal – ursprünglicher Hauptweg zum Dorf, im Felsenblock gehauen mit interessant gelösten Entwässerungs-Seitenkanälen. Im Hintergrund das Haus Nr. 28 (NPÚ ÚOP Liberec, Foto M. Kolka März 2012).

Abb. 41: Der nicht datierte Bauplan für die Errichtung eines Brunnens im Schwabenbachtal vom Maurermeister Anton Eiselt. Der Brunnen war in Gestalt einer U Buchstabe mit dem Innenraum zum Wassers schöpfen entworfen worden. Die Hauptfront mit zwei Pilastern und einem dreieckigen Tympanon wurde während des Baues mäßig einfacher gemacht, mit einem massiven Gesims abgeschlossen (ohne Datum, SOA Děčín, Archivfond Vs Česká Lípa – Nový Zámek, Baupläne, Inv.-Nr. 44).

(Übersetzung J. Noll)